

SPRAWOZDANIE

Dyrektora

wyższego gimnazyum

w Brzeżanach,

ZA ROK SZKOLNY

1889.

Nakładem funduszu naukowego.

W BRZEŻANACH.
Z DRUKARNI A. CICHOCKIEGO
1889.

1. *Odmiana zaimka i przymiotnika w języku staropolskim na podstawie kodeksu Floryańskiego ze stanowiska gramatyki porównawczej. Zakończenie. Napisał profesor **Steiner Alojzy**.*
2. *Sprawy szkolne. Skreślił Dyrektor.*

RY. IRW.
Spr. 11

B. Zaimki.

Zaimek (pronomen *árzorońia*), ta nader ważna część mowy, bez której myśli nasze piśmiennie lub ustnie wyrażone byłyby rozwlekłe a co więcej niezrozumiałe, należy bez wątpienia jakoteż i od niego pochodzące w części przysłówki a przeważnie przyimki i spójniki do najtrudniejszego działu w całej etymologii.

Odmianę zaimka podzieliłem na dwie klasy t. j. fleksyą zaimków nierodzajowanych i rodzajowanych. Do klasy pierwszej zaliczyłem zaimki osobiste w ścisłym znaczeniu i zaimek zwrotny.

I. przyp. l. poj. zaimka osoby pierwszej brzmiał w języku staropolskim „yaz“ lecz obok tego spotykamy wszędzie w kodeksie Floryańskim formę „ia“; Prol. 44; ps 2, 6, 7; 3, 5; 5, 7; 12, 5; 16, 5, 7, 17; 24, 17; 50, 4; 68, 16; 85, 1; 108, 21; „ya“: 81, 6; 88, 27; 103, 35; 108, 24; 115, 6; 118, 19, 51, 140, 11; „yaz“: 108, 3. — Uwaga etymologiczno-porównawcza. Słusznie twierdzi Benfey w swym dziele *Handbuch der Sanskritsprache* (2 Theile Leipzig 1852—54), że forma sanskrycka „aham“ powstała z pierwotnego „maham“, w której końcowe „am“ stanowi zakończenie, samo zaś „ah“, powstałe z „mah“ jest tematem formy „aham“, pierwiastkiem zaś nie będzie „a“, jak to niektórzy badacze języka utrzymują, lecz „m“, które się jeszcze przed oddzieleniem języ-

ków aryjskich od wspólnego pnia sanskryckiego*) zesunęło. Końcówka I. przypadku „m“ sanskr. „aham“ pozostała tylko w zend. „azem“ ze zmianą tematowego „h“ na „z“ i samogłoski „a“ na „e“, a w starojońskim narzeczu „εγω“ zamieniła się w „v“ z przejściem tematowego powiewnego sanskryckiego „h“ na chwilowe „g“ i spółki w nasłowniu „a“ na „e“. W innych językach aryjskich końcówka przereczona całkiem odpadła, temat zaś doznał licznych przekształceń. Staroindyjski temat „ah“ przeszedł w litewskim na „asz“ (o czem Schleicher Handbuch der litauischen Sprache Prag 1856. S. 216.) w gockim na „ik“, w niemieckim w „ich“, podobnie jak powiewne sanskryckie „h“ w „mahat“ odpowiada greckiemu i łacińskiemu „g“ n. p. w μεγα, magnus a gockiemu „k“ w mikils, o czem Curtius w swem dziele Grundzüge der griechischen Etymologie S. 294. W starosławiańskim азЪ niedość że odpadła końcówka przypadkowa „m“ ale „a“ zwałtało na Ъ, które w staropolszczyźnie całkiem zniknęło.

Przypadek I. l. poj. zaimka drugiej osoby brzmiał w ję-

*) Przez wspólny pień nie rozumiem tu, jakoby sanskryt był ojcem języków indoeuropejskich jak również żadną miarą zgodzić się nie mogę z zapatrywaniami Karola Penki, wypowiedzianymi w dziele p. t. Die Herkunft der Arier. Neue Beiträge zur historischen Antropologie der europäischen Völker. Wien u. Teschen 1886, że Skandynawią należy uważać za pierwotną siedzibę szczepu indogermańskiego. Całą Europę w czasach przedhistorycznych zamieszkiwać musiały ludy koczownicze, mówiące językiem zlepnym. Te atoli plemiona po największej części wyparte zostały przez dwie gałęzie Aryjczyków, narodów rolniczych językiem gibkim mówiących z Indostanu wyszłych. Pierwsza z nich przeszedłszy rzeki Ural i Wołgę, zajęła nasamprzód wschodnią część środkowej Europy a posuwając się stąd na zachód w kierunku północnym i południowym rozrodziła się na Germanów, Sławian i Letów. Druga tak zwana gałąź pelazgijska, dostawszy się przez Azyą mniejszą i pobrażę wschodnie morza śródziemnego do późniejszej Tracji i Macedonii, zajmowała kraje południowej Europy jak Grecyą, półwyspy apeniński, pirenejski i Galią a posuwając się jak pierwsza ku zachodowi, wyrodziła się z biegiem wieków na Hellenów, Italów i Celtów. Z powyższego przedstawienia rzeczy wynika, że siedzibą Aryjczyków europejskich nie była Skandynawia jak to Penka utrzymuje, ale wschodnia część środkowej Europy i półwysep bałkański.

zyku staropolskim tak samo jak w tegoczesnej polszczyźnie, ps. 2, 7; 5, 14; 6, 3, 9, 37; 17, 30; 26, 15, 68, 7; 70, 4; 73, 14; 84, 6; 85, 4, 9; ty: ps. 3, 3, 7; 4, 10; 5, 4; 8, 4; 9, 10, 36; 11, 8; 21, 3; 24, 5; 67, 10; 70, 7; 73, 17; 82, 17; 85, 9; 88, 10; 92, 3; 107, 12; 138, 4; 141, 3. — Uwaga etymologiczno-porównawcza. Forma sanskrycka „tvam“, której pierwiastkiem jest „t“. tematem „tva“, końcówką zaś przypadka I. „m“, odpowiada zendyjskiemu „tum“, beockiemu „τοῖν“ starojońskiemu „τήν“; perskiemu, lacińskiemu i litewskiemu „tu“, gockiemu „thu“ z utratą końcówki „m“ i ze zmianą dla przyczyn eufonicznych tematowego „v“ w samogłoskę „u“, która w starosławiańskim ТѢІ przeszła w „y“ o czém Bopp. Gr. I. 122. Schleicher Comp. 491. Formenlehre S. 279.

Przypadek II. zaimka osoby pierwszej i drugiej w staropolskim nie różni się wcale od tegoczesnej polszczyzny n. p. mne: ps. 2, 8; 15, 8; otemne: ps. 12, 1, 17, 25; 21, 10, 20; 27, 1; 30, 15; 31, 6; 50, 12; 100, 5; odemne: ps. 6, 8; 34, 25; 37, 22; 65, 19; 138, 18; tak samo od czebe: ps. 20, 4; 21, 27; 68, 7, 8, 72, 24; 79, 19; 83, 6; ot czyebye: ps. 103, 28; u czebe ps. 35, 10; v cz-be: ps. 72, 22. Uwaga etymologiczno-porównawcza. Formom sanskryckim „mama“, „tava“, zendyjskiemu „mana“, urobionym według Grima (Geschichte der deutschen Sprache S. 262) z podwojonych tematów „mama (mana)“, „tvatva“ a nie jak ks. Fr. Malinowski w swęj gramatyce kryt. porówn. twierdzi str. 399. z tematów „mam“ „tav“ z końcówką dopełniacza „a“, odpowiada starosławiańskie МѢІ, ТѢІ, (po przejściu w formie ТѢІ „v“ na „b“ i zwałtleniu się samogłoski tematowej „a“ na „e“). ze zmianą samogłosek „a“ w „e“, które tutaj jest rzeczywiście końcówką starosławiańskiego dopełniacza liczby pojedynczej deklinacji rzeczowników o tematach spółgłoskowych n. p. „KAMEIE“, „IMEIE“. Druga forma sanskrycka dopełniacza „me“ powstała prawdopodobnie z „mi“ na podstawie stopniowania samogłoski „i“ w „ē“ i odpowiada najzupełniej lacińskiemu „mei“ „z“mei-s“, „tui“ z dawniejszego „tu-is.“

Przypadek III. zaimka osoby pierwszej brzmiał w języku staropolskim „menie“ (mene) n. p. ps: 3, 7; 7, 4; 12, 6; 15, 5; 34, 22 lecz obok tego napotyamy w psalterzu Floryańskim formy w dzisiejszej polszczyźnie używane t. j. „mne“ ps: 3, 4; 15, 8, 11; 16, 7; 17, 23; 24, 22; 34, 5; 40, 5; 50, 7, 13; 59, 9; 69, 1; 72, 24; 43, 16; 117, 7. mnye: ps. 101, 23; w złożeniu z przyimkiem „ku“ (mne): ps. 2, 7; 26, 3; 40, 15; 100, 2; przeciw (mne): ps. 26, 5; 43, 17; 50, 4; 53, 3; 55, 2; 58, 15; 101, 9; 108, 2; 119, 6; 139, 9 i formie „mi“: Prol. 41, ps. 26, 17; 35, 12; 53, 4; 55, 11; 58, 11; 70, 3; również tę samą pisaną przez „y“ (my): ps. 15, 7; 17, 38; 22, 1; 27, 9; 108, 25; 117, 6; 118, 33. Uwaga etymologiczno-porównawcza. Staropolskiemu „menie“ odpowiada starosławiańskie МѢНІѢ, urobione tak jak drugi, szósty i siódmy przypadek liczb. poj. z tematu „mana“ z ulotnieniem się samogłoski „a“ w „b“ a zlaniem się końcowego „a“ ze zakończeniem „b“ przypadku trzeciego rzeczowników deklinacyi trzeciej n.p. РѢИѢ. Druga forma sanskryckiego datywu „me“ odpowiada najzupełniej łacińskiemu „mi“, greckiemu *μοί*, litewskiemu „man“ (nie mającemu prawdopodobnie żadnej końcówki deklinacyjnej) a wreszcie polskiemu „mi“, według Dra Ant. Małeckiego z tematu „mi“ i końcówki rzeczownikowej o tematach I dla datywu sing. „i“ azatem z mi-i powstałemu.

Pierwsza zaś forma sanskrycka mahjam zamiast mabhjam prawdopodobnie odpowiada łacińskiemu „mih“, powstałemu z mibhi. Schleicher Formenlehre S. 280.— Leskien die Declination im Slavisch litauischen und Germanischen pag. 146 Brzmienie datywu w staropolszczyźnie niczem się nie różniło od przypadku trzeciego tegoczesnej polszczyzny n. p. tobe: ps. 17, 53; 19, 2; 26, 13; 29, 15, 34, 11; 43, 10; 44, 16; 50, 5; 53, 6; 62, 1; 65, 2; 66, 3; 73, 20; 74, 1; 82, 1; 85, 7; 93, 20; 100, 1; 127, 2; 144, 10; tobye: ps. 104, 11; ey: ps. 2, 8. czy: ps. 19, 4; ezi: ps. 31, 5; 36, 5; przy tobe: ps. 5, 5; ku tobe: ps. 21, 5; 24, 1; 26, 12; 27, 1, 2; 29, 2; 50, 14; 68, 16; 140, 1; 85, 3, 6; 90, 7. Uwaga etymologiczno-porównawcza. Formie „tobe“ (toby) odpowiada

starosławiańskie „ТѢБѢ“, urobione z tego samego tematu tvatva (taba), co przypadek drugi, szósty i siódmy liczby pojedynczej tutaj i w genetywie ze zwatleniem się samogłoski „a“ w nasłowiu Ѓ a zlaniem się tak samo jak przy datywie zaimka osoby pierwszej МѢИѢ końcowego „a“ ze zakończeniem datywu „Б“ rzeczowników deklinacji trzeciej n. p. „РѢИѢ“. Sanskryckie „tubhjam“ tak jak „mahjam“ odpowiada łacińskiemu „tibi“ (ei), umbryjskiemu „tefo“, pruskiemu „tebbei“, a druga sanskr. forma datywu „te“ najzupełniej greckiemu *τοί, σοί*, i polskiemu „ci“ według Dra Ant. Maleckiego z tematu „ci“ i końcówki rzeczownikowej o tematach „i“ dla datywu sing. „i“ a więc z ci-i powstałemu.

Przypadek IV. zaimka osoby pierwszej i drugiej liczby poj. w starosławiańskim języku niczem się nie różnił od biernika tegoczesnej polszczyzny n. p. me: Prol. 36, 37; ps. 3, 1, 4, 5, 6; 17, 19; 21, 1; 24, 4; 25, 11; 29, 1; 34, 22; 35, 12; 50, 3, 6, 8, 13, 15; 54, 1; 55, 1; 58, 1; 59, 5; 60, 3; 70, 1; 85, 1; 90 3; 93, 18; mne: ps. 4, 1, 10; 5, 9; 6, 1, 2, 4; 7, 1, 9; 9, 13; 11, 1; 12, 1, 3, 5; 15, 1, 7, 11; 16, 4, 7, 9, 10, 12, 13; 17, 5, 6; 21, 7, 9; 43, 17; 44, 3; 59, 10; 108, 2; mye: ps. 86, 3; 108, 2; mō: ps. 27, 20; 101, 24; 107, 11; 118, 37; 139, 1; pod mō: ps. 17, 51, 52; 21, 1; na mō: ps. 21, 13; 24, 17; 68, 8, 12; Cant. Is. 1; w mō: ps. 54, 3, 13; 58, 1; 108, 1; myō: ps. 117, 18; 118, 35; mnō: ps. 117, 13; 118, 149; Biernik zaimka drugiej osoby „cze:“ ps. 2, 7; 7, 7; 17, 1; 19, 1, 10; 20, 8; 21, 23; 24, 2; 29, 1; 35, 11; 50, 5; 51, 5; 62, 4; 68, 12; 69, 5; 80, 8; 102, 4; 110, 1; czō: ps. 117, 28; 137, 1, 3; z przyimkami: „w czō“: ps. 16, 8; 21, 4, 9; 24, 1; 30, 1, 55, 3; 70, 1; 85, 2; prze czō ps. 43, 24; czebe: ps. 24, 5; 25, 12; 26, 13; 59, 4; 62, 2; 68, 8; 85, 4; 90, 4, 11; 102, 4. — Uwaga. Bierniki polskie „mię, cię“ odpowiadają starosławiańskim formom МѢ o tematach „ma, tva“, powstałym z (mem) ma-m, ТѢ zaś z tvam po wyrzuceniu „v“ z (ta-m) te-m, gdzie zakończenie biernika polskiego mię, cię z tematów „mi, ci“ МѢ, ТѢ jest zakończeniem biernika l. p. rzeczowników deklinacji trzeciej. Przerzeczony temat „ma“, „tva“, znajdujemy w

bierniku l. p. i innych indo-europejskich języków: w sanskr. „māṃ“, „tvāṃ“ (z końcówką deklinacyjną „m“, której nie ma druga forma sanskrycka biernika „mā“), w zendyjskim „manm“, w greczyźnie $\mu\acute{\epsilon}$, $\sigma\acute{\epsilon}$. w łacińskim „me“, „te“, w gockim „mik“, „thuk“, w litewskim „manė“ (man-en), „tavė“ (tvatvam) w pruskim „mien“, „tien“. Schleicher Comp. 489. Bopp. Vgl. Gr. II. 104.

Przypadek VI. zaimków osobistych pierwszej i drugiej osoby brzmiał i kończył się w języku staropolskim tak samo jak teraz na \acute{o} (ą) n. p. nademno: ps. 4, 2; 6, 2; 9, 12; 12, 3; 24, 17; 25. 11; 29, 1; 34, 27; 37, 2, 4; 50, 1; (nade mno: ps. 55, 1) 68, 10; 85, 3, 12; 118, 132; 141, 9; pode mno: ps. 17, 40; przede mno: ps. 72, 16; se mno: ps. 22, 4; 30, 27; 33, 3; 37, 10; 49, 12; 68, 25; 93, 16; 100, 8; 108, 20. przed tob: ps. 18, 15; 37, 9; 50, 5; 85, 8; za tob: ps. 62, 8; s tob: ps. 72, 22; 109, 4; 138, 17. Uwaga etymologiczno-porównawcza. Formy „mna,“ (mna-am) „tobą“ (tob-am), odpowiadają starosłowiańskim МЪНОІА и ТОБОІА urobionym z tych samych tematów co przypadki 2, 3, i 7, l. poj. Przy ТОБОІА zastępuje tutaj „o“ samogłoskę tematową „a“ pierwszej sylaby prawdopodobnie na mocy wpływu upodobnienia następnego „o“; jak sanskryckiemu przyp. 6. l. poj. vidhavaja (o czym Bopp Vgl. Gram. §. 783. str. 1080. odpowiada starosłowiańskie ВЪДОБОІА, taksamo sanskrycki instrumentalis sing. „maja“, „tvaja,“ starosłowiańskim formom МЪНОІА, ТОБОІА. Litewskie „ma-ni-mi“, „tavi-mi“ jest odrębnie na sposób litewski z tematów „i“ „mani“, „tavi“ urobione.

Locativus sing. zaimków pierwszej i drugiej osoby nie wyróżniał się wcale w starosłowiańskim i staropolszczyźnie od przyp. VI. l. p. tegoczesnej polszczyzny: n. p. we mne: ps. 16, 4; 37, 10; 38, 4; 50, 11; 54, 4; 55, 12; 68, 15; 84, 8; (we mnye: ps. 102, 1); 108, 21; 142, 4; przy tobie: ps. 5, 13; w tobie: ps. 7, 1; 9, 2, 10; 17, 32; 62, 7; 70, 7; 80, 7; 84, 6; o tobie: ps. 86, 2; 90, 11; 121, 8; Wyjaśnie-

nie etymologiczno-porównawcze tej formy podano przy datywie sing. przerzeczonych zaimków

Liczba podwójna. Poczucie liczby podwójnej, o czém w rozprawie mojej o deklinacyi rzeczownika w języku staropolskim na str. 47 wspomniałem, zaczynało widocznie już słabnąć w epoce redakcyi tekstu polskiego Psalterza Floryańskiego. Tak we fleksyi imienia jak konjugacyi widoczne są w polszczyźnie Psalterza Floryańskiego początki przesilenia, czas przejściowy; czas, w którym formy stare nie są jeszcze zarzucone a nowsze jeszcze nieustalone. Ponieważ z naszego zabytku ani jednego przypadku na liczbę podwójną zaimków osobistych przytoczyć nie mogę, zmuszony jestem podać przykłady z innych zabytków języka staropolskiego; gdzie zaś i tych zabraknie, tam oznaczę samo tylko zakończenie na podstawie analogii z językiem starosławiańskim.

Przypadek I, IV. i V. zaimka osobistego pierwszej osoby brzmiał w języku staropolskim „wa,“ „wej“ n. p. w pieśni gminnej: tak się też wej skrobiewa; wa nie umiewa oracyi (X. Stan Grochowski). Staropolskie „wej“, będące formą żeńską, odpowiada zupełnie starosławiańskiemu „Bъ“, powstałemu ze złączenia się samogłoski tematowej (v „a“) z „B“ końcówką liczby podwójnej 1. i 4. przypadku rzeczowników żeńskich deklinacyi trzeciej n. p. ПѢВѢ. Jak język staropolski prócz przerzeczonego „wej“ ma jeszcze formę męską „wa“ na wyrażenie 1. i 4. przyp. 1. podw., tak samo i w starosławiańskim nap. tykamy na biernik на, urcbiony z tematu „ma“ zmienionego w „na“ z końcówką 1. i 4. przyp. dualis. rzeczowników męskich o tematach „a“ n. p. ПАБА. To tematowe „n“ powstałe z „m“, co widać z litewskiego nominatywu dualis „mudu“, napotyamy w greczyźnie w 1. i 4. przyp. dualis zaimka osoby 1. row, w sanskrycie „nau“ zamiast „nam“ zend. „no“. Bopp. Vgl. Gr. I 144.

Przypadek I. i IV. liczby podwójnej zaimka osoby drugiej nie ma w języku staropolskim.

Przypadek II. i VII. dualis osoby pierwszej brzmiał w języku staropolskim „naju“ n. p. Niechaj słuca obu naju“

lepiej nam tam niż tu w gaju. Grochowski, dla osoby drugiej „waju“: kto z „waju“ się puści ku Saulowi. Bibl. Leopoldy.

Staropolskie formy „naju“ i „waju“ są równobrzmiące ze starosławiańskimi „наю“ „ваю“; gdzie się końcówka liczby podw. przyp. II. i VII. rzeczowników męskich o pierwotnym temacie ja n. p. КОИЮ z tematem pierwszej osoby „na“, drugiej „wa“ zamiast pierwotnego „tva“ połączyła. Leskien w powyż przytoczonym dziele (str. 150) twierdzi, że „naju“ utworzyło się z zakończeniem zaimkowym, jak genitivus dualis toro z zatrzymaniem tylko charakterystycznego „a“, gdyż jeżeliby miało zakończenie rzeczowników deklinacji III. n. p. П'БИОВ, brzmiałoby wtedy „nu“ a nie „naju.“ Źródłosłowy „na i wa“ występują w sanskrycie l. podw. przyp. 2. „nau, vam“ (formy авайос, јувajos są utworzone z tematów „av“ „juv“, gdzie „ju“ prawdopodobnie zastępuje pierwotne „tu“ zamiast „tva“) i w greczyźnie przy zaimku σῆων, który utworzył się z tematu „tva“ gdzie „t“ pod wpływem „v“ przeszło w „σ“ a „v“ pod wpływem „σ“ w „q“ się przemieniło. Bopp. Vgl. Gr. II² 127.

Przypadek III. i VI. l. podw. zaimka pierwszej osoby brzmiał w staropolskim „uama“ n. p. ciężar także domowy społeczny „nama“. Jan Kochanowski, w drugiej zaś „wama“ n. p. Gdy się tak „wama“ podoba, powiem wam..... Stan. Orzechowski. Obie te staropolskie formy są równobrzmiące ze starosławiańskimi нама, вама, mającemi zakończenie rzeczowników deklinacji 3. o tematach „a“ III. i VI. przypadku liczby podwójnej „ma“ odpowiadające staroindyjskiemu zakończeniu bhjam (vidhāvabhjam), stąd mamy III. i VI. przypadek l. podw. zaimków osobistych avabhjam, јувabhjam. W staroindyjskim języku odpowiada „bh“ jak zwykle sławiańskiemu „m“, środkowe zaś „j“ i końcowe „m“ odpada zupełnie przy tworzeniu form staropolskich lub starosławiańskich.

Liczba mnoga.

Przypadek I. zaimka osoby pierwszej i drugiej języka

staropolskiego nieczém się nie różnił od nominatywu tegoczesnój polszczyzny n. p. ps. 19, 8. „my“ wstali iesmi; ps. 34, 15 my szalosciwi bili; ps. 78. 14; my za prawdę lud twoy; ps. 94, 8 a „mi“ lud iego; ps. 113, 37, my gysz szywy gesmy; ps. 123. 7: my swyzwoleny gesm; Nominatywus osoby drugiej: ps. 61, 3. zabyacze se wszistezi „wi“; ps. 81, 7 wy zaprawdę iaco ludzie; ps. 113; 24. błogosławyeny wy. Uwaga etymologiczno-porównawcza Miklosich utrzymuje, że jak ze sanskryckiego biernika l. mn. osoby drugiej „vas“ powstało najprzód w starosławiańskim języku нъ a z tego biernik l. mn. ВЪІ, który zarazem jest przypadkiem 1. liczby mn.; tak samo ze sanskryckiego biernika l. mn. osoby pierwszej „nas“ utworzyło się najprzód нъ a z tego biernik l. mn. НЪІ. zastąpiony już w psalterzu Floryańskim przez formę przypadku II l. mn. „nas“*). Starosławiańskie i polskie „my“, które jest właściwie biernikiem utworzonym ze złania się samogłoski tematu „ma“ a może nawet z samego pierwiastka „m“ z końcówką przyp. IV. l. mn. „ЪІ“ rzeczowników męskich o tematach „a“ (o końcówce ЪІ wspominałem w mojej rozprawie przy deklinacji rzeczownika str. 20 odpowiada litewskiemu nominatywowi plur. „mes“. Miklosich i ks. Fr. Malinowski twierdzą, że ta forma urobiła się z litewskiego tematu „mu“. Powyż wspomnianym formom starosławiańskim „НЪІ, ВЪІ“ odpowiadają 1. i 4. przypadek l. mn. w łacińskim języku „nos, vos,“ w zendyjskim no, vo. —

Przypadek II. pierwszej i drugiej osoby brzmiał w języku staropolskim tak samo jak w tegoczesnój polszczyźnie n. p. z nas: ps. 2, 3; od nas ps. 11, 4; wisluszay nas ps. 19, 10; 64, 6; nas ne pozna ps. 73, 10; nas mewali sō nas ps. 79, 7; od nas ps. 103, 30; pomny naas gospodue ps. 115, 4; 113, 20; nasz ps. 135, 24; 123, 5. Forma genetiwu „was“ występuje tylko w znaczeniu biernika zamiast formy wy: nauczo was ps. 33, 11; nad was ps. 113 (dwa razy) na was ps. 128, 7. Uwaga etymologiczno-porównawcza. Formy

*) Za formę pierwotną, z której bierniki „vas“ „nas“ wypłynęły, uważam nams, wams.

polskie „nas, was“ są równobrzmiące ze starosławiańskimi насъ, васъ. W języku litewskim, mającym bierniki liczby mn. „mus“ i „jus“ utworzył się przypadek drugi „mu-su, ju-su“ i locytywus „mus-use, ju-su-se“ niejako od tematów „mus i jus“. Wydzźwiękowe (nakrawędne) Ъ form starosławiańskich насъ васъ wskazuje najwyraźniej, że po „s“ stała samogłoska, że genetywy przerzeczone powstały ze starszej słowiańskiej formy nasam (nasa) = насоу = насъ, vasam (vasa) = ва-соу = васъ z tematu „nas“, „vas“, gdyż Ъ i litewskie „u“ prawidłowo zastępują pierwotniejsze „am“. Locytywus podobnie utworzył się za pośrednictwem przyrostka „su“ a więc z nassu urobiło się насъ. Leskien pag. 150.

Przypadek III. licz. mn. zaimka osoby pierwszej i drugiej w języku staropolskim niczém się nie różnił od datywu tegoczesnej polszczyzny n. p. ps. 4, 6; 43, 1; 46, 4; nan (sic pro: nam) se bōdō smacz ps. 51, 6; 59, 1, 12; ps. 84, 7; 67, 21; 77, 3; 79, 6; 84, 5; 89, 1; 102, 10; 107, 13; 113 (dwa razy) 136, 4; w osobie drugiej: ps. 117, 25; 126, 3; 128, 7; Uwaga etymologiczno-porównawcza. Formom starosławiańskim намъ, вамъ, utworzonym z tematów „na“, „va“ z zakończeniem мъ rzeczowników żeńskich o tematach „A“ (dekl. 3.) odpowiada łacińskie nobis, vobis, litewskie „mums, jums“. Końcówka bowiem „мъ“ odpowiada (o czém na str. 36. w części I. mojej rozprawy przy odmianie rzeczownika wspomniałem) zakończeniu sanskr. „bhjas“, łacińskiemu „bis“ a litewskiemu „ms“. Obok starosławiańskich form намъ, вамъ przychodzą jeszcze enklityczne ны, вы, podobnie jak w sanskrycie „nas, vas“. Miklosich Vgl. Gram. pag. 46. Przypadek IV. Właściwej formy accusatywu odpowiadającej starosławiańskiemu ны nie znajdujemy w naszym najstarszym zabytku. Formę tę zastąpiono przez formę genetywu „nas“ — n. p. na nas : ps. 4, 7; 43, (14 razy) 45, 1; 47, 13; 59 (4 razy) 65, 9; 78, 9, 79, 3, 19; 84, 6; 89, 17; 94, 7; 99, 3; (naas 105. 4) ps. 123, 2; 135, 25; Formy starosławiańskie НЫ i ВЫ, polskie nas, was wyjaśniłem przy nominatywie i genetywie plur. zaimków osobistych.

Przyp. VI. (instrumentalis) zaimków osoby 1. i 2.

l. mn. brzmiał w języku starosławiańskim i staropolskim jak obecnie n. p. ps. 45, 7 (s namy); ps. 116, 2; 122, 4 (nad namy); ps. 66, 1 (nad nami); ps. 123 (medzy namy); ps. 32 22 (nad namy); ps. 125, 4. (s wamy); Uwaga etymologiczno-porównawcza. Starosławiańskie *намн, вамн* z końcówką przypadka 6. rzeczowników żeńskich o tematach „A“ odpowiada tak pod względem tematów jakoteż końcówek litewskiemu „mumis“, łacińskiemu nobis, vobis, sanskryckiemu instrumentali asmabliis. O zakończeniu „МН“ wspomniałem w rozprawie mojej o deklinacji rzeczownika w języku staropolskim str. 22.

Locativus zaimków osoby 1. i 2. w języku staropolskim i starosławiańskim nie wyróżniał się wcale od tego przypadku w dzisiejszej polszczyźnie n. p. czso vczinil ies w nas: ps. 67, 31; gospodyzn byl w nas ps. 123. 1; s wamy czynycz ps. 125. Wyjaśnienie etymologiczno-porównawcze tego przypadku podano przy genetywie plur. przerzeczonych zaimków.

Zaimek zwrotny.

Zaimek zwrotny tem się od poprzednich wyróżnia, że ma we wszystkich liczbach postaci liczby pojedynczej bez nominatywu; odmienia się jednak całkiem podług normy zaimka 2. osoby.

Przypadek II. zaimka zwrotnego brzmiał i kończył się w języku staropolskim i starosławiańskim tak samo jak w tegoczesnej polszczyźnie n. p. ps. 102 (dwa razy) nad boyczymy sebe; slutowal gospodyzn nad boyczcymy sebe.

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Przerzeczony dopełniacz utworzył się z podwojonego tematu ze „sva“ (sva-sva), skróconego na sava, gdzie końcowe „a“ odpadło „v“ zaś w „b“ przeszło. W temacie (sab) w ten sposób przestoczonym, zaszły dalsze zmiany: „a“ zeszło na „e“ i przybyła końcówka genetywu „Ġ (e) rzeczowników o tematach spółgl. n. p. *именѣ* (z pierwotnego *имен-as*). Starosławiańskie *СѢСѢ* odpowiada litewskiemu dopełniaczowi „savęs“, łacińskiemu „su“ z pierwotniejszego su-is, tutaj „u“ zastę-

puje „v“) greckiemu *ov*, powstałemu ze *σFov*, skąd *F* odpadło a „σ“ przeszło w spiritus asper. Bopp. Vgl. Gr. II. 126. Przypadek III. i VII. zaimka zwrotnego brzmiał w języku staropolskim również tak samo jak w obecnej polszczyźnie n. p. *sobe*: ps. 21, 19; 26, 18; 32, 12; 40, 6; 43, 12; 63, 4; 79, 16; 83, 3; 97, 2; *soby*: ps. 103, 22; Symb. Ath 24; w locatywie ps. 18, 10; 35, 1; 65. 6. Oprócz formy „sobie“ znalazłem w ps. 6. 3. kodeksu Floryańskiego datywus enklityczny „sy“ myć se (zamiast *sy*) po dziś dzień w gminnej mowie bardzo rozpowszechniony n. p. „zrobił se“ Iłanusz w swem dziele p. t. *Materyały do historyi form deklinacyjnych w języku staropolskim wcale o tej formie nie wspomina. Uwaga etymologiczno-porównawcza. Polskie sobie, utworzone z powyż wspomnianego tematu „sava“ zamiast „svasva“ podwojonego „sva“ z przemianą samogłoski „a“ w „o“, w starosławiańskim na *ε* rodzime z dodaniem końcówki datywu 3. rzeczowników żeńskich o tematach „a“, odpowiada starosławiańskiemu *СВѢ*, łacińskiemu „sibi“ (*svibi*), locatywowi litewskiemu „saviji“, enklityczna zaś forma datywu „sy“ odpowiada starosławiańskiej „cu“, zendyjskiemu *he*, greckiemu *oi* (*σFoi*).*

Przypadek IV. zaimka zwrotnego w języku staropolskim niezem się nie różnił od biernika tegoczesnej polszczyzny n. p. w znaczeniu biernika: *sam sebe* (*navczył* ps. 104, 21; *szó* ps. 49, 18; — Prócz tego przychodzi biernik zaimka zwrotnego z różną pisownią „só, se, sze, sye, sie“ w psalterzu Floryańskim w połączeniu ze słowami zaimkowemi i zwrotnemi. — Uwaga etymologiczno-porównawcza. Biernik polski „się“ odpowiada starosławiańskiemu „СМ“ utworzonemu z tematu „sav“, w którym „v“ przed zakończeniem biernika l. poj. „m“ rzeczowników deklinacji 3. odpadło i z „sa-m“ „СМ“ powstało. Przerzeczony temat „sva“ pojawia się w bierniku l. p. i u innych indoeuropejskich języków: w gręczyźnie „*ē* (*σFε*)“ w łacińskim „se“ zamiast „sve“, w gockim „sik“, w litewskim „save“.

Przypadek VI. zaimka zwrotnego brzmiał w języku staropolskim tak samo jak w tegoczesnej polszczyźnie, tej for-

my jednak w psalterzu Floryańskim nie znajdujemy. Forma „sobą“, odpowiadająca starosławiańskiej COBOIΛ, litewskiej sva-imi, utworzoną została na sposób przypadku 6. l. poj. zaimka osoby drugiej TOBOIΛ. Zaimek zwrotny „svajam, sva“ jest w języku staroindyjskim nieodmienny i dlatego nie porównałem tegoż z formami starosławiańskimi.

Z powyższych uwag etymologiczno-porównawczych o poszczególnych przypadkach widać, że odmiana zaimków osobistych ma wspólne z deklinacją rzeczowników końcówki i tylko cała trudność polega na podaniu tematów, z których się poszczególne przypadki urabiają.

Zaimki rodzajowane.

Jakkolwiek wszystkie zaimki rodzajowane, które do drugiej klasy zaliczyłem, jednakowo się odmieniają, pomimo tego przyjąłem w języku staropolskim odmianę zaimkową od dwu wzorcach, jeden z tematem n. p. ty, ta, to, o spółgłosce twardej, drugi n. p. i, ja, je z tematem miękko zakończonym.

Przyadek I. l. poj. zaimka „ten, ta, to“ brzmiał w języku staropolskim „ty, ta, to“. W prawdzie w kodeksie Floryańskim prócz formy „ten“ тѣ-нѣ np. ps. Flor. prol. 34; ps. 23, 5; 33, 6; 54, 13; 100, 8; 101, 27; 103, 28; 117, 23; Cant Isai. sec; Cant. Moys. 12; nie napotykamy pierwotnego „ty“, to jednak utrzymało się ono w wyrazie „tydzień“. Nominatywus przerzeczonego zaimka w rodzaju żeńskim i nijakim niczem się nie różnił od tego przypadku dzisiejszej polszczyzny n. p. w rodzaju żeńskim ps. 108, 26; 118, 40, 149, 9; Fl. Sym. Ath; w rodzaju nijakim ps. 23, 6; 43, 9; 103, 26; 108, 19; 117, 22; 131, 15; Cant Moys. przyczepione „to“ do innych wyrazów spotykamy cztery razy. Uwaga etymologiczno-porównawcza. Staropolskie „ty“ urobione z tematu „ta“ a pierwotnego „tas“ odpowiada starosławiańskiemu nominatywowi i biernikowi ТѢ z zakończeniem rzeczowników męskich o temacie A, które się w Т przemieniło, sanskryckiemu i gockiemu „sa“, zendyjskiemu „ho“ litewskiemu „tas“, łacińskiemu tylko w złożeniu „iste“ greckiemu rodzajnikowi ó, przy którym spiritus asper zastępuje

„τ“ w przypadkach niezawisłych w rodzaju męskim i żeńskim liczby pojedynczej i mnogiej. Bopp. Vgl. Gr. II. 134. Schleicher Comp. 424. Forma żeńska „ta“ w polszczyźnie i starosławiańskim urobiona ze zlania się tematu „ta“ z końcówką „a“ nominatywu rzeczowników żeńskich o tematach A odpowiada sanskryckiemu „sa“, zendzkemu „ha“, greckiemu τῆ (tē), litewskiemu „ta“. We wszystkich zatem językach indoeuropejskich widzimy końcówkę „a“ w przyp. 1. zaimka wskazującego „ten“ liczb. poj. rodzaju żeńskiego. Starosławiańsko-polski nominatywus i accusatywus liczb. poj. rodzaju nijakiego (to, to), urobiony według Leskiena z formy „ta-d“ pierwotniejszej od sanskryckiego tat, gdzie według Boppa końcowe „t“ będące znamieniem rzeczowości odpadło „a“ zaś po twardej spółgłosce na „o“ się przemieniło, odpowiada zendzkemu „ta-d“, gockiemu tha-ta, litewskiemu „tai“ (lingwiści litewscy przy braku rodzaju nijakiego uważają tę formę za neutrum), wreszcie łacińskiemu „is-tu-d“ i greckiemu „τὸ“. Miklosich widzi wprawdzie w końcówce zaimka TO zakończenie liczb. poj. rzeczowników rodzaju nijakiego o temacie A ale to jest pozornem i zakończenie powyższe należy uważać za zaimkowe.

Przypadek II. liczby poj. w języku staropolskim na rodzaj męski i nijaki „tego“ nieczem się nie różnił od genetywu tegoczesnej polszczyzny, jakkolwiek o istnieniu formy pierwotnej „tego“ genitivus rzeczownika „tygodnia“ a przede wszystkim zaimka „kogo“ najmocniej przemawia. W kodeksie Floryańskim napotykamy tylko na formy tegoczesnej polszczyzny n. p. w rodzaju męskim w znaczeniu biernika ps. 74 tego ponysza a onego powisza; ps. 100 tego gonil iesm; w rodzaju nijakim: ps. 30 dlatego; ps. 72, 13; 73, 19; 74, 8; 75, 7; szaloni ne vrozume tego ps. 91; rzygayōcze s tego w ono ps. 143. Uwaga etymologiczno-porównawcza. Do nierozwiązanych dotąd zagadek należy utworzenie się formy TO-TO (tego). Różnie ją lingwiści wyjaśniają. Bopp wyprowadza „tego“ ze sanskryckiego dopełniacza ta-sj-a, gdzie końcowe „a“ jako znamię deklinacyjne przeszło w „o“, spółgłoska zaś „j“ sanskryckiej wstawki „sj“ po odrzuceniu

spółgłoski „s“ wymieniła się na spółgłoskę gardłową „g“. To „g“ mogło także powstać po odrzuceniu spółgłoski „j“ ze spółgłoski „s“ przez zwykle ulotnienie syku w tchnienie „h“, które w polskim stwardniało w chwilowe „g“. Wywód powyższy uznał Schleicher za prawdopodobny. Miklosich znowu uważa „go“ za przyrostek skłonnikowy, identyfikując tenże ze sanskrycką partykułą „gha“, dorycką γά (γῆ) Sitzungsberichte der Wien. A. phil.-hist. Cl. LXII. p. 48 Mai 1869. Benfey przyjmuje wprawdzie Miklosicha wyjaśnienie „go“ z sanskryckiego „gha“, lecz nie uważa tegoż „gha“ za przyrostek skłonnikowy, tylko za partykułę, która przyłączyła się do niegdyś istniejącej formy genetywu „toso“ a z połączenia „toso-go“ powstała przez synkope TOGO podobnie jak ЧОГО z ЧБСО-ГО. Starosławiański genetywus ЧБСО powstały z pierwotnego ЧБ-СА, utwierdza powyż wspomnianego lingwistę w tém przekonaniu, że końcówka dopełniacza „go“ jak i starosławiańskie „so“ w ЧБСО powstały ze sanskryckiej końcówki genetywu „sja“. Dopełniacz przerwczony, mojem zdaniem, mógł powstać wskutek zlania się tematu „ta“ z końcówką genetywu sing. A tematów męskich, przemienioną w polszczyźnie na „e“ pod wpływem dopełniacza l. poj. zaimka i, ja, je z dodaniem przyrostka „go“. Przypadek II. l. poj. na rodzaj żeński w języku staropolskim niczem się nie różnił od genetywu tegoczesnej polszczyzny n. p. ps. 26. „tey bōdō dobiwacz“, można jednak usłyszeć formę genetywu między ludem „ty, tyj“. Uwaga etymologiczno-porównawcza. Genetywus „tey“ z zakończeniem zaimkowym będący właściwie przypadkiem VII., powstał z pierwotnej rozszerzonej formy „ta-j-am“, odpowiadającej sanskryckiemu locatywowi „tasjam“, a późniejszej już na ziemi słowiańskiej urobionej „tojam“, z czego wytworzyło się w skutek przejścia „am“ (według Benfeya, Über die indogermanische Endung des genitivus sing. ians, ias, ia, Göttingen 1874) miało to „am“ powstać z indoeuropejskiego przyrostka genetywu) w **ḷ**, starosławiańskie TOI**ḷ** a po odpadnięciu **ḷ** i dalszém zwątleniu samogłoski „o“ w „e“ pod wpływem zaimka „jēj“ dopełniacz „tēj“. Leskien die Declination im Sla-

visch-Litauischen und Germanischen S. 109. 120. — Przypadek III. 1. poj. na rodzaj męski i nijaki „temu“ w języku staropolskim niczém się nie różnił od datywu tegoczesnej polszczyzny n. p. w rodzaju nijakim: rozumeycze temu ps. 49. Form odpowiednich na rodzaj męski i żeński w kodeksie Floryańskim nie znajdujemy. Uwaga etymologiczno-porównawcza. Polskie „temu“, utworzone z tematu „ta“, którego samogłoska w starosławiańskim języku w „o“, w polskim zaś pod wpływem formy „jemu“ w „e“ zwątłała i zapomocą przyrostka „mu“ a raczěj wsuwki „m“ (z końcówką „u“ datywu sing.), odpowiada starosławiańskiemu TOMOY, sanskryckiemu „tas-mai“ zendzkemu „ta-lmai“; gockiemu „thamma“ litewskiemu „tamui“, gdzie „ui“ jest zakończeniem datywu rzeczowników n. p. ponui, od ponas (pan). Ślad powyższego tematu „ta“ zachował się dotąd w mowie gminnej w przysłówku tamoj.

Przypadek III. liczb. poj. na rodzaj żeński w języku staropolskim tey, tyj, ty (tėj) niczém się nie różnił od przypadku II. i VII. dawniej i tegoczesnej polszczyzny. Datywus „tėj“ odpowiada pierwotnej formie „ta-i“, która się dotąd zachowała w litewszczyźnie, starosławiańskiemu TOH, urobionemu z tematu rozszerzonego „toja“, greckiej τῶ, τῆ i sanskryckiej ta-sj-ai zapomocą wsuwki „sj“, utworzonej: Starosławiańskie TOH pod wpływem datywu zaimka „jėj“ przeszło w dzisiejszej polszczyźnie na „tėj“.

Przypadek IV. licz. poj. na rodzaj męski brzmiał tak samo jak II. lub I-szy; na rodzaj nijaki zawsze jak I-szy. W psalterzu Floryańskim mamy na to liczne przykłady: ps. 14, 7; 7, 3; 49, 21; 61, 11; 67, 31; 68, 6; 74, 8; 113, 16. Cant. Isaiæ 6. Accusatywus na rodzaj żeński „tō“ niczém się nie wyróżniał od biernika tegoczesnej polszczyzny, co nam ps. 79, 15 udowadnia. Uwaga etymologiczno-porównawcza. Biernik „tę“ powstały wskutek zlania się tematu „ta“ z końcówką am=ę rzeczowników żeńskich o tematach „A“ odpowiada starosławiańskiemu ТѦ, litewskiemu „tą“, sanskryckiemu „tam“, greckiemu τῶν, τῆν i łacińskiemu „istam“.

Przypadek VI. liczb. poj. „tym“ (tem) w rodzaju męskim i nijakim a w żeńskim „tą“ niczém się nie wyróżniał

od instrumentalu dzisiejszej polszczyzny n. p. w ps. 101 pisznego oka a nesytego sercza s stim iesm ne yadł; form odpowiednich na rodzaj żeński i nijaki nie znajdujemy w psalterzu Floryańskim. Uwaga etymologiczno-porównawcza. Forma przypadku VI. liczb. poj. w języku polskim na rodzaj męski i nijaki odpowiada starosławiańskiej ТЪМБ bez zakończenia rzeczownikowego, utworzonej z tematu „ta“ i instrumentalu zaimka liczby poj. ИМБ. To „ta-i-mi“ wywodzi Leskien od pierwotniejszej zasadniczej indoeuropejskiej formy „tai-bhi(m)“ niż sanskryckie późniejszego wytworu „tena“. W formie ТЪМБ zastępuje Ъ półsamogłoskę Ъ lub „o“ podobnie jak w locatywie pluralis przy deklinacji rzeczowników o tematach А n. p. ДОМЪХЪ, ДОМЪХЪ, ДОМОХЪ, Ъ przed przyrostkiem skłonnikowym stoi zamiast Ъ, lub „o“. Forma instrumentalu l. poj. w polszczyźnie na rodzaj żeński „tą“ wskutek ściągnięcia się „ta-j-am“ powstała, odpowiada starosławiańskiej ТОИД z zakończeniem instrumentalu rzeczowników żeńskich deklinacji 3. o tematach А, urobionej z rozszerzonego tematu „toja.“

Przypadek VII. l. poj. „tym“ (tem) w rodzaju męskim i nijakim niczem się nie różnił od instrumentalu liczby poj. tegoż zaimka n. p. w pocoiu w tem istem ps. 4, 9; w tem vczinil iest ssody smertne, ps. 7, 14; w ten (pro: tem t. j. gospodnie) bōdō pwacz, ps. 26, 7. — w rodzaju nijakim: w sidle w tem ps. 9, 15; w tem poznal iesm, ps. 40, 12.

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Leskien, Schleicher i Bopp wyprowadzają locatywus starosławiański ТОМБ bez zakończenia rzeczownikowego z pierwotnej a identycznej formy ze sanskrycką „tasmin“ urobionej z tematu zaimkowego tasma, w którym końcowe „a“ odpadło a znamię locatywu „in“ przybyło. Po wypadnięciu z przerzeczonej formy „tasmin“ spółgłoski „s“ a zamienieniu się znamienia locatywu „in“ w Ъ otrzymujemy formę „tami“, która w języku starosławiańskim zamieniła się po zwątleniu się źródłosłowu na ТОМБ a w polszczyźnie jeszcze wskutek dalszego zwątlenia pod wpływem zaimka i, ja, je na „tym“ i „tem“. Miklosich urabia podobnie tę formę ze zwątłego tematu i przyrostka МБ, odpowia-

dającemu sanskryckiemu „smin“. Jak forma locatywu w polszczyźnie na rodzaj męski i nijaki jest równobrzmiącą z przypadkiem VI, tak samo i locatywus l. poj. na rodzaj żeński niczēm się nie różni od dopełniacza tegoż rodzaju i liczby n. p. na drodze tey. ps: 31, 10; 141, 4; znalazłem prócz tego w psalterzu Floryańskim i w kronice Chwalczewskiego formę staropolską „ty“ n. p. w ty troczy Symb. Ath. 73. W ty bitwie. Chwalczewski; po thy porażce Chwalcz.

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Forma starosławiańska na rodzaj żeński liczby poj. тои (tojъ) równobrzmiąca z datywem tegosamego rodzaju i liczby utworzona, jak powiedziałem, z rozszerzonego tematu „toja“, odpowiada sanskryckiemu locatywowi „ta-sj-am“ z pierwotniejszego „ta-smj-am“, w którym po zwątleniu się tematu według Boppa „s“ upodobniło się ze spółgłoską „j“, „m“ środkowe odpadło a końcówka skłonnikowa „am“ zamieniła się w starosławiańszczyźnie w Ъ a w litewszczyźnie w „e“, z czego otrzymalibyśmy litewskie „toje“ a starosławiańskie „tojъ“ = тои.

Liczba podwójna.

Przypadek I. i IV. w rodzaju męskim był „ta“ n. p. прѣтъ твой y дѣццѣтъой та іеста ме вчезшѣла ps. 22, 5, w rodzaju żeńskim i nijakim było „cie“ n. p. wipusci swatłoscъ твоѣѣ y prawdѣ твоѣѣ cze іеста ме przewedle y dowedle ps. 42, 3.

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Forma staropolska w przyp. I. IV. w rodzaju męskim l. podw. „ta“ w nijakim i żeńskim rodzaju „cie“ odpowiada zupełnie starosławiańskiej urobionej wskutek zlania się tematu z zakończeniem „a“ liczby podw. rzeczowników o tematach А n. p. ТА ВЛЪКА ТЪ (БЛДОВЪ, МЛСТЪ); greckiej τῶ, litewskiej tu, sanskryckiej tau a na rodzaj żeński i nijaki „te“.

Przyp. II. i VII. we wszystkich trzech rodzajach brzmiał w języku staropolskim prawdopodobnie „teju, tyju“ anizeli „tu“. Domniemana forma „teju“ pod wpływem liczb. podw. zaimka „ieiu“ urobiona, odpowiada sanskryckiej „tajos“ litewskiemu „tu“, starosławiańskiej ТОЮ utworzonej z te-

matu rozszerzonego „tojъ na sposób locatywu dualis rzeczownika *кѣаю*. Przypadek III. VI. we wszystkich trzech rodzajach brzmiał w staropolszczyźnie „tyma“ lecz w kodeksie Floryańskim powyższej formy nie znajdujemy.

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Staropolskie „tyma“ zamiast pierwotnego „tama“ powstałe ze zwątlonego tematu pod wpływem formy „ima“ zaimka i, ja, je i końcówki rzeczownikowej „ma“, odpowiada starosławiańskiemu ТѢМА, gdzie Т zastępuje Ъ, zendzkim *taei-bja*, sanskryckiemu *ta-bhjam*, litewskiemu na rodzaj męski „tie-m“, na żeński „to-m“ Leskien twierdzi, że obie starosławiańskie formy ТО-Ю i ТѢМА nie mają zakończeń rzeczownikowych.

Liczba mnoga.

Przypadek I. brzmiał w języku staropolskim w rodzaju męskim „ci“, w żeńskim „ty“, w nijakim „ta“; mówiono zatem ci mężowie, ci wilki; obok „ci“ używano formy „ty“ będącej właściwie accusatywem rodz. męs. (n. p. przypadki tej fortuny lekceważy, bo ty (przypadki) za ochotę i rozumem skakać muszą Rej.) którą zastępuje w dzisiejszej polszczyźnie forma tak zwana rzeczowa „te“, będąca również jak tamta biernikiem ze skłonieniem zaimka „je“ a z utratą nosowego brzmienia. Schleicher Comp. §. 87, 2 i 4, Schleicher Comp. 3-te Aufl. str. 532. Formenlehre str. 244. Mikl. III. 2 Aufl. str. 7 i 8. Przerzeczona końcówka „y“ właściwa biernikowi licz. mn. dostała się tu zapewne pod wpływem analogii nominatywu i accusatywu plur. fem., które taką samą formę mają. W psalterzu Floryańskim spotykamy formę „ci“ 9 razy: czy czso znaiō Flor. 9; czy na wozoch a czy na konoch Flor. 19; czy se roznemogli sō, ps. 26; czy przebiwacz bōdō, ps. 36; czy sō bili tamo, ps. 86; czy ne poznali sō ps. 94; weszgi czy bōdzō sercem ps. 94. czy gysz dzałayō lychotō, ps. 118; gemv sō czy blogoslawony ps. 143. Formy „ty“ w 1. i 4. przyp. licz. mn. rodzaju żeńskiego wprawdzie w psalterzu Floryańskim nie napotykamy, lecz znajdujemy ją w kodeksie Saroszpatackim „ty rzeczy“ a na-

wet u pisarzy XVI. wieku „ty sztuki“. Jan Kochanowski. Formę „ta“ w przyp. I. i IV, licz. mn. na rodzaj nijaki znajdujemy w psalterzu Floryańskim 3 razy: napysana bōdzcze ta: ps. 101; ta wrota gospodnowo ps. 117; ta mō vczeszyła sō ps. 118, 49. Obok formy powyższej „ta“ używano w rodzaju nijakim „ty“ n. p. ty jiste prawa Stat. Wisł. 1503. 50.

Uwaga etymologiczna-porównawcza. Formy staropolskie „ci, ty, ta“ z końcówkami nominatywu plur. rzeczowników męskich, żeńskich i nijakich o tematach A n. p. anieli, ryby, miasta odpowiadają formom starosławiańskim masc. TИ zamiast dawniejszego te=tai, fem. TЪI, neutr. ra, sanskryckim te z pierwotnego tai, tas, tani, greckim *τοί, ται, τὰ* litewskim tie fem: tos, gdzie litewskie „o“ odpowiada sanskryckiemu długiemu a. Comp. Schleicher §. 264. §. 88. 8. Leskien die Dekl. im Sl. lit. u. Germ. pag. 82.

Przypadek IV. liczby mn. brzmiał w języku staropolskim na rodzaj męski i żeński „ty“ a na nijaki „ta“ (n. p. w rodzaju męskim) owa oczi bosze na ti gisz se iego boiō ps. 32; iensze wiwodzi iōtce w moczi takesz ty gisz se nasmewaiō ps. 67; i na swōte swoje y w ty gisz se nawraczaiō ku syerczu ps. 84. Form na rodzaj żeński ty, na rodzaj nijaki „ta“ nie ma w psalterzu Floryańskim lecz godném jest uwagi, że w kodeksie tym spotykamy formy męskie lub żeńskie przy rzeczownikach rodzaju nijakiego: n. p. mszczō wszistky nalazena gich ps. 98.

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Formy staropolskie ty, ty, ta z końcówkami biernika licz. mn: rzeczowników męskich, żeńskich i nijakich o tematach A n. p. anioly, ryby, dzieła odpowiadają formom starosławiańskim acc. masc. TЪI fem. TЪI, neutr. ra, sanskryckim tan, tas, tani, greckim *τους, τας, τὰ*; litewskim masc. tus, fem. tas.

Przypadek II. liczb. mn. w języku staropolskim brzmiał jak w tegoczesnej polszczyźnie na wszystkie trzy rodzaje „tych“, n. p. od tich czso me gonō ps. 30; ze wszech tich zbawil ye gospodzin ps. 33; odkupi... duszō moiō od tich, gich se bliszō ps. 54; wiwol me od tich ps. 68; ksōszōt tich ps. 86;

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Leskien wyprowadza domyślną pierwotną formę „taism“ z pruskiej (s) teison odpowiadającą sanskryckiej „tesam“, starosławiańskiej ТѢХѢ, urobionej z tematu „ta“ gdzie samogłoska „a“ zwałowała w Ѣ praaryjskie „s“ wymieniło się w X, końcówka zaś rzeczownika genetywu „am“ przeszedłszy w „a“, zwałowała w Ѣ. Dr. Małecki twierdzi, że forma polska „tych“ powstała wskutek spojenia genetywu plur. zaimka i, ja, je, ze zwałonym tematem „ta“.

Przypadek III. l. mn. brzmiał również jak w tegoczesnej polszczyźnie na wszystkie trzy rodzaje „tym“ n. p. prze-cywo tym ps. 22; twardoscz iest gospodzin tim isto se iego boiø ps. 24; nagotował ies tim gisz pwaio ps. 30; podle iest gospodzin tim ezo sø zamøczonego sercza ps. 33; swøszci prze-ciw tim gisz ps. 34; sprawedlnoscz twø tym gisz sø prawego sercza, ps. 35; nasmewane tim czso w ocoliczy naszej sø ps. 43; do-bri israhel bog tym gisz sø, ps. 72; posmewane tym gisz, ps. 78. Zachował się jednak w kodeksie Floryańskim jeden przykład z końcówką „em“ a mianowicie forma „ciem“ n. p. prawda yego nad syny synowymy tczem czso chowayø vstawenye yego ps. 102. Prócz tego spotykamy w staropolskiem formę tem n. p. tem dzieciom Stat. wisł. 51.

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Forma „tym, tem“ odpowiada najzupełniej starosławiańskiej ТѢМѢ litewskiej tiem-(u)s, powstałym według Leskiena z pierwotnej formy taimans z pruskiego datywu (s)teimans, identycznej z taib-hjams, z którego się najniezawodniej sanskryckie tebhjas utworzyło.

Instrumentalis brzmiał jak w tegoczesnej polszczyźnie na wszystkie trzy rodzaje „tymi“ n. p. Samuel medzi timi ps. 98.

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Formie starosławiańskiej ТѢМИ odpowiadałoby w języku polskim ćemi (ce-mi) a ślad niejaki mamy w psalterzu Floryańskim: s cymy gysz sø nenazrzely pokoya ps. 119.

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Forma tymi (temi) odpowiada strasławiańskiej ТѢМИ, urobionej z tematu „ta“,

którego samogłoska „a“ zwałła w polszczyźnie w „y“ i instrumentalu plur. zaimka „imi“, utworzonego według Miklosieha zapomocą „i“, sanskryckiej żeńskiej ta-bhis, litewskiej tais z wyrzuceniem „m“ równającym się „bh“ (ta-mis).

Przypadek VII. ma w polszczyźnie we wszystkich rodzajach formę „tych“ n. p. w tich gisz pwaioł ps. 32; we wszech tich ps. 77; weszelyl gesm sō w tych ps. 121,

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Forma tych (tich) odpowiada starosławiańskiej ТѢХЪ, powstałej pod wpływem analogii zaimka i ja, je z ta-ichъ = ta-i-su z zakończeniem rzeczownikowém n. p. В.ТѢИѢХЪ, greckiej τοῖσιν, sanskryckiej tesu, gdzie przyrostek sanskrycki „su“ wymienił się w starosławiańskim na chъ, litewskiej tuse również ze skłonieniem rzeczownikowém n. p. vilkusu, powstałe niezawodnie z vilkesu. Leskien każe szukać pierwotnej formy dla locatywu plur. w litewszczyźnie, uważając łotycką formę locatywu plur. „tais“ obok „tus“ za pozornie dawną z pierwotném „taisu“ nieidentyczną lecz urobioną przez dodanie przyrostka liczby mnogiej s(u) do wyłącznie łotyckiej również nie starszej formy locatywu singularis „tai“.

Według wzorca: ty (ten) ta, to, odmieniają się także następujące w psalterzu Floryańskim znajdujące się zaimki: 1) on, ona, ono; 2) sam, sama, samo; 3) gyn, a, o, gyny; 4) wszistek (wszytek) wszytka, (wszetka) wszytko wszystko.

1). Polsko-starosławiańskie онъ, powstałe z pierwotnej litewskiej formy ana-s wskutek odpadnięcia końcowego (s) i zwałenia samogłoski „a“ w nasłowiu w „o“, końcowej zaś na ъ, odpowiada sanskryckiemu „ana“ przychodzącemu tylko w przypadku 6. liczby pojedynczej i w przyp. II., VII. liczby podwójnej. Dodać tu jeszcze muszę, że w przerzeczonej pierwotnej formie ana(s) jest pierwiastkiem zaimkowym („m“) „u“ tematem zaś (ma) „na“ z nasuwką samogłoski „a“; z tematu powyższego powstały prawdopodobnie w mowie gminnej używane partykuły polskie „ano“ t. j. nuże, ajno— a tylko i hajnok=tam.

2). Polsko-starosławiańskie самъ, urobione z tematu „sa“ z pierwiastka zaimkowego „s“ i przyrostka „ma“, od-

powiada sanskryckiemu sa-mas (omnis, integer; greckiemu (σ)μούς (similis, par) gockiemu sama i zendzkemu hama.

3). Staropolskie gyn (gyny) i-нъ-i=nie on odpowiada zupełnie starosławiańskiemu инъ, powstałemu z pierwotnego „inas“ a utworzonemu z pierwiastka zaimkowego „и“ i tematu zaimkowego „na“ ze znaczeniem przeczącem, sanskryckiemu „an'as“ składającemu się z nasuwki „a“, z dwóch pierwiastków zaimkowych „n, j“ i z poimka „s“ zapomocą spójki „a“ z pierwiastkiem „j“ połączonego.

4). Staropolskie „wszitek, wszitka, wszitko“, ze wstaw-nem „e“ w nominatywie sing. masc., urobiło się z trzech części najprzód z nominatywu masc. sing. zaimka „wszy“ przez całą odmianę zaimka „wszystek“ nie zmieniającego się odpowiadającego starosławiańskiemu вьсь (вѣсн) litewskiemu visas, sanskryckiemu vicvas, następnie z tematu ta=тъ i tematu zaimkowego ka=къ, które przemieniło się z wszytka-go na „wszytkogo“ a nareszcie pod wpływem zaimka i, ja, je, na wszytkiego. Nadmienić mi wypada, że zaimek przerzeczony najdłużej i najwierniej dochował cechę kształtu rzeczownikowego co do końcówek w 1. i 4. przypadku.

Wzorzec drngi. Zaimek wskazujący „i, ja, je“ stracił z biegiem czasu swe pierwotne względne znaczenie, w jakim go w najstarszych pomnikach piśmiennictwa polskiego i to tylko w złożeniu z przyrostkiem „n, ż, że“, znachodzimy, n. p. w kodeksie Floryańskim w rodzaju męskim: „gisz czini lichotę, ps. 52; isze vezinil dziwi, ps. 71; yszes zyawyl sę gemy ps. 143; ien ps. 1; yenby pomogl ps. 106; genby smylował se ps. 118; iensze ps. 7; genzsze napelnil w dobrem ps. 102; genze wzdrawuge, ps 102; gensze dotyka, ps. 103; yensze obroczył, ps. 113; iensz pwa w czę ps. 83; genz wyplaczuge ps. 102; gensz czynysz, ps. 103; iensze bi ezebe pomnal, ps. 6; w rodzaju nijakim: drzewo iesz szczepono iest, iesz owocz swoy da, ps. 1; od zamótka mego iesz ogarnóło me, ps. 31; nad czeleza młodego iesz dobiwa rogów, ps. 68; pocolenu iesz przychodzōce iest, ps. 70; wszistco iesz w nich iest, ps. 95; syano strzeszne gesz drzewey zwōdne, ps. 128; w rodzaju żeńskim: iasz rozlita iest (krew) ps. 78. owcza yaz zag-

hynala gest, ps. 118, 169; yasz stanpa w kray odzena (mascz) ps. 132; yako rosa hermon yasz stopa w gory syon, ps. 132 (2 razy); yaz wele ymala gest synow, Cant Ann. Zaimek i, ja, je, w języku staropolskim w przypadku I. l. poj. tylko w złożeniu z przerzeczonymi przyrostkami używany odpowiada starosławiańskiemu masc. II, fem. ia, neutr. ie; łacińskiemu „is, ea, id“, litewskiemu „jis“, fem. „ji“, który to język i neutrum łacińskie „id“ zachowały nam pierwotną formę „is, i, i“, z pierwiastka a oraz tematu „i“ wytworzoną. Z biegiem czasu odpadło to aryjskie „s“ na ziemi słowiańskiej, rodzaj zaś żeński i nijaki urobił się z przerobionego tematu „ja“ z zakończeniem rzeczownikowem n. p. доуша (дѣуха), цолю; sanskrycka zaś forma jas, ja, jat, odpowiadająca pod względem pierwiastka powyższym, jest wytworem późniejszym a nie pierwotną, za jaką ją Bopp, Schlicher i inni lingwisci uważali a w której po odpadnięciu „s“ i przejściu końcowego „a“ w ѣ, яъ w sławiańszczyźnie wydać miało „и“.

Przypadek II. liczby poj. na rodzaj męski i nijaki „jego“ niczem się nie różnił od tegoczesnej polszczyzny, powyższą formę znajdujemy w psalterzu Floryańskim 396 razy w znaczeniu biernika 10 razy.

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Dopełniacz „jego“ (gego) odpowiada starosławiańskiemu ІГО, urobionemu ze złączenia się tematu „i“ ze zwątloną końcówką genetywu sing. tematów męskich i nijakich „ja“ i przyrostka „ga“ w „e“ a więc z i-ga, ia-ga otrzymaliśmy formę jęgo. Co się zaś tyczy litewskiego genetywu „jo“, to ten nie zostaje w żadnym związku z przyrostkiem „go“ ani z sanskrycką końcówką „sja“ ani z greckim „oio“ ani z łacińskim „ius“, albowiem to „o“ jest końcówką dopełniacza n. p. „pono“ Genetywus sing. fem. brzmiał w języku staropolskim jeję, jejej, jei, (jěj) n. p. włożył koronę na jejej głowę Auszpurger 43. 1674; naleźli jesmy ji (2 przyp. zamiast 4. syntaktycznie: (invenimus eam) ps. 131, 80. W psalterzu Floryańskim napotykamy „gyey“ 19 razy a formę „jej“ jeszcze po dziśdzień pomiędzy ludem usłyszeć można.

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Genetywus jėj (gyey) ze swém zakończeniem zaimkowém jest właściwie locatywem i powstał z pierwotnej rozszerzonej formy „ja-jam“, która odpowiada sanskryckiemu przyp. VI. 1 pojed. rodz. żeńsk. „ja-sj-am“ a późniejszego wytworu na ziemi słowiańskiej „je-j-am“, z czego wskutek przejścia „am“ w **m**. starosławiańskie IGI**m** a po odpadnięciu „ę“ forma polska „jej“ wypłynęła. Litewszczyzna w formie dopełniacza „jos“, wytworzonego z „ias“ nie ma wsuwki, gdzie długie „o“ odpowiada pierwotnemu i sanskryckiemu długiemu „a“.

Przypadek III. liczby pojed. na rodzaj męski i nijaki w staropolszczyźnie „jemu“, które w psalterzu Floryańskim znajdujemy 55 razy, niczém się nie różnił od datywu tegożczesnej polszczyzny.

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Starosławiańskopolskie „ie-mu“ iemoy, urobione z przerobionego tematu „ia“, w którym samogłoska „a“ w „e“ zwałtała i z przyrostka „n“ z końcówką przypadku trzeciego rzeczowników męskich i nijakich o tematach A, odpowiada sanskryckiemu ja-sm-ai, litewskiemu jamui (skróconemu jam), łacińskiemu ei Dr. Ant. Małecki wywodzi formę „jemu“ ze skłonnika spoczynkowego „i-mi“ rozdzielonego później na „ii“ i imь, z których ostatnie służyło pierwotnie na wyrażenie datywu, instrumentalu i locatywu liczby pojed. rodzaju męskiego i nijakiego. Z czasem zatrzymał tę pierwotną formę i-mь tylko przypadek VI. a dla VII. i III. pojawiło się już z pierwotnego i-mь wytworzone jamь, które znowu po zwałtleniu samogłoski „a“ w „e“ (jemь) służyło tylko na wyrażenie locatywu, datyvus zaś urobił się z przerzeczonego locatywu jemь za dodaniem końcówki III. przypadku rzeczowników męskich o tematach A. Przypadek III. liczby pojed. na rodzaj żeński brzmiał w języku staropolskim „jėj, ji“, n. p. pomosze iey bog ps. 45; kasze se gyey (t. j. ziemi) trzyesz albo drszecz, ps. 103; aarona yegozz wybrał gyey, ps. 104; yegosz wybrał „gy“ psalterz Puławski 209; omrzało yest gey dzedzimy swoyey ps. 105.

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Datywus „jėj“ od-

powiada sanskryckiemu „ja-sj-ai“, litewskiemu „joje“ i starosławiańskiemu IGH, utworzonym z przetworzonego tematu „jaja“ gdzie końcowe „a“ zupełnie odpadło, drugie zaś w „e“ zwatłało. Dr. Ant. Małecki wyprowadza ze skłonnika spoczynkowego „imi“ odmiankę tegoż „i-i“ (późniejsze „ia-i“, dzisiejsze jěj) która przyjęła na się rolę III. i VII. przypadku w żeńskim rodzaju.

Przypadek IV. liczby pojedynczej na rodzaj męski brzmiał w języku staropolskim „i“ (gi), które w kodeksie Floryańskim 79 razy a w złożeniu n. p. ienże 12 razy napotykamy. Accusatywus na rodzaj żeński „ją“ niczem się nie wyróżniał od biernika tegoczesnej polszczyzny. Biernik „ją“ który w kodeksie Floryańskim 20 razy a „iōsz“ 16 razy znajdujemy powstał wskutek złączenia się tematu „i“ z końcówką „am=а(о) rzeczowników żeńskich o tematach „ja“ i odpowiada starosławiańskiemu IЖ, litewskiemu „jē“, sanskryckiemu „jam“ i łacińskiemu „eam“

Przypadek IV. liczby pojedynczej na rodzaj nijaki „je“, które w psalterzu Floryańskim 6 razy a w złożeniu n. p. „jeż“ 10 razy napotykamy równał się nominatywowi sing. neutr.

Przypadek VI. liczby pojed. na rodzaj męski i nijaki brzmiał w języku staropolskim „im“ n. p. gimze (głosem) iesm uolal ps. 26; im (koniem) toczyć. Jan Kochanowski: bōdz yemu jako odzene gymse (neutr) odzewa ps. 108. Ze spółgłoską „n“ na początku znajdujemy tę formę w psalterzu Floryańskim 17 razy.

Uwaga etymologiczno-porównawcza. To staropolskie „im“ odpowiada litewskiemu „jumi, jum“, sanskryckiemu „jena“ i starosławiańskiemu нмъ bez zakończenia rzeczownikowego, które Dr. Ant. Małecki wywodzi ze skłonnika spoczynkowego „imi“. Instrumentalis sing. na rodzaj żeński w języku staropolskim „ją“ niczem się nie różnił od przypadku VI. dzisiejszej polszczyzny n. p. jako wyrzbcza yōszse weszdghy se pasze, ps. 108; na drodze tey yōsz chodzyl gesm, ps. 141; Przerzeczony instrumentalis odpowiada sanskryckiemu „jaja“, litewskiemu „je“ a wreszcie starosła-

wiańskiemu $\text{I}\epsilon\text{I}\Lambda$, utworzonemu z rozszerzonego a zwątłonego tematu „ja“ w „je“ i z końcówki $\text{am}=\Lambda$ za pośrednictwem „j“, będącej zakończeniem rzeczowników żeńskich o tematach „ja“.

Przypadek VII. liczby poj. brzmiał w języku staropolskim na rodzaj męski i nijaki „iem“, lecz w psalterzu Floryańskim znajdujemy tę formę już z narostkiem „n“ (t. j. nem) u. p. ymai ϕ w nem pwo ϕ ps. 2; okrog zem y gisz przebywai ϕ w nem, ps. 23; weliczaycze gospodna semn ϕ y powiszaymi ymi ϕ iego w nem samem ps. 33; przisi ϕ gai ϕ w nem (bog), ps. 65; przebiwacz b ϕ d ϕ w nem (syon), ps. 68; blagoslawona b ϕ d ϕ w nem, ps. 71; prawi gospodzin bog nasz i ne iest lichota w nem; ps. 91; duch przeydze w nem: ps. 192; weselse yzrahel w nem ps. 149; w rodzaju nijakim: pomny slowa twego slvdze twemv w yemsze mne nadziey ϕ dal ges, ps. 118, 49; polosz ϕ we zbawenu twoiem pewne b ϕ d ϕ czinicz w nem, ps. 11; gegosz wcz ϕ stwo albo dzyal gego w nyem albo w wekugem, ps. 121. Formy więc locatywu w psalterzu Floryańskim męskie są: nem, moiem, twoiem, swoi ϕ m; raz tylko znajdujemy swoim. Ze ściągniętych spotykamy „meem“. Rodzaj nijaki nie różni się wcale od męskiego. Formy prawidłowe są: jem, mojem, twojem a raz tylko w ps. 88. twogim.

Uwaga etymologiczno-porównaweza. Jak z pierwotnego a identycznego z sanskryckim „tasmin“ wyprowadzono dla locatywu sing. masc. i neutr. starosławiańską formę $\text{t}\epsilon\text{m}\epsilon$ taksamo z domyślnie pierwotnego „jasmin“ po odpadnięciu spółgłoski „s“ a zamienieniu się znamienia locatywu „in“ w ϵ , otrzymujemy formę $\text{i}\epsilon\text{m}\epsilon$, odpowiadającą litewskiemu „jame (jeme)“, która po zwątleniu w $\text{i}\epsilon\text{m}\epsilon$ funkcjonuje jako przypadek VII. męski i nijaki. Dr. Ant. Małeckci wywodzi formę staropolską „jem“ ze skłonnika spoczykowego „imi“ którego odmianka $\text{i}\epsilon\text{m}\epsilon$ funkcjonując do bardzo późnej epoki jako III., VI. i VII. męski (i nij) przypadek, przetworzyła się z czasem w $\text{j}\epsilon\text{m}\epsilon$ a to później w „jem“ na formę dla locatywu sing. masc. i neutr.

Przypadek VII. liczby pojedynczej w rodzaju żeńskim

„jėj“ niczém się nie różnił od locatywu dzisiejszej polszczyzny n. p. na drodze tej po ieysze bódiesz chodnicz ps. 31; gora w ieysze lubilo se iest bogu, ps. 67; gora syon na ieyszes przebywał w ney, ps. 73; po geysz bych chodzył, ps. 142; na ney, ps. 36; po ney ps. 44; przebiwacz bódó w ney, ps. 67; gisz przebiwaió w ney, ps. 74; 86; 136; w nyey, ps. 103; raz nawet znajdujemy w Kodeksie Floryańskim „w ni“ pre zglobó przebywaiócych w ny ps. 106.

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Przypadek VII. na rodzaj żeński liczby pojed. w języku starosławiańskim i polskim їєј (jėj) równobrzmiący z datywem tegosamego rodzaju i liczby, urobiony z rozszerzonego tematu „jaja“ według Dra Ant. Małeckiego z odmianki „i-i“ (później ia-i) skłonnika spoczynkowego „imi“, odpowiada litewskiemu „jei“, sanskryckiemu locatywowi „ja-sj-am“ z pierwotniejszego „ja-smj-am“, w którym po zwątleniu się tematu według Boppa „s“ upodobniło się ze spółgłoską „j“, „m“ środkowe odpadło a końcówka skłonnikowa „am“ zamieniła się w sławiańszczyźnie w „ъ“, z czego otrzymalibyśmy starosławiańskie jejъ їєј .

Liczba podwójna.

Przypadek I i IV. w rodzaju męskim brzmiał w języku staropolskim „ja“ lecz form odpowiednich w psalterzu Floryańskim nie znachodzimy; w rodzaju żeńskim i nijakim było „i“, n. p. nom. fem. ręce twoy gospodnye uczynylesta mnó, ps. 118; 73; nominat neutr. oczu mogi weszdi do gospodna ps. 24; 76; 87; 100; ps. For. Isai. sec; oczu twogi widzcze prawdó ps. 16. (w znaczeniu vocativu), wydzele gesta oczy twoy, ps. 138. acc. fem. w ręce twogi, ps. 30; ręcz swogi umyie, ps. 57; acc. neutr. zyaw oczy moy, ps. 118, 120; wytargl oczy mogy ot slez ps. 114.

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Forma staropolska w przyp. I. i IV. w rodzaju męskim liczby podw. „ja“ odpowiada zupełnie starosławiańskiej „ia“ urobionej wskutek zlania się tematu „i“ z zakończeniem „ja“ liczby podwójn. rzeczowników o tematach „ja“ n. p. коня, taksamo forma

w rodzaju żeńskim i nijakim „i“ starosławiańskiej n. Te formy znowu odpowiadają sanskryckim na rodzaj męski jau żeński i nijaki „je“ litewskim męskiej judu, żeńskiej jedvi.

Przypadek II. i VII. brzmiał w języku staropolskim we wszystkich trzech rodzajach „ju^a (jeju) genet, fem. n.p. moyu rōku; ps. 17; 140; dzala rōkv twoiu, ps. 8, 91; 101; 103; 127, 137; 142; w vczinkoch rōkv twoyv, ps. 142; swoiu rōku ps. 9; 77; 124; genet. neutr. sweczca oczu moiu, ps. 37; 10; od oblicza oczu twoiu, ps. 30; czen zkrzidlu twoiu, ps. 56; locat fem: w moiu rōku, ps. 7; 118; 105; w rōku twoiu ps. 30; w rōku swoiu, ps. 75; locat neutr. w oczv naszv ps. 117.

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Forma staropolska „ju“=i-u (jeju) odpowiada sanskryckiej „jajos“, litewskiemu na oba rodzaje „jedveju“ wreszcie starosławiańskiej iero, powstałej z „ja-j-u“ z zakończeniem locatywu rzeczowników o tematach „ja“.

Przypadek III. i VI. brzmiał w języku staropolskim we wszystkich trzech rodzajach „ima“ n. p. dat. neutr. dam sen oczyma mogyma ps. 131; instrument neutr. przed oczyma twoyma ps. 118, 161; vszima naszima sliszeli iesmi, ps. 43, przed oczyma naszima ps. 78; przed oczima mimma, ps. 25; oczima twimma vznamonasz ps. 5; 90; przed oczima mogimma, ps. 100; przed oczima twogimma, ps. 89; 140; instrum. fem. rōkama mogimma ps. 76; pleczoma swogimma zaslony ps. 90. --

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Staropolskie „ima“ powstałe z tematu „i“ z zakończeniem rzeczownikowem liczby podwójnej „ma“, odpowiada zupełnie starosławiańskiemu imma i sanskryckiemu jabhjam, na wzór vidhavabhijam; w staroindyjskim języku odpowiada „bh“ jak zwykle starosławiańskiemu „m“, środkowe zaś „j“ i końcowe „m“ odpada zupełnie przy tworzeniu form staropolskich lub starosławiańskich. Według Leskiena zakończenia zaminków i(ro i imma nie są rzeczownikowemi.

Liczba mnoga.

Przypadek I. liczby mn. brzmiał w języku staropolskim tylko w złożeniu z przyrostkiem „ż“, w rodzaju męskim „iż“, które w kodeksie Floryańskim 147 razy napotyamy, w rodzaju żeńskim „jeż“ n. p. ribi morzke iesz przechodzō, ps. 8; gesz (córy) sō obyetowaly, ps. 105; wody gesz na nebe sō, ps. 148; w rodzaju nijakim „jaż“, n. p. wzpomen miłosierdza twoia gospodne y slutowana twego iasz od weka sō, ps. 24; pamóczen bōdź laianam twogim tich iasz od glupego sō, ps. 73; Form męskiego nominatywu pluralis używano zarówno w języku staropolskim przy rzeczownikach osobowych i rzeczowych, (n. p. mogli przyacele, ps. 37; dnowe mogli, ps. 101; odjęti bōdō sōdowe twogi, ps. 9) lecz obok tychże znachodzimy już w najstarszym naszym zabytku piśmiennictwa formy dzisiejsze tak zwane rzeczowe przy rzeczownikach osobowych i rzeczowych, będące accusatywami plur. masc. n. p. palce moje Flor. prol, slwdzy twoge, 118, 89; swōczy twoge. ps. 131. W podobny sposób wypierać poczęły zapewne w ciągu XV wieku formy żeńskie właściwą końcówkę nijaką „a“, tak że się przypadek I. i IV. liczby mnogiej na rodzaj żeński i nijaki ze sobą zupełnie zrównały. W psalterzu Floryańskim zaszło to tylko przy rzeczownikach oczy. uszy, w liczbie podwójnej stojących: oczci moie, ps. 68; 118, 81; 121, 145; vszy twoge; ps. 129.

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Formy staropolskie i(ż), je(ż), ja(ż), (mo)i, (mo)je, (mo)ja odpowiadają starosłowiańskim masc. n, femiu. I Δ , neutr. i-a, urobionym wskutek ściągnięcia się tematu „i“ i końcówek rzeczowników nom. plur. o tematach „ja“ n. p. кони, поля, вол Δ , sanskryckim je, jas, jani, litewskim masc. je, fem. jos, łacińskim ii, eae, ea. —

Przypadek IV. liczby mn. brzmiał w języku staropolskim na rodzaj męski i żeński „je“ (w psalterzu Floryańskim 92 razy) a na rodzaj nijaki „ja“, n. p. iasz iest polozil czuda ps. 45. w crolestwa iasz ne wziwali, ps. 78; swadeczstw yasz nawczō ge, ps. 131. Obok właściwej formy ja, moja,

twoja, swoja mają neutra już w psalterzu Floryańskim formy analogiczne do masculin i femin: „je, moje, twoje, swoje“ i ściągnięte: me, tve, swe, n. p, kto vzrzy ie (sidła) ps. 63; ziawona vczinicz ie, ps. 77; napelno ie (vsta), ps. 80; polosz ie (kzósóta), ps. 82; 106; wszeduw w ne (wrota), ps. 117; badała gest gee (świadcztwa), ps. 118, 129; ogarnóly sół ge (ksósóta) Flor. Moy. gesze (vsta) vczinil ges w tanyczy ps. 138.

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Formy staropolskie „je, je, ja“, urobione wskutek ściągnięcia się tematu „i“ i końcówek rzeczowników biernika liczby mn. o tematach „ja“, n. p konie, banie, pola, odpowiadają starosławiańskim masc. Iа, fem. Iа, neutr. ia, sanskryckim jan, jas, jani: litewskim jus, fem. jęs; te wszystkie formy miały według Dra Ant. Małeckiego wypłynąć z pierwotnych a domyślnych bierników liczby mn. na rodzaj męski i żeński i-ms a nijaki długie „i“ w których w końcówce „ms“ „m“ oznacza bierność a „s“ mnogość.

Przypadek II. liczby mn. brzmiał jak w dzisiejszej polszczyźnie na wszystkie trzy rodzaje „gich, gych“, którą to formę w psalterzu Floryańskim 234 razy znachodzimy, w znaczeniu zaś względnem t. j. w połączeniu z przyrostkiem „że“ znajdujemy 11 razy.

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Przerzeczona forma „ich“ odpowiada całkiem starosławiańskiemu ихъ, sanskryckiemu na rodzaj męski jesam, na żeński jasam, litewskiemu na oba rodzaje „ju“ z końcówką rzeczownikową dopełniacza liczby mn. n. p. ponu, ranku. Wszystkie te formy wypłynęły prawdopodobnie z pierwotnego „i-sam“ którego partykuła „sam“ ze znaczeniem przyimkowym zachowała się w sanskrycie, w starosławiańszczyźnie zaś „s“ tejże partykuły wymieniło się na „ch“, końcowe „am“ przeszło na ѣ, które w polszczyźnie bez śladu zagięło.

Przypadek III. liczby mnogiej w języku staropolskim na wszystkie trzy rodzaje „gim, gym“, które w psalterzu Floryańskim 24 razy napotykamy, niczem się nie różnił od datywu dzisiejszej polszczyzny.

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Powyższa forma starosławiańsko-polska wypłynęła prawdopodobnie z pierwotnej leto-sławiańskiej „i-mis“; przekształconej później w „i-mas“, któremu najzupełniej litewski datywus plur. jemus, joms, odpowiada. Z biegiem wieków po odłączeniu się pnia letyckiego od szczepu wszechsławiańskiego odpadło nakrawędne „s“, „a“ zaś przeszło w „b“, które w polszczyźnie bez śladu zaginęło. To jednak leto-wszechsławiańskie „i-mis“, późniejsze „i-ma(s)“ powstało z pierwotniejszego jeszcze „i-bhis“ a późniejszego „i-bhias“, które najzupełniej sanskryckiemu datywowi plur. „jebhias, jabhias“ odpowiada.

Przypadek VI. liczby mn. na wszystkie trzy rodzaje brzmiał w języku staropolskim „gymi“ n. p. bog wżgardzał gim, ps. 52; z narostkiem „n“ z powodu przyimka: nad nimi ps. 2; 102; 104; nad nymy Flor. Cant. Ann. przed nymi ps. 68; s nimi, ps. 82; s nymy, ps. 125. W zastępstwie zaimka „który“ w rodzaju męskim: za dny gimisz ies nas vsmerzil ps. 89; w rodzaju nijakim: za lyati gimisz widzely iesmi zle, ps. 89; w rodz. żeńsk: w radach gimiz misłó, ps. 9; obetnicze twoie gimisz wroczo chwalena twoia, ps. 55.

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Starosławiańsko-polska forma гми (gymy, gimi) i litewska na rodzaj żeński „jomis“ powstały z tej samej co datywus plur: prawdopodobnie pierwotnej leto-wszechsławiańskiej „i-mis“ urobionej z tematu „i“ i partykuły ze znaczeniem przyimkowym „mis“ Przerzeczone zaś i-mis powstało jeszcze ze starszej formy i-bhis, identycznej ze sanskryckim instrumentalem na rodzaju żeński jabhis.

Przypadek VII. liczby mn. na wszystkie trzy rodzaje brzmiał w języku staropolskim w połączeniu z przyrostkiem „że“ „w ichże“, n. p. ne bódzce iaco kon a mul w gichże ne iest rozum, ps. 31; w syny ludzke w gychsze nye gest zbawyenya ps. 145, bez przyrostka zaś niczém się nie różnił od locatywu dzisiejszej polszczyzny, n. p. w nich, ps. prol. 2; 15; 43; 68; 88; 95; 118; 89; v nich, ps. 67; 72; w nych, ps. 104; 105; 106; 117; 145; 146; 149.

Uwaga etymologiczno-porównawcza. Powyższa forma

„ich“ (gich, gych) odpowiada całkiem starosławiańskiemu *ихъ*, sanskryckiemu na rodzaj męski i nijaki *jesu* na żeński *jasu*. litewskiemu na oba rodzaje *juse*, *jus* z końcówką rzeczownikową gen. plur. np. *ponuse*, *ponus* w *panach*, *ukius* w *mieszkaniach*. Wszystkie te formy wytworzyły się prawdopodobnie z pierwotnego „i—su“, którego końcówka „su“ zachowała się w litewszczyźnie i sankrycie, w starosławiańszczyźnie zaś „s“ aryjskie wymieniło się w X, samogłoska zaś „u“ przeszła na *ъ*, które w polszczyźnie bez śladu zaginęło. Z powyższego widać, że forma „ich“ w genetywie i lokatywie równobrzmiąca wypłynęła z jednego źródła, którym było pierwotne i—sam i funkcjonowało jako II. i VII. jako przypadek.

Podług wzorca drugiego *i*, *ja*, *je* odmieniają się następujące w psalterzu Floryańskim znajdujące się zaimki: 1) dzierżawcze *mój*, *swój*, *swój*, *nasz*, *wasz*, *wszego*, *wszćj*, *wszego*, *nakoniec* *nic* i *czso*.

1) Zaimki dzierżawcze *mój*, *twój*, *swój*, urobione z tematów zaimków osoby 1, 2 i 3 l. poj. „*ma*, *twa*, *swa*“, zwątlonych na *mo*, *two*, *swo*“ za dodaniem w rodzaju męskim *j*, w żeńskim *ja* w nijakim *je*, odpowiadają sanskryckim z rozszerzonym przyrostkiem *ja* na *ija* prócz zaimka dzierżawczego osoby trzeciej *mad—ija* — (*s*), *tvad—ija* — (*s*), *sva—ja* (*s*). litewskim: *manas*; *tavas savas*, pruskim: *mais*, *twais*, *swais*, starosławiańskim: *мои*, *твои*, *егои*, łacińskim: *meus* *tuus*, *suus*, greckim *ἐμός*, *σός* (*τεFος*), *ός* (*σεFος*); gockim: *meins*, *theins*, *seins*. Według Dra Aut. Małeckiego przerzeczony zaimki polskie miały powstać z tematów *mi*, *tu*, *su*: *mój* = *mi—as* wskutek postąpienia samogłoski „i“ na „oj“ zamieniło się w *moj—(as)*; *twój* = *tu—as* w *tua—j—as*, a to w *twoj (as)*, *swój* = *su—as* w *sua j—as* a to wreszcie w *swoj(as)*. — Ks. Fr. Malinowski twierdzi, że te zaimki urobiły się z pierwiastków *mi*, *tvi*, *svi*, przez stopniowanie samogłoski „i“, — Bopp, Schleicher i Miklosich zapomocą przyrostka *ja(s)* = *j ъ* = *u* urabiają je zaś w rodzaju męskim ze swem pierwotnie względnie a obecnie demonstratywnem znaczeniem. Bopp. Vgl. Gr. § 383. Schleicher Formen-

lehre pag. 263. Miklosich Vgl. pag. 39. — Pozostałe dwa zaimki dzierżawcze liczby mn. nasz, wasz, urobione z genetywu plur. zaimków osoby 1. i 2. „nas, was“, zapomocą pogłosu „j“, miękczącego poprzedzające s w „sz“, odpowiadają sanskryckim: *asmad—ija (s)*, *jusmad—ija (s)*, starosławiańskim *нашъ, вашъ*, powstałym z pierwotnych *nas—is*, *was—is*, a późniejszych *nasi—as*, *wasias*. — 2) Zaimek „wszego, wszej, wszego ϕ , (totus) w kodeksie Floryańskim 27 razy w II. przypadku znachodzący się dochował najdłużej i najwierniej cechę kształtu rzeczownikowego, zatrzymawszy w genetywie (wszech; w psalterzu Flor. 26 razy). VII. (we wszech: w ps. Flor. 16 razy), III-cim (wszem: w ps. Flor. 16 razy) i VI. l. mn. (wszemi: w ps. Flor. 11 razy) samogłoskę wiotką „e“ zamiast „y“, czem się wyróżnił od wzorca i. ja, je. Przeznaczony zaimek nie mający już w staropolszczyźnie przyp. 1. liczby poj. „wszy (wesz), wsza, wsze“, używany w datywie sing (n. p. *wszemv. czalv*, ps. 135; *ne vczynyl gest taco wszey postaczy*, ps. 147; *wszej drodze*, ps. 35), w bierniku l. poj. (we wsze pokolenie, ps. 144; *nade wsz ϕ zem ϕ* , ps. 46;) w instrumentalu sing. (przede wszym Flor. Atan; *nade wsz ϕ zem ϕ* , ps. 44; 96; 107;) i w locatywie (we wszem sercu, 11 razy a w rodzaju żeńskim we wszey zyemy 4 razy) urobił się z pierwiastka *włs* (wis) a z tematu *włsi* i przekształconego *włsia*, i odpowiada co do znaczenia i pierwiastka starosławiańskiemu *вѣсь*.

3) Zaimki *nic* i *co*: a) Zaimek „nic“, = *ni-czł-sz* brzmiał w języku staropolskim „*niczś*“ n. p. w przyp. 1. *niczś my nedostane* ps. 22; Flor. Atan. (dwa razy); *cz ϕ szc moia iacobi niczsecz przed tob ϕ* , ps. 38; w datywie: *ku niczemu*, ps. 14; 59; 72; a wreszcie w bierniku: *gichże nyzacz nye ymai ϕ* , ps. 89; (tu *nyzacz nye ymai ϕ* , ps. 89; (tu *nyzacz równa się ni—za—cz’ pro nihilo*); *za nyczse* (— *pro nihilo*) *gymyeli s ϕ* ps. 105, *on wnycze dowedze*. ps. 107; w niwecz *wnid $\phi\phi$* ps. 57; 58; w niwecz = *ni + we* (starosław *вѣ*) + *cz* (dziś *co*) bywa poczuwane jako rzeczownik rodzaju żeńskiego i służy nawet za temat do urabiania słów

pochodnych jak niweczyć. por J. Baudouin de Courtenay Beiträge für vergl. Sprf. VI. 206—7.

b). Zaimek staropolski czso = (czь — so) znachodzący się w psalterzu Floryańskim 49 razy, utworzył się z tematu „dzi“ (z pierwotnego kjam) zwątłonego w cz ь i przyrostka „so“ i odpowiada starosłowiańskiemu чесо, что, w którym podniebienne „ч“ wskutek assymilacji z następnym zębem „t“ przemienić się musiało w zębowe c, poczem spółgłoska „t“ sprawiwszy takową przemianę, ustąpiła z wyrazu i ze starosłowiańskiej formy что powstało „co“. Zaimek powyższy что przybiera przyrostek „ta“ tylko w nominatywie i accusatywie, inne zaś przypadki urobiły się z „чь“ np. чесо, чемоу, w polszczyźnie z „czy“ n. p. czego. W Ks. Fr. Malinowski str. 433. Miklosich Vergl. Gr. 52. Schleicher Formenlehre pag. 267.

Zaimek pytajny „kto“, mający temat zakończony na spółgłoskę twardą, odmienia się podług wzoru pierwszego. Zaimek ten, znajdujący się w psalterzu Floryańskim 39 razy, przychodzi w nominatywie jedynie w połączeniu z przyrostkiem zaimkowym „ta“, zwątłonym w („to“), który w innych przypadkach zupełnie odpada np. kogo, komu i t. d.

Przerzeczona forma, złożona z dwóch tematów zaimkowych ka, ta, odpowiada starosłowiańskiej кѣто, urobionej z tematu „ka“, zwątłonego na кѣ i przyrostka zaimkowego „to“; sanskryckisj kas, ka, kat, litewskiej kas, łacińskiej quis, quid; gockiej męs, hvas, z którego po zesunięciu się spółgłoski „h“ niemieckie was powstało. — Zaimek кѣtor (y), będący comparatywem zaimka pytajnego „ka“, odpowiada sanskryckiemu: „katara“; litewskiemu „katra“ greckiemu (k)πότειςος, starosłowiańskie mu которѣ. — Nadmienić tu muszę, że z powyższego tematu „ka“ urobił się zaimek „każdy“ i przysłówek miejsca „kaj“ (gdzie) a ze zwątłonego już źródłosłowu кѣ zaimek polski odmieniający się podług wzorca drugiego ki, ka, kie (tyle co „jaki“) np. „ki“ dyabeł, „ki“ kaduk do tego cię namówił, „kiego“ tam dyabła zrobiłeś, odpowiadające starosłowiańskiemu кѣы (кѣѣ) lub кон (коѣ) z pierwotnego „ka-

jas“, łacińskiemu qualis, greckiemu *κοιος*. Tak zaimek „ki“ jak przysłówek „ka“ usłyszeć można tylko w zachodniej części naszego kraju pomiędzy ludem.

C. *Odmiana przymiotników.*

W języku staropolskim odmieniały się przymiotniki dwojako, t. j. według deklinacji rzeczownikowej albo według przymiotnikowej. Odmiana pierwsza nie różni się niczem od trzech pierwszych deklinacji rzeczownikowych, przymiotnikowa zaś powstała przez ściągnięcie właściwej deklinacji rzeczownikowej z odmianą zaimkową. — Nazywa się przeto deklinacją ściągniętą czyli złożoną. W pierwotnym stanie języków słowiańskich były formy rzeczownikowe u przymiotników przeważnie — jeżeli nie wyłącznie — używane, gdyż forma rzeczownikowa jest dla części mowy określającej przymiot rzeczownika najodpowiedniejszą. Do deklinacji przymiotników zaliczamy także imiesłowy, które tak znaczeniem jakoteż i formą bardzo się zbliżają do przymiotnika.

Deklinacja rzeczownikowa.

Przyp. I. l. poj. rodzaju męskiego przedstawia tutaj jak u rzeczowników deklinacji pierwszej źródłosłów czysty, kończący się na spółgłoskę twardą lub miękką. Mnóstwo przymiotników i imiesłowów, które dzisiaj już nie mogą być inaczej użyte jak tylko w formie ściągniętej t. j. z pełnym zakończeniem rodzajowym czyli określonym używano w dawniejszej polszczyźnie w duchu deklinacji rzeczownikowej t. j. bez zakończeń określonych.

Człon starszy zabytek, tem częściej się spotykamy z temi formami nieokreślnemi, w psalterzu zaś Floryańskim jest to regułą z bardzo małymi wyjątkami stale przestrzegana, że form nieokreślonych czyli rzeczownych używa się powszechnie w orzeczeniu a od przymiotników dzierżawczych nawet i w przydawce, przy której zwykle znajdujemy formy określne czyli ściągnięte. Przymiotnik nieokreślony jako orzeczenie. Rodzaj męski: ia postawon iesm, ps. 2, 6; poznan bōdze, ps. 9, 16; 47, 3; neporuszon bōdō. ps. 9, 27; zostawon. ps; 9, 37; szukan, nalezon bōdze ps. 9, 38; napelnon jest sz-

wot ps. 16, 15; powiszon bōdō, ps. 45, 10; zbawon bōdō, ps. 15; 4; sprawon, ps. 50, 5; ocziszczon, ps. 50, 8, obelon ps. 50, 8; opasan, ps. 64, 7; biczowan, pokazan, ps. 72, 14; znan, ps. 75, 1; widzian ps. 83, 7; przedan, ps. 87, 9; powelbyon ps. 103, 1; ogarnyon ps. 103, 2; chwalon, ps. 105 5; vrodzon Symb. S. Ath. przymiotniki: niemoczen iesm, ps. 6, 2, bog at vezinon bōdze ps. 48. oplvit. ps. 77; pust. ps. 68; swōt, ps. 17; mlod. ps. 36; lub iesm bil, ps. 34; gotow ps. 37; miloszeziw bōdz ps. 78; sziw iest gospodzin, ps. 17; gnwen bōdziesz Flor. Habac ieusze moczen ies ps. 51. pamōczen bōdz ps 19; podobeu, ps 48; byl gesm pokogen ps. 119. kto iest rowen tobe ps. 70. smōczen ps. 29. — W rodzaju żeńskim miał przymiotnik tak we formie rzeczowej jakoteż we formie ściągniętej czyli określnej jedno i to samo zakończenie „a“. Jedyńą różnicą było podwajanie tego zakończenia a w późniejszych wiekach (od XVI. począwszy) kreskowanie lub niekreskowanie obu tych form. Formy bowiem utworzone w duchu deklinacyi ściągniętej miały „a“ długie czyli pochylone (powstałe z pierwotnego „aja“ a następnie aa) a jako takie nie były przed Kopczyńskim kreskowane; formy zaś rzeczowne czyli nieokreślne były w większej swej części — właśnie dla odróżnienia od pochylonego „a“ przed Kopczyńskim kreskowane. — Przymiotnik w formie nieokreślnej czyli rzeczowej — jako orzeczenie. Rodzaj nijaki: gospodnowo iest crolewstwo ps. 21, 32; stōkanie moie przed tobō ne iest scrito, ps. 37, 9; szeroko kazanye tve barzo, ps. 118, 96, gotowo iest serce moie, ps. 56, 10; 107, 1; lubo bōdz tobe gospodne ps. 39, 18, 149; srebro ognem wiplawono, ps. 11; bōdz ymō iego blogoslawono, ps. 71, 17; serce moye nepokalano ps. 118, 80; oblicze gospodnowo, ps. 33, 16, 39, 6; semō gich na wyeky sprawono bōdze, ps. 101, 28; sydlo stargano gest, ps. 123, 7.

Przymiotnik w formie nieokreślnej czyli rzeczowej jako przydawka w rodzaju nijakim n. p. swadeczstwo, ps. 18, 8; semō iacobowo, ps. 21, 24; slowo gospodnowo, ps. 32 4; 33, 16; 39, 6; Wyraz „wiele“ znajdujący się w psalterzu Floryańskim 14 razy, jest nominatywem, accusatywem, lub

vocatywem sing a odpowiada mu w starosławiańskim велнiе. Zwykle używa się w znaczeniu ilościowego rzeczownika czyli liczebnika nieokreślonego, że jednak bywa poczuwany także jako przymiotnik, dowodzą nam nazwy jak „Wielopole“ (zamiast Welepole) i zwroty w języku ludowym jak „wielą godzina“. O składni i deklinacji wyrazu wiele por. J. Baudouin de Courtenay, Beitr. VI. 83 - 85. Zwróciwszy uwagę na neutrum, to tu mamy znacznie mniej przykładów formy rzeczownej przymiotników jak w męskim, jakkolwiek i ta liczba w stosunku do dzisiejszego stanu języka jest dość pokazną. — Hanusz. — Materiały do historii form deklinacyjnych.

Przypadek II. liczby poj. rodzaju męskiego i nijakiego kończył się na „a“ n. p. szukajōcze oblicza boga iacubowa, ps. 23, 6; 113, 1; 113, 7; glossa panowa, ps. 105, 25; domv panowa, ps. 115, 8; 117.

Przypadek drugi w zastępstwie i znaczeniu biernika o osobach męskich; mōdra ges mō vczynyl ps. 118, 98; dziwna vczynil gospodzin swōtego swego, ps. 4, 4. — zbawona me vezin bosze, ps. 3, 6. W rodzaju nijakim: od licza neprzyczelowa, ps. 60, 3; od oblicza gospodnowa, ps. 95, 12; 96, 5; 113, 7. — W znaczeniu rzeczowników: od mala, ps. 16; dobra swego ne dal iest, ps. 14. przeze zla, ps. 9. Wyrażenia przysłówkowe: od daleka ps. 137: z wysoka, ps. 143; s pelna y neporvszne zachova Flor. Atan.

Rodzaj żeński kończył się na „y“ lub „e“ a po miękkich spółgłoskach na „e“ n. p. od boiazni neprzyczelowi (— y) ps. 63, 1; z rōki neprzyczelowy, ps. 105, 11; ot potwarzy lydzy (od potwarzy ludzi Wujek) ps. 118, 134. Z postawy oczczowy (Symb. S. Ath. 29); z osoby maczerzyny Syml. S. Athanas 29); od dusze rozymne (Symb. S. Athan. 30); Przypadek III. liczby poj. rodzaju męskiego i nijakiego kończył się na „u“ n. p. ymenu panowu ps. 121, 4; temata na—ja: iaco dzyw vezinon iesm welu ps. 70; pyacz bōdō bogu „iacubowi“, co niezawodnie musi być pomyłką przepisywacza, którą poprawić trzeba na „iacubowu“; w psalmie 21, 25 czytamy: semō iacobowo, a w ps. 113, 7, od oblicza

boga iacobowa otóż analogicznie należy tutaj czytać: bogu iacobowu, gdyż forma: iacobowi nie miała by tutaj sensu. W rodzaju żeńskim było tu zakończenie „e“, a po miękkich „i“ np. jednie babce było imō to — a drudze Salomee. Zabytek mowy pol. Działyńskiego. Podobnych przykładów na rodzaj żeński nie ma w psalterzu Floryańskim.

Przypadek IV l. poj. rodz. męsk. kończył się tak, jak przypadek I. lub II., stosownie do tego jaką formę ma odpowiedni rzeczownik n. p. 1) w dom panow poydzimy ps. 121, 1; lub zbawon uczinisz, ps. 17, 30; 28, 12, grzech moy znan czy iesm uczinil, ps. 31, 5; ziawon uczin koniecz moy, ps. 38, 5; podoben uczinil iesm se, ps. 101, 7; 48, 21; 2) w formie przypadku II. zbawona me vezin bosze, ps. 3, 6; dziwna uczinil gospodzin swōtego swego, ps. 4, 4; mōdra ges mō uczynyl, ps. 118, 98. W rodzaju żeńskim było tu jak u rzeczowników zakończenie „e“ i „a“, jednak z powodu używania jednego tylko znaku na obie te samogłoski nie odróżniano obu tych form w piśmie tylko wyłącznie w wymowie (p. 4. przyp. liczby poj. deklin. III. w rozprawie mojej o odmianie rzeczownika str. 30).

Rodzaj nijaki: physzny lycho czynili, ps. 118, 49; ma sto iego pusto uczinili sō. ps. 78; se slo noszōczymy, ps. 25 dziwno vezinil miloserdze, ps. 30. — chwalicze ymō gospodnowo, ps. 99, 5, 101, 21, 117, 11, ymō panowo, ps. 112, 1; 134, 1; 148, 4; 115, 7; 128, 7; 136, 5.

Uwaga. Należy tu także przyimek „przeciw“ który 39 razy w psalterzu Flor. napotykamy: częstsza w psalterzach jest forma neutr. przeciwu, w starosłow. zaś femin. нѣотнѣ w dzisiejszym języku polskim używa się powszechnie przeciw, por. Miklosich. Vergl. Grammatik. IV. 561, 9; Dr. E. Ogonowski, O przyimkach w języku starosławieńskim ruskim i polskim (Rozpr. i spraw. Wydziału filolog. Akad. Umiejęt. Tom V. Kraków 1877, str. 171—2. Należą tu formy accusatywu lub nominatywu singularis użyte w znaczeniu przysłówków, jak n. p. daleco (8 razy); welko. ps. 102; długo (4 razy); często (3 razy); werne y twardo; Flor. Atan; ma, lutko, ps. 36, weszelo, ps. 132; richlo, (12 razy), darmo

(3 razy); yawno Flor. Habac. silno (4 razy) barzo (20 razy) kelko (6 razy).

Tu też możnaby zaliczyć comparatiwy przysłówków, które również są pierwotnie accusat. lub nominat. sing. Masculina: vczinil ies gi małem umey wszech agelow, ps. 8. Neutra: dobrze (4 razy); gorze mne ysz przebit moy przedlvszył sō gest, ps. 119; lepey, ps. 36; wōcey (6 razy); daley omiy me (4 razy); drzewey niszli sō vrozumeli (4 razy)

V. przyp. liczby poj. n. p. prokne semō iacobowo sławce gy (ps. 21, 24).

Instrumentalis liczby poj. kończył się w rodzaju u męskim i nijakim na „em“ a żeńskim na „a“ (а): n. p. vczinil ies gi małem, ps. 8, 6; zresztą wzięły tu formy określne czyli ściągnięte już w najdawniejszych czasach stanowią przewagę nad formami rzeczownikami.

Przypadek VII. liczby poj. kończył się tu we wszystkich trzech rodzajach zupełnie jak odpowiednie rzeczowniki na „e“ a po miękkich spółgłoskach na „i“ n. p. na (wedle poprawki Nehringa. Iter Flor. str. 82) domv dawydowe ps. 121, 5; w ymenu gospodnowe, ps. 19, 8 w rōce gospodnowe (czyt. gospodnowie) ps. 74, 7. Tutaj zaliczyć należy przysłówki i przyimki: wisocze ps. 9, 91; welycze, Flor. Isai. zagiscze, Flor. Atan; iensze iest slosził oblaszcze, (zwłaszcza) sercza gich, ps. 32. obpliwicze, ps. 30. znamienicze, Flor. Isai. dobrotliwe, ps. 50. prawe sōdzicze, ps. 57; zgobliwe, ps. 34; mōdrze ps. 46; dobrze (17 razy) nagle, (3 razy) podle (5 razy) croma (krome) (3 razy) Locatywus „uinie“ był tak utarty w staropolském, że go poczuwano jako wyraz nieodmienny szczególnie w jednym zwrocie: ot nyne asz na weky, (5 razy); Ilanusz str. 248.

Liczba podwójna.

Przymiotników z formą nieokreślną w liczbie podwójnej, nie znajdujemy w psalterzu Floryańskim. Słusznie też Ilanusz zauważył, że przykład dzal rōkv ludzkv, ps. 113 przez Dra A. Małeckiego (gram. hist. por. I. 233, §. 188).

podany, należy uważać za genetywus dualis deklinacji przy-
miotników złożonej

Liczba mnoga.

Przypadek I. l. mn. w rodz. męskim kończył się tu na y (będący właściwie biernikiem) n. p. naklonony sō pogorky sweczky, Flor. Habac; synowe ysraelsky, Flor. Moy; ptaczy pyerzasti ps. 148; duchowe swōty, Flor. Atan; slyghy panowy, ps. 133; napelnoni sō gisz pomroczyli sō se. ps. 73, 122; ne sō pomdloni sladowe mogi, ps. 17; sōdzony bōdō ludzie, ps. 9, poznani bōdō dziwi twoie, ps. 87; powiszoni bōdō rogowe, ps. 74, 82, odiyōti bōdō sōdowe ps. 9; Rodzaj żeński kończył się w nomitatywie plur na „y“. gospodnowy sō szeszege szeme Flor. Annae; tamo sō wstōpily postaczy panouy, ps. 121.

Rodzaj nijaki kończył się jak przynależny rzeczownik na „a“ n. p. luba bōdō wimowena vst mogich, ps. 18. szywa sercza, ps. 21; welika dzala ps. 110; vsta oplwita, ps. 49; nema bōdzcze vsta lscziwa, ps. 30, 21; blogoslawona bōdō w nem pocolena zeme ps. 71. pola napelnona ps. 64; 70; 125; napysana bōdzcze ta, ps. 101; nasyczona drwa, ps. 103; lyata pomyslona ps. 89. zaloszona gor poruszona ps. 17. oblicza za sromana 33. ramona ztarta bōdō ps. 36. wybrana ksō-ōta Flor. Moy. Formy te są równobrzmiące z odpowiedniami formami deklinacji ściągniętej, mającej w języku staropolskim tutaj również zakończenie „a“. Jedyną różnicą między temi formami było pierwotne podwajanie tego zakończenia w deklinacji ściągniętej a następnie kreskowanie lub niekreskowanie lub niekreskowanie tego długiego czyli pochyłonego „a“. Ponieważ jednak wiele rzeczowników miało niegdyś w języku staropolskim w przypadku I. l. poj. długie a następnie pochyłone „a“, otóż między formami przymiotników utworzonych w duchu tych właśnie rzeczowników a między formami deklinacji ściągniętej nie będzie żadnej różnicy. Przypadek II. l. mn. przedstawiał tu pierwotnie we wszystkich trzech rodzajach sam źródłosław przymiotnika podobnie jak odpowiednie rzecz-

wniki: sąsiad (sąsiadów) ryb, dzieł, i t. d. przykłady tutaj należące są bardzo rzadkie nawet w najstarszych zabytkach mowy polskiej a w psalterzu Floryańskim nie ma ich wcale. Tutaj można zaliczyć staropolskie „z dawien -- dawna“ jako też formy: krolewien, sędzin, podkomorzyn i t. d. Gramatyka Małeckiego §. 258 Hanusz uważa za formę „z martwy wstał“, znajdującą się w kodeksie puławskim i Kaz. gnieźn. za genitivus plur. deklinacyi złożonej, z opuszczonem końcówem „ch“, oraz twierdzi że działała tu analogia biernika a raczej jeszcze instrumentalu deklinacyi rzeczownikowej, który stoi przy przyimku съ, brzmiącym niekiedy w polszczyźnie jak z, t, j. szrosł. нзъ.

Przypadek III. liczby mn. kończył się tu we wszystkich trzech rodzajach jak i odpowiednie rzeczowniki na „om“ (pierwotnie miał tu przymiotnik rodzaju żeńskiego podobnie jak i jego rzeczownik (ryba) „am“). Ponieważ w tym przypadku zaczęły formy określne czyli istno przymiotnikowe (ściągnięte) najpierw -- jak się zdaje -- wypierać formy rzeczowe, przeto nie mamy obecnie i innych przykładów nawet w najdawniejszych zabytkach naszego języka oprócz takich jak bratowom, księżnom, krolowom i t. p. które i w teraźniejszej polszczyźnie są w użyciu.

Przypadek IV. liczby mn. kończył się tu na „y“, „e“, „a“. W psalterzu Floryańskim znajdujemy następujące przykłady form rzeczownych na „y“ (i). — gen czyni dzywy welky, ps. 135; wydzy nebessky crole, ps. 67; na dni crolowi, ps. 60; sini iacobowi y iosefowi, ps. 76; any bil iensz bi zbawoni vczinil, ps. 17; 55; 75; 79; 105; 144; w rodz. żeńskim: jawni ies mi vczinil drogi sziwota, ps. 15; kto molyz bōdze moczy gospodnowy, ps. 105; powadaiozcz chwaly gospodnowi, ps. 77. zlamal ies glowi zmocowi ps. 73; dal w rocze nepryaczelowi. ps. 77. czemu podesrzani ymacze gori zsadle, ps. 67; vslyszany vczyny wszytki chwaly yego, ps. 105; dusze vbogich zbawoni vczini, ps. 71; w rodzaju nijakim: temata na A: pokazuie nam dobra, ps. 4; 26; 127; odplacaiōczim mne zla, ps. 7; 24; 33; 34; 40; visoka pokazuie Flor. prol; wysoky pan a smerna oglōda a wy-

soka od daleka znage, ps. 137 we swóta, ps. 133; pokazal ies ludu twoiemu twarda, ps. 59; poznal ges wszytka posle-dna y stara. ps. 138; wolna yst mogych wdzóczna wczyn gospodne. ps. 118, 105; dziwna vczin miloserdza twoia, ps. 16; wrota moszódzowa, ps. 106; miloserdza gospodnowa na weky piacz bódó, ps. 88; prawa sercza, ps. 10, 36; Temata na-ja neutra : poznal ges wszytka posle-dna y stara, ps. 138 bogaczstw wela, ps. 36.

Przypadek VI. l. mn. mamy w przykładzie: medzy welmi bywal se mnó, ps. 54; gdzie występuje końcówka mi, jak w rzeczowniku: pióirmi ps. 90. Locatiwus plur. nie występuje w psalterzu Floryańskim

Deklinacya ściągnięta.

Najwłaściwszą formą dla przymiotnika jest forma rzeczownika, do którego przymiotnik, określając bliżej jego przymiot stosuje się w liczbie, rodzaju i przypadku. Ta forma była też pierwotnie w językach słowiańskich zupełnie podobnie jak w języku łacińskim i greckim jeżeli nie wyłącznie to przynajmniej przeważnie używana. Później jednak gdy z postępem czasu i rozwoju języka zaczęto oddawać nawet subtelniejsze odcienia językowe, poczęto również uczuwać potrzebę ściślejszego odróżniania pojęć przedmiotu od pojęć przymiotu przez odróżnienie form przymiotnika od form rzeczownika.

Uskuteczniło to w ten sposób, że do form rzeczownikowych dodawano odpowiednie formy zaimka i, ja, je. Formy te ściągnięte utworzyły tak zwaną deklinacyą istnopryzymiotnikową czyli ściągniętą. W ten sposób utworzony przymiotnik otrzymywał oraz moc bliższego określenia swego rzeczownika, tak, iż przymiotnik z takim przyrostkiem zaimkowym wyrównywał wtedy greckiemu lub niemieckiemu przymiotnikowi z rodzajnikiem określonym. Tu należy szukać również przyczyn, dla czego język polski nie potrzebuje rodzajnika.

Uwagi o poszczególnych przypadkach.

Przypadek I. liczby poj. kończył się tutaj jak i obecnie w rodzaju męskim na „y“ lub „i“; w rodzaju żeńskim na

„a“, w nijakim na „e“ n, p. w rodz. męskim z ostatnią tematową spółgłoską twardą: prolog lacynsky polzki y nemeckzi, drugi takisz lacinski polzky y nemeckzi, dwa prologi lacinski polzki y nemeckzi Flor. Rubr; malutki; prol. swyerz maluczky, ps. 103; slotky y prawi gospodzin, ps. 24; czol weliki, ps. 46; gospodzin wisoki, ps. 46; bosze israhelsky ps. 58; cedr lybański, ps. 91, vbogi, ps. 9; czichi ies, ps. 85; prosty sód twoy, ps. 118, 137; swóty, ps. 11; lsziwi kon ps. 32; iaco sziwi; ps. 57. zglobliwi ps. 9; rarogowy dom, ps. 103. iad zmyowy, ps. 13; dobri israhel, ps. 72; kthory módry, ps. 106; yozik gich mecz ostri, ps. 56; kako swatli iest kelich, ps. 22; z ostatnią spółgłoską tematową miękką: chod czloweczi, ps. 36. strach boszi, ps. 13; po rzecze poydze peszi ps. 65; lud glupi, ps. 73; wekwgy oczecz, wekwgy syn wekugy swóty duch; Flor. Atan. Imiesłowy. Temata twarde. Participium praet. act. II. iaco vmarli, ps. 30. Particip. praet. pass. wibrani bódziesz, ps. 17; blogoslawoni mósz ps. 1; 31; 39; 83; 111; grób otworzoni, ps. 5; 13; ivnoszka gesm ya y potópyóuy, ps. 118; Temata miękke: Particip. praes act. mósz boyvyóczy, Flor. Moys; bydlóczy ya gesm, ps. 118; wszechmogaczi, ps. 109. W rodzaju nijakim: Przymiotniki z tematem twardym: brzemo czoszke, ps. 37; odrzucene luczske, ps. 21; slodke yest myloserdze, ps. 108; morze welike y szyrokee, ps. 103, sercze gich proszne iest, ps. 5; Temata miękke: proszne zbawene czlowecze, ps. 59; bosze iest zbawene ps. 3; prokne semó, ps. 21; wekvge welmoszstwo Flor. Atan. Imiesłowy. Particip. praet. pass.: blogoslawone ymó, ps. 71; we mne zamoczene gest sercze mo-ge, ps. 142. Particip. praes act.: pocolene ymaiócze przydz. ps. 21; pokolene zle y przegarzaiócze, ps. 77. — W rodzaju żeńskim: Przymiotniki ze spółgłoską tematową twardą: dzweka babilonska, ps. 136; przecora ludzka, ps. 21; wyara krzescanska, Flor. Atan, oghenna molwa, ps. 118, 137; temata miękke: kazn bosza, ps. 18; Imiesłowy: Particip. praet act. II. gora zsadla, ps. 67, Part. praes. act.: woda czekócza, ps. 57; oliwa owoczaiócza, ps. 51; Powyż wymienione przymiotniki i imiesłowy są użyte artybutywnie, gdyż

w t \acute{e} m znaczeniu najwcześniej występują formy złożone, w predykatywn \acute{e} m zaś znaczeniu użyte zaliczono do deklinacyi rzeczownikowej.

Zakończenie „y“ i „i“ jest w \acute{a} śnie przypadkiem I. rodzaju męskiego zaimka : i, ja, je. Zaimek „i“ zlewa się z pierwotn \acute{e} m „ τ “ przymiotnika „dobr τ w „y“, z pierwotn \acute{e} m zaś „ β “ przymiotnika tan β w „i“, stąd formy : dobry, tani.

Zakończenie „a“ w formie przymiotnika : dobra, tania, powstało ze zlania rzeczownikowej końcówki „a“ z zaimkiem (rodzaju żeńskiego I. przyp. I. poj.) „ja“. A zat \acute{e} m z pierwotnej formy dobra-ja, tania-ja otrzymujemy przez ściągnięcie polskie formy dobra, tania. Ponieważ to „a“ w tych formach powstało, jak widzimy, ze ściągnięcia dwóch „aa“, dlatego było ono w starożytn \acute{e} j polszczyźnie uważane za długie i pochylone czyli grube, a w XVI i XVII wieku było jako takie kreskowane. W podobny sposób jak formy poprzedzające powstały formy na rodzaj nijaki : dobre, tanie. Końcówka rzeczownika „o“ lub „e“ spływa z zaimkiem (rodz. nij. przyp. I. l. poj.) „je“ w przymiotnikowe „e“; a zat \acute{e} m z pierwotnych form dobro-je, tanie-je, otrzymujemy formy polskie przymiotnikowe : dobre, tanie. Ponieważ zakończenie „e“ w tych formach powstało, jak widzimy z dwóch samogłosek „oe“ lub „ee“ dlatego to nie trudno obecnie zrozumieć staropolskie formy w psalterzu Floryańskim jak czlowyeczee ps. 103, 16; czerwonee (ps. 105, 8; 105, 10); szyrokee, ps. 103, 26; wessolee ps. 103, 35; ludzskee, ps. 103, 16. Ta sama okoliczność jest również przyczyną, że formy te jako długie, a t \acute{e} m sam \acute{e} m i ścieśnione były w XVI wieku kreskowane. Ponieważ z post \acute{e} pem czasu różnica między ścieśnion \acute{e} m (é) a otwart \acute{e} m „e“ w tych formach prawie zupełnie się zatarała, przeto obecnie tych form niekreskujemy. — Że formy te brzmiały niegdys ścieśniono, o t \acute{e} m świadczy jeszcze dziś język ludu klas mni \acute{e} j wykształconych na Rusi, która wymawia te formy ścieśniono jakby „dobry dzieci \acute{e} “, tani płótno zamiast wymawiać te formy w \acute{e} cej otwarto : dobre dzieci \acute{e} , tanie płótno.

Dr. Wład. Wisłocki w rozbi \acute{o} rze kodeksu łacińskopolskiego z połowy XV wieku p. t. Glossa super epistolas

per annum dominicales na podstawie ustępu w Dworzaniu Gornickiego (wyd. Turowskiego z r. 1858. str. 45) twierdzi, że Polacy do końca XVII w. przez kreskowanie samogłosek a, e, ó, chcieli uwydatnić swoją dosadność w wyrażaniu się, którą Górnicki mówieniem całą gębą a gwałtem zowie.

Zakończenie y odpowiada starosławiańskiemu и lub ѣи n. p. ДОБРЫ, ДОБРЪИ, ТОУЖДИИ, litewskiemu „is“, (gerassis); zakończenie „a“ starosławiańskiemu IA n. p. ДОБРАIA (ДОБРА+IA), ТОУЖДАIA, litewskiemu (gero)-ji. końcówka „e“ starosławiańskiemu „oje“ n. p. ДОБРОIE, (ДОБРО+IE). — Schleicher Formenlehre pag 275; Leskien pag. 135; Miklosich III. Aufl. pag. 58.

Przypadek II. liczby poj. kończył się w języku staropolskim tak jak i obecnie w rodzaju męskim i nijakim na „ego“ a w rodzaju żeńskim na „e“ „ej“. W rodzaju męskim. Przymiotniki z tematem twardym: yednakego obiczaia ps. 67; chleba nebyesskego nasycyl ge, ps. 104; od głosa nepryaczelzkego, ps. 54; czola welikego, ps. 47; sinowe wisokego, ps. 81; ot mōsza lycheho, ps. 159; z cosczola swōtego ps. 17; Temata miękkie: do domu boszego, ps. 41; od glupego, ps. 73; Imiesłowy. Particip. praeter. pass.: z nagotowanego przybitka, ps. 32; od wmnieszzonego ducha, ps. 54; Particip. praes. act.: wirzech wlosa chodzōczego ps. 67; lo-wcza ezaruiōczego, ps. 57; z rōki czynōczego, ps. 70. zwōk cochaiōczego se, ps. 41; od chilaiōczego otemne zlego, ps. 100; w znaczeniu biernika przychodzi 21 razy. Particip. praet. pass.: widzal iesm nemilosciwego nadpowiszzonego y podnesonego, ps. 36; Patricip. praes. act. zaś: 9 razy znachodzimy w psalterzu Floryańskim. W rodzaju nijakim: Przymiotniki o tematach twardych: od zlota arabskiego, ps. 71; czysla krotkego; ps. 104; od zamōczana ludzkego, ps. 30; szōdzō czolestwa nebeskego Flor. prolog. podług welikego miłoserdza ps. 50. Temata miękkie: czloweczego czala sōcz Flor. Atan. miłoserdza boszego, ps. 32; Imiesłowy. Particip. praet. pass.: do masta murowanego ps. 59. sercza scruszzonego y vczyszzonego, ps. 50; Particip. praes. act.: w podobenstwo czelōcza gedzōczego syeno, ps. 105; w rodzaju żeń-

skim z rzadką w zabytkach końcówką „e“: z rónky neprzyiaczelske, ps. 106; od dusze rozumne. Flor. Atan. czas dobrej woley bosze, ps. 68; odwrotnie: z zeme iordańskej, ps. 41; glossem tróbi rogowey, ps. 67; boiazni boszey ps. 33

Zakończenie „ego“ w formie przymiotnika: dobrego, taniego, powstało ze zlania się rzeczownikowej końcówki II. przyp. I. poj. „a“ z odpowiednim przypadkiem zaimka „i-ja-je“ t. j. z formą „jego“. A zatem z pierwotnej formy dobrajego, tania-jego, otrzymujemy przez ściągnięcie formy polskie przymiotnikowe dobrego, taniego. Ponieważ to „e“ w zakończeniu „ego“ powstało, jak widzimy ze ściągnięcia dwóch samogłosek, przeto było ono w starożytnej polszczyźnie uważane za długie i pochylone i dlatego to zaczęto je na wniosek Seklucyana kreskować. Z postępowaniem czasu zatarta się jednak i tutaj różnica między ściąśnionem (é) a otwartem „e“, przeto obecnie tych form wcale nie kreskujemy. Formy żeńskie na „ej“ powstały w podobny sposób przez zlanie się rzeczownikowej końcówki przypadku II. liczby poj. „y“ z przypadkiem drugim zaimka i, ja, je, t. j. z formą „jěj“ a zatem z pierwotnej formy dobry-jěj, tani-jěj, otrzymujemy terazniejsze formy dobrěj, taniěj. W ściągnięciu więc tego „e“ z dwóch samogłosek „y“ i „e“ należy szukać pochylenia téj pierwotnie długiej samogłoski, które to pochylenie manifestujące się również w wymowie, oznaczamy od czasów Seklucyana kreskowaniem samogłoski.

Obok powszechnych form żeńskich w psalterzu Floryańskim na „ej“ n. p. dobrěj i bardzo dawnych a rzadkich na „e“ spotykamy często, jednak nie w psalterzu Floryańskim formy na „yj“ jak „własnyj“, „wielkij“ (Chwalczewski) gdzie widocznie przy ściąganiu tych form brzmienie rzeczownikowe „y“ lub „i“ wzięło przewagę nad brzmieniem zaimkowem „e“. — W formach „dобрěj, taniěj“ wyrażamy obecnie wpływ tego rzeczownikowego brzmienia „y“ lub „i“ kreskowaniem. Zakończenie przypadku drugiego liczb. poj. „ego“ i „ěj“ odpowiada zupełnie starosławiańskiemu zakończeniu w formach ДОБРАГО (ДОБРА+ІГО), ТОУЖДАГО fem: ДОБРЫІ (ДОБРЫ+ІІ) ТОУЖДАІІ, litews-

kiemu masc. gero-jo fem. geros-is tylko pod względem urobienia. Miklosich III. 3te Aufl. str. 59. Hanusz Materyały do historyi „form dekl. w jęz star. str. 420

Przypadek III. liczby poj. miał tu jak i obecnie na rodzaju meski i nijaki zakończenie „emu“ a na żeński „ej“ n. p. Masculina. Temata twarde: sinowi crolewskiemu, ps. 71. ludu murzinskemu, ps. 73; nebeskemu gospodny, ps. 113; vbogemu, ps. 9; cichemu, ps. 9; swótemu, ps. 15; prawemu, ps. 5, 7; lczywemy, ps. 119; szalonemu ps. 38. Temata miękkie: ku bogu cudzemu ps. 43; ku oltarzowy boszemu ps. 42; blisznemu, ps. 14; wirzelnemu, ps. 49; Partieip. praes. act. neymaióczemu ps. 71. lvdv przyblyszayóczemy se gemv, ps. 148; vwłączayóczemu ps. 100 Neutra. Przymiotniki. Temata twarde: wisokemy (ymenu) ps. 12; ymenu welikemu, ps. 98; swótemy ps. 105; gospodnowemu, ps. 12; zlemu ps. 34; W rodzaju żeńskim: Temata twarde: sele slusbye ludzkey, ps. 103; 146; przystal wszey drodze na dobrej, ps. 35; Temata miękkie: prawdze boszey, ps. 18; Formy te powstały zupełnie jak i poprzedzające ze zlania się odpowiednich zakończeń rzeczownikowych z formami zaimkowemi. To co o kreskowaniu i formach na „yj“ lub „ij“ w poprzedzającym ustępie powiedziałem, należy dosłownie i tutaj rozumieć. — Zakończenie przypadku III. l. poj. „emu“ i „ej“ odpowiada starosławiańskiemu we formach ДОБРОУОУМОУ (ДОБРОУ+ІЕМОУ) ТОУЖДОУОУМОУ, fem ДОБРЪИ (ДОБРЪ+ІЕИ), ТОУЖДИИ, litewskim masc geram — jam. fem. gerai—jei (gerai+joje). — Miklosich III. Aufl. 3. pag. 59. Przypadek IV liczby poj. rodzaju męskiego i nijakiego kończył się jak I. lub II, w rodzaju żeńskim na a (ó). — Masculina. Temata twarde: sbor ludzsky ogarnecze; ps. 7; chleb angelsky, ps. 77; lvp welky, ps. 118, 161; kamen drogi ps. 18; dzen swóti ps. 75; w bog sziwij, ps. 83, we zlidzen, ps. 40; dzen czstny, ps. 117; przizapadni (watr) ps. 77; Temata miękkie: duch kśószóci, ps. 75; w obrzód wyekvy, ps. 104; Partieip. praet. pass.: vsliszani vezinil ies sód, ps. 75, particip. praes. act. sliszóci czincze glos, ps. 65; w rodzaju nijakim. Temata twarde: w sercze morske, ps. 45; serczse ludske, ps. 103;

słowo licze; ps. 40. leczyszczę mosódowne, ps. 17; pyene nowe ps. 143; Temata miękkie: chleb serczse czlowyeczse sczyrdzy ps. 103; czolewstwo bosze Flor. prol; masto bosze ps. 45; Particip. praet. pass. vslyszane yczyn rano miloserdze, ps. 142. W rodzaju żeńskim: Temata twarde: weszó wisokó Flor. prol; w glowó poganzkó, ps. 17; welikó czasó, ps. 20, molwó zló, ps. 63; offeró glosnó pacz bóddó, ps. 26. szemó plodnó, ps. 106; Temata miękkie: chwaló boszó, Flor. prol. przecoró wekuió dal gim, ps. 77; poslal w ne psó muchó ps. 77; Partieip. praet. pass; sbawonó vczynu prawyczó twoió ps. 107; 108; Particip. praes. act. maczerz syno radnyóczo se. ps. 112. — Forma żeńska biernika liczb. poj. na „ą“ (ó) pzwstała również ze zlania się formy rzeczownikowej na ę z odpowiednią formą zaimkową „ją“; zatem z pierwotnych form „dobrę—ją, tanię—ją“ otrzymujemy nasze przymiotnikowe formy dobrą, tanią. Przy ściąganiu tych dwóch form bierze jak zwykle w języku polskim brzmienie zaimkowe „ą“ przewagę nad rzeczownikowem „ę“. Otóż zakończenie ó u przymiotników rodzaju żeńskiego w Psalterzu Floryańskim jest niczem innym jak tylko naszym „ą“. Dziwić nas może ta okoliczność, że gdy w deklinacji zaimkowej jest tutaj wszędzie „ę“, u jednego tylko zaimka i—ja—je spotykamy tutaj właśnie „ą“. Otóż Dr. Ant Małeckci wyjaśnia formę „ją“ w ten sposób, iż uważa ją powstałą z pierwotnej formy jeję (jejam); w skutek takowego ściągnięcia samogłoska nosowa przedłuża się i pochyla w „ą“. Miklosich (Gram. III. str. 440 — przeczy temu jakoby formę „ją“ należało z formy „jeję“ wyprowadzać, lecz każe ją w ten sam sposób wyjaśniać jak inne formy biernika rodzaju żeńskiego na „ą“. Nie wchodząc, które z tych dwóch wyjaśnień jest bliższe prawdy, widzimy tylko, że obydwa wyjaśnienia potwierdzają zgodnie tę dla nas ważną okoliczność, że przypadek IV. liczby poj. dla rodzaju żeńskiego od zaimka i—ja—je musi być „ją“, A zatem formy biernika liczb. poj. przymiotników dla rodzaju żeńskiego w Psalterzu Floryańskim na ó zakończone a powstałe właśnie ze ściągnięcia formy rzeczownikowej ze wspomnianą formą „ją“, nie mogły być inaczej wy-

mawiane jak dzisiejsze nasze formy przymiotnikowe czyli inaczej samogłoska ó u przymiotników żeńskich w naszych pismiennych zabytkach odpowiada brzmieniu dzisiejszego „a”. Zreszta gdyby forma zaimka wspomnianego miała i tutaj właściwe zakończenie zaimkowe „ę”, to mimo tego musiałyby zakończenie przymiotnikowe powstałe ze ściągnięcia dwóch „ę” (dobrę—ję) dać długą, a więc i pochyloną samogłoskę „a”. Bierniki „dobra, tania” odpowiadają starosłowiańskim ДОБРАІА (ДОБРА+ІА), ТОУЖДАІА, litewskiemu gera—ję. — Miklosich Gram. III. p. 57.

Przypadek V. liczby poj. kończył się we wszystkich trzech rodzajach jak I.

Przypadek VI. licz. poj. miał w języku staropolskim na rodzaj męski i nijaki zakończenie „ym” lub „im” nie rozróżniał więc jak obecnie rodzaju męskiego od nijakiego. Rodzaj żeński miał tutaj „a” jak i obecnie.

Masculina. Tematy twarde: swy^orz maluczky z welykym, ps. 103; s sw^otim sw^ot b^odzesz, ps. 17; sowytym plasczem, ps. 103; y^ozykem lezswym ps. 108; z m^oszem bezwinim, ps. 17. Temata miękkie: duchem przednim, ps. 50. sinem czloweczim, ps. 79. — Imiesłowy. Particip. praet. act. II. wandlym me wezyniia mylost, ps. 118. 139; Particip. praet. pass. z wibranim wibrani b^odzesz, ps. 17; vezinon osromoczonom, ps. 73; Particip. praes. act. slughi twe ognym zazegay^oczym, Flor. 103.

W rodzaju nijakim: Temata twarde: czoskim sercem, ps. 4; przed obliczim watrowim ps. 17, 34; s kadzydlem baranowim, ps. 65. dusz^o laczyn^o nasycyl dobrym, ps. 106. odplaczali s^o muc zlim za dobre, ps. 34; Temata miękkie: slowem bozim, ps. 32; Participium praet. pass. swyrchowany nenaszenym nenaszral gesm gych, ps. 138; Partieip. praet. act. II. s w^oglym popysczalym, ps. 119; W rodzaju żeńskim: Temata twarde: krzescyansk^o prawd^o przyczy-sneny gesmy. Flor. Atan. czcz^o welik^o, ps. 67. Przy urabianiu poprzednich form przymiotnikowych przyrastały — jakżeśmy to widzieli — odpowiednie formy zaimka i—ja—je do form rzeczownych nie naruszając wcale takowych, przy

utwarzaniu zaś form VI. przyp. na rodzaj męski i nijaki odrzucał zaimek wspomniane zakończenie rzeczowne i ucze-
 piał się samego źródłosłowu. Ponieważ zaś odpowiednie formy
 zaimka brzmią na oba rodzaje tak w języku staropolskim
 jako też i w starosławiańskim „im“; przeto też i przymio-
 tnik musi tu mieć koniecznie zakończenie im, ym, tak w ro-
 dzaju męskim jako też i nijakim. Forma ta nie odróżniająca
 rodzaju męskiego od nijakiego była wyłącznie i powszechnie
 używaną we wszystkich zabytkach języka staropolskiego,
 jako też i we wszystkich późniejszych utworach literatury
 polskiej aż do Kopczyńskiego, który idąc za pomysłem Szy-
 larskiego pierwszy wprowadził do języka naszego rodzajową
 różnicę zakończeń tego przypadku w ten sposób, że dla rodzaju
 nijakiego wprowadził właściwie zakończenie przyp. siódmego —
 Zakończenie instrumentalu sing. „ym“ lub „im“ na rodzaj męski
 i nijaki a „ą“ na rodz. żeński odpowiada zupełnie tymże zakończe-
 niem w języku starosławiańskim we formach ДОБРЪИМЬ
 (ДОБРЪМЬ + ИМЬ) fem. ДОБРОИ▲ + (ІЄ)▲І, ТОУЖ-
 ДИИМЬ fem. ТОУЖДЕІ.▲ w litewskiem mase. geru—jū,
 fem. gera—je Miklosich Gram. III, p. 56.

Przypadek VII. liczby pojedynczej ma tutaj w języku
 staropolskim na rodzaj męski i nijaki również jedno zakoń-
 czenie „em“.. Nie robiono więc i tutaj przed Kopczyńskim
 różnicy między rodzajem męskim a nijakim. Na rodzaj żeń-
 ski było tu — jak i obecnie zakończenie „ej“ n. p. Temata
 twarde w rodzaju męskim: w ludu czółszkem, ps. 34; w gne-
 we zemszem, ps. 34. w kősceze welikem, ps. 39; w domv
 panowem, ps. 133, 134. Flor. Isai. sec. Temata miękkie:
 w zacone boszem, ps. 1; W rodzaju nijakim: Temata twarde:
 na szerokem meszcze. ps. 30; w ramenv wysokem, ps. 135.
 w morszu czerwonym Flor. Moy; w pokolenv drughem ps.
 101. w ymenv panowem, ps. 123; na meszcze swótem, ps.
 23; w miloserdzu oplwitem, ps. 91; w pocolenu prawem.
 W rodzaju żeńskim. Tematy twarde: w gline głóbokey, ps.
 68. w globocosczy welikey, ps. 77; w czirekwi welikey, ps.
 34; w misly wisokey, ps. 67; na syon gorze swótey, ps. 2.
 w zemi pustey, ps. 62; w starości oplwitej, ps. 91; Temata

miękkie: wszeme czvdzey, ps. 136; w drodze wekvgey, ps. 138. Końcowe „j“ odpadło: w pamóczy wekuye, ps. 111.

Ponieważ zaimek tworzący drugą część składową przymiotnika brzmiał w przypadku 7. liczby poj. na rodzaj męski i nijaki tak w języku staropolskim jako też i starosłowiańskim „jem“, przeto i przymiotnik musiał mieć tutaj w obu rodzajach końcówkę „em“, w której to końcówce to „e“ powstałe ze ściągnięcia dwóch samogłosek (ee) było długie a więc i ścieśnione a jako takie zbliżało się brzmieniem do samogłoski „y“ lub „i“. To ścieśnienie brzmienia było właśnie powodem, że od drugiej połowy XVI. wieku począwszy (p. Przyborowski — *Vetustissima adiectivorum linguae polonicae declinatio*. Posn. 1861) zaczęto tutaj obok właściwego zakończenia „em“ pisywać powszechniej „ym“ lub „im“ opierając się więcej na wymowie, nie wyróżniającej zawsze dokładnie brzmienia „y“ i „i“ od ścieśnionego (kreskowanego) „ě“. — Kopczyński chcąc usunąć tę rozmaitość i chwiejność zaprowadził i w tym przypadku odmienne zakończenie na rodzaj męski, a inne na rodzaj nijaki w ten sposób że na rodzaj nijaki zatrzymał zakończenie przypadku 7. „em“ zaś na rodzaj męski wprowadził tutaj zakończenie przyp. VI „ym“ lub „im“. Nie podlega najmniejszej wątpliwości, że te sztucznie utworzone formy nie zgadzają się ani z wymowa ani też z duchem języka polskiego. Duch i organiczny rozwój języka żąda bowiem rozróżniania przypadku VI. od VII a wymowa każe w obu przypadkach bez różnicy rodzajów „ym“ albo „em“ pisać. Przeciw teraźniejszemu sposobowi pisania i odróżniania rodzajów zamiast przypadków protestuje również gramatyka porównawcza ze wszystkimi słowiańskimi narzeczami; tak bowiem język starosłowiański, jakoteż wszystkie inne języki słowiańskie jak czeski, ruski, rosyjski, serbski i nowosłowiański mają w instrumentalu sing. dobrym lub dobrim tak w rodzaju męskim iako też i nijakim, w lokatywie zaś ДОБРИМЪ w starosłowiańskim, добром (nowosłowiańskim i dolnoserbiskim), dobrém (czeskim), добром (serb. i rosyjskim) również bez rozróżnienia rodzaju męskiego i nijakiego. Miklošich Gram. III. p. 56, 152, 222, 266, 310, 368.

Liczba podwójna.

Jeżeli liczba podwójna u rzeczowników w psalterzu Floryańskim jest w ogóle rzadka z powodu że poczucie liczby podwójnej zaczynało znacznie słabnąć w epoce z której tekst psalterza pochodzi, to natomiast użycie tężże liczby u przymiotników należy tutaj już prawie do wyjątków a to już z tego względu. że w języku staropolskim używano często przymiotnika w liczbie mnogięj obok rzeczownika, położonego w liczbie podwójnej. Smith. Gram. p. 62.

Przypadek I., IV., V. liczby podw. rodzaju męskiego powstaje podobnie jak wszystkie poprzedzające formy przymiotnikowe ze ściągnięcia zakończenia rzeczownego „a“ z zamkiem w odpowiedniej formie „ja“ a zatem zamiast pierwotnej formy „dobra-ja, tania-ja“ brzmiały te formy w języku staropolskim dobra, tania. Język starosławiański ma tutaj zupełnie równobrzmiące formy pierwotne czyli nie ściągnięte w języku staropolskim n. p. ДОБРАІА (ДОБРА + ІА, ТОУЖДАІА Miklosich Vgl. Gr. III. p. 56. Przypadek I., IV., V. liczby podw. rodzaju żeńskiego i nijakiego jest urobiony również z zakończenia rzeczownego „e“ lub „i“ z zamka w odpowiedniej formie „i“ a zatem z pierwotnej formy dobrze-i, tani-i otrzymujemy formy staropolskie liczby podwójnej dobrzej, tanij. Język starosławiański ma i tutaj formy równobrzmiące ze staropolszczyzną n. p. fem. neutr. ДОБРЪИ (ДОБРЪ + И) ТОУЖДНИ. Przypadek II. i VII. liczby podwójnej miał tu na wszystkie rodzaje zakończenie „u“ n. p. „dobru, taniu“, zamiast pierwotnego „dobru-ju, taniu-ju“ n. p. dzal rōkv ludzkv, ps. 113, 12. Język starosławiański ma tutaj również „u“ n. p. ДОБРОУЮ (ДОБРОУ + (І)Ю), ТОУЖДОУЮ. Miklosich Vgl. Gr. III. p. 56.

Przypadek III. i VI. liczby podwójnej kończył się na „ima“ we wszystkich trzech rodzajach n. p. „dobryma, taniama“ zamiast pierwotnego: dobrъ-ima; tanь-ima. Instrumentalis: przed oczyma gospodnowyma, ps. 108; 115; przed oblyczym albo oczyma angelskyma, ps. 137. Język starosławiański ma i tutaj zupełnie równobrzmiące formy z języ-

kiem staropolskim n. p. ДОБРЫИМА masc. neutr. ДОБРОМА+ИМА, fem. ДОБРАМА+ИМА;) ТОУЖДИИМА. Miklosich Vgl. Gram. III. pag. 56. Odpowiednie przykłady zainkowane, mogące uzupełnić odmianę złożoną przymiotników w liczbie podwójnej, podałem na str. 28.

Liczba mnoga.

Przypadek I. liczby mn. ma w języku staropolskim na rodzaj męski „i (y)“ na rodzaj żeński „e“ a na nijaki „a“. — Masc. Z końcówką — i. Temata twarde: bracza moia mali y welicy, Flor. prol. crolowe zemszczy, ps. 2; wszitczy tłuscy zemszczy, ps. 21; ptaczy nebeszczy, ps. 8; sinowe ludzszczy, ps. 35; 56; 61, maluczczy y bydlyŃczy yego, ps. 104; crolowie arabszczy, ps. 71; cedrowe lybanszczy, ps. 103; vzrŃ mnodzi, ps. 39; iescz bŃdŃ vbodzy, ps. 21; wszistczy bogaczy luda, ps. 44; podolowe bŃdŃ oplwiczci, ps. 64; ptacy perzaseczy, ps. 148; wszitczy swŃczci iego, ps. 29; 33; siczi bŃdŃ ps. 21. wszistczy glupi sercza, ps. 75. lsciwi ne zpŃlowŃ dnow, ps. 54; swatcowe krzywi, ps. 26; ne martwy bŃdŃ chwalycz, ps. 113; nemiloseiwi, ps. 1; synowe yako nowy szepowe, ps. 143; prawy przistali sŃ, ps. 24; zgyncze vszro prawdziwi, ps. 51; ne sŃ pamŃtlywy, ps. 77; sŃdzywy bychŃ polknały nas, ps. 123. odstŃpcze zgloblyiwy, ps. 118; 113; my szalosciwi bili, ps. 34; mili twogi, ps. 59; weseli, ps. 54 zli, ps. 34; grzeszny, ps. 36; laczni, ps. 33; moczni, ps. 53; podobny, ps. 113; physzny lycho czynily sŃ, ps. 118, 49; sliczeze smertni, ps. 33; smotny oŃoŃŃ, ps. 67; nevsziteczny; ps. 13; werny ymany sŃ, ps. 77. Temata miŃkkie: neprzyczcele za prawdŃ boszi, ps. 36; sinowe czudzi, ps. 17 (2 razy); rozumeycze glupi, ps. 93; blizne mogi, ps. 37; netrze wekvy, ps. Atan. Imiesłowy. Partic. perf. pass. pocriczi sŃ grzechi, ps. 31; dnowe pelny nalezeni bŃdŃ, ps. 72. osromoczeni bŃdzcze, ps. 24; obleczeni, ps. 64; blogoslaweny, ps. 83; pogrŃszeni sŃ, ps. 9; rozproszeni bŃdzcze, ps. 67; sŃdi bosze spraweni, ps. 18; zamŃczony bŃdŃ, ps. 103. Particip. praes. act.: blogoslawiŃczci iemu, ps. 36; maluczczy y bydly-

óczy yego, ps. 104; zlemolwóczy iemv zaginóó, ps. 36. wese-
lóczy só, ps. 125. Neutra z końcówką a: gdzie só miloserdza
twoia stara, ps. 88. wszelka zwyerzótta lesnaa, ps. 103; drwa
owoczna, ps. 148; sidła smertna; ps. 17; nema bódzce vsta
lscziwa, ps. 30; wrota wekuia, ps. 23; słowa bosza, ps. 104
swadeczstwa twoia werzóczya vczynili se só, ps. 92. — W ro-
pzaju żeńskim: głóboke uczinili se só misli twoie, ps. 91.
gori wissoke, ps. 103; owcze gych plodne opylwyte w chodzech
ps. 143; strzaly mocznego ostrzee, ps. 119 (w podwojeniu koń-
cowej samogłoski mamy ślad wzdłużenia, które powstało ze
ściągnięcia). cosci vsmerzone, ps. 50. — W przykładzie:
wsztyky kaszny gego poczwyrsona, ps. 110, jest przy rze-
czowniku żeńskim forma nijaka.

Wszystkie przytoczone formy powstały ze ściągnięcia
odpowiednich form rzeczownych z formami zaimkowemi i-je-
ja, a zatem forma rodzaju męskiego „lsciw“ powstała z pier-
wotnego lsciw-i, forma żeńska „tanie“ z tanie-je starożytna
zaś forma rodzaju nijakiego „lesna“ powstała z lesna-ja.
Łatwo więc w obec tego wyjaśnienia zrozumieć formy z pod-
wójnym „e“ i „a“ w psalterzu Floryańskim i innych zabytkach,
jak roboty ludskie ps. 104, 43; zwyerzótta lesnaa, ps. 103, 21.

Wszystkie te formy uważano później za długie i ście-
śnione i dlatego te formy pierwsze t. j. na „e“ kreskowano
a drugich na „a“ zakończonych nie kreskowano o czem się
z druków Łazarzowych od r. 1560. jako bardzo dokładnych
przekonujemy. Zakończenie „y (i)“, „e“, i „a“ odpowiada zu-
pełnie zakończeniom starosławiańskim we formach masc:
ДОБРИИ (ДОБРИ+И), fem. ДОБРЪИѦ (ДОБРЪИ+ИѦ)
neutr. ДОБРАІА (ДОБРА+ІА) o temacie miękkim: ТО-
УЖДИИ, ТОУЖДѦІѦ, ТОУЖДАІА, w litewskim masc.
gere-ji, fem, gero-ji. Miklosich Gram. III. pag. 56.

Przypadek II. l. mn. ma w dawniejszej jak i w teraż-
niejszej polszczyźnie na wszystkie trzy rodzaje zakończenie
„ych“ lub „ich“. — Rodzaj męski. Temata twarde: od si-
now israhelskich, Flor. prol; sinow ludzkich, ps. 10; ztrza-
li malutkich, ps. 63; vbogich, ps. 9; od wargy lychych, ps.
161 dusze swótych swogich, ps. 33; od neprzygaczelow gne-

wliwich, ps. 17; czolowich, ps. 44; po radze nemilościwich, ps. 1. poswyóczyeny martwyeh, ps. 105; drogó prawich, ps. 1; kosczola zglobliwich, ps. 25; szeme sziwich, ps. 51; od dobrich, ps. 38; droga zlich, ps. 1; na drodze grzesznich ps. 1; drogó nepokalanich, ps. 36; silno mocznich (neprzyaczelow), ps. 17; na przezwinnich, ps. 14; od neprzyczol prosznich, ps. 7; ocy piznich, ps. 17; na modlitwó smernich, ps. 101; Temata miękke: od czudzich, ps. 18. scutcow boszich, ps. 27; Imiesłowy. Particip. praet. pass: stókané spótych, ps. 78; zagubonich albo zabitich albo zginolich, ps. 101; w dobroczy wybranych twogich, ps. 105; synowe wytrzósonych, ps. 126; Particip. praes. act.: w ocolu boiocyh se iego, ps. 33; chodzocyh ps. 67; witargn. me z czynocyh lichotó ps. 58; od chwalaiocyh gy, ps. 34; dzalayanych lichotó, ps. 140; nenarzócyh nas osromoczil ies, ps. 43; podlyg sóda mylvyocyh, ps. 118. vsta molwocyh, ps. 62; prze nódzó neymaiocyh, ps. 11; ostópaiocyh mne, ps. 3; bolesei iako od mładzaiocyh, ps. 47; prawczo powiszaiocyh gi, ps. 88; laiane wela przebiwaiocyh, ps. 30; od przeciwaiocyh se, ps. 16; precori przegaraiocyh cze, ps. 68; wszecch pwaiocyh wen, ps. 17; od porodoczich wzól gy, ps. 77; ol sstópaiocyh, ps. 29; od mnosztwa stroiocyh lichotó, ps. 63; szukaiocyh czebe, ps. 9; osódz sini vmarzaiocyh; ps. 78. tisóczow weselocyh se, ps. 67; sen wstaiocyh, ps. 72; Neutra; Temata twarde: z ust lwowich, ps. 21; chcó mne zlich, ps. 69; z ust dzeczskich; ps. 8; z wrot smetnich, ps. 9; — Temata miękke: ne zapomneli dzal boszych, ps. 77. Imiesłów: z ust dzeczskich y ssócyh, ps. Femina. Temata twarde: z wod wylkych, ps. 143; dzala rókiv ludzkych, ps. 134; ne wpsladzaycze mol wycz wysókyh rzeczy, Flor. Ann. od pustich gor, ps. 74; domowich lichot, ps. 73; ze stydzen zbawyczelowych Flor. Isai; temata miękke: drog boszich; ps. 17; od gor wekugich, ps. 75; Imiesłowy podług czekócyh wod, ps. 1.

Formy te powstały w ten sposób, że do czystego źródłosłowu rzeczownego przyczepiał się zaimek w odpowiedniej formie „ich“. W języku starosławiańskim należy szukać przyczyny, że tutaj samogłoska „i“ formy „ich“ nie wywiera

wplywu miękczącego na poprzedzającą spółgłoskę lecz się sama przemienia na „y“. Między źródłosłowem formy rzeczownej a zaimkami „ich“ stało tu niegdyś „ъ lub ъ“, które z tęp „i“ zaimka zlewało się w twarde „y“ lub „i“. Tak powstały formy dobrych, tanich. W podobny sposób powstały także formy przyp. III. l. mn. dobrym, tanim. Język starosławiański ma tutaj również zakończenie „ichъ“ n. p. ДОБРЪИХЪ (ДОБРЪ+ИХЪ) ТОУЖДНИХЪ dla wszystkich trzech rodzajów. Miklosich Gram. III. p. 56.

Przypadek III. l. mn. miał tu w języku staropolskim jak obecnie na wszystkie trzy rodzaje zakończenie „ym“ lub „im“. -- Temata twarde: synom ysrahelskym, ps. 102; balwanom canaanskym, ps. 105, synom ludzkym ps. 144; malutkim swogim, ps. 16; vbogim, ps. 9; przekoró opylwytim a gardzene physznym, ps. 122; prostim sereze wesele weszczdlo iest, ps. 96; swótim, ps. 15; dzechom gawronowym, ps. 146; martwym, ps. 87; prawim slusza pofala. ps. 32; zlim ps. 74; malym, ps. 113; dobrym; ps. 124. pocoy grzesznim wiedz, ps. 72; dage karmó lasznym, ps. 145; vczyiny gospodzyn, sóđ nyszczotnym, ps. 139; pizsnim, ps. 93: Neutra: pamóczen iesm bil dzalom gospodnowim, ps. 76; ku swerzótom nerozumnim, ps. 48. Feminina: przypodoban kobitam nerozumnim, ps. 48. Temata miękkie: synom lydzskym albo czloweczym, ps. 106; wszem dnom swótim borzim, ps. 73. Imiesłow. Particip. praet. pass.: modlyly só rytym balwanom, ps. 105; wibranim mogim, ps. 88; znanim mogim, ps. 30; Particip. praes act. dal ies dzedzinó boióczim se, ps. 60. wszem nasyle czyrpyóczym, ps. 102; czynóczim pich, ps. 30; zle czynóczim, ps. 91; pokoy welyky mylvyaneczym zakon twoy, ps. 118, 161; iesm se wraczal odplaczaióczim mne zla, ps. 7; otpowem rozgarzayoczym albo layóczym mne, ps. 118; dzechom gawronowym wzywayóczym gy, ps. 146; przyczywo zgłobóczim, ps. 93.

Formy te powstały zupełnie w ten sam sposób jak formy przypadku II. liczby mn. t. j. do czystego źródłosłowu rzeczownego dodaje się odpowiedni zaimek w formie przypadku III. liczby mn. „im“. Przyczyna dlaczego „i“ zaimka „im“ nie miękczy poprzedzającej spółgłoski jest ta sama co

w przypadku II, liczby mn. Zakończenie „ym, im“ odpowiada zupełnie temuż samemu zakończeniu w języku starosłowiańskim we formach masc. i neutr. ДОБРЪИМЪ (ДОБРЪМЪ + ИМЪ), fem. ДОБРАМЪ + ИМЪ o temacie miękkim ТОУЖ-ДИИМЪ, litewskim masc. gerems-ems. Schl. Formenlehre pg. 277

Przypadek IV, liczby mn. ma tu na rodzaj męski i żeński zakończenie „e“ na rodzaj zaś nijaki „a“ n. p. Masculina. Temata twarde: cedri libanske, ps. 28; sini luczske, ps. 11. przyraszy malutke swoge kv opoczce, ps. 136; wszistky ptaki nebesske, ps. 49; poczty oslodczone dam sobe, ps. 65, craie zemske, ps. 2. kaco welike pokazal ies mi zamotky ps. 70; dziwi welike, ps. 71; na dlugy dny, ps. 22. nad droge kamene, ps. 118, 121; mnoge vczynil ies ti... dzywi twoie ps. 39; vboge ludzske, ps. 71; nauczi cyche drogam swim, ps. 24; liche, ps. 50, swote iego, ps. 49; tluste, ps. 77; mlode gich snadl ogen, ps. 77; pan oswecza slepe, ps. 145. dal iest wogle ognowe, ps. 17; occhi gospodnowi na prawe, ps. 33; dny widecz dobre, ps. 33; mishl iesm dni stare, ps. 76; przesangoli zle, ps. 77; we dni glodne, ps. 36; na grzeszne, ps. 10; posadzyl tamo laczne, ps. 106; merne poloszil ies dni moie, ps. 38, pobyl krole moczne, ps. 135; sylne z moaba odzershazala drszoczka, Flor. Moy; przespeie smerne, ps. 24; vczynil iest ssody smertne, ps. 7; wszitky vtulne zeme, ps. 75; kv zwozanv... welebne gych, ps. 149. Temata miękkie: przinescze gospodnu sini bosze, ps. 28; prze braczyfo moyfo y blyszne moge, ps. 121; Imiestowy Particip. pass: podnoszy wszitky poruszone, ps. 144; wywysza albo podswyga szrazone albo vraszzonee, ps. 145; roswozuzge spote, ps. 145 wibrane israhel nagabal, ps. 77. iensze zbawone czini ps. 7, daleco vczynil ies znane, ps. 87; Particip. praet. praes. act. boioczce se boga chwali, ps. 14; chowaioczce prosznosey, ps. 30. na czynoczce zla, ps. 33. dal w potopfo depczoczce mne, ps. 56; strzesze gospodzyn wszitky mylryancze gy, ps. 144; nenawidzoczce mne, 17. bolescy odzershazy przebywaioczce phylistyny Flor. Moys; stopyayacze w obwozozana przewedze gospodzyn ps. 124; zbawone czinisz kwaioczce, ps. 16; wszitky stroioczce lichotfo, ps. 100; szdzy gospodne wadzoczce mne, ps. 34; ne-

werzōce, ps. 67; wstaiōcze, ps. 91. przywedze zamōczaiōcze
 naś, ps. 59; sa grzesznyky zostayōcze zakona twego, ps. 118;
 49. Neutra z właściwą końcówką „a”. kazy mislena ludzka,
 ps. 32; sgladzy... vsta lsciwa, ps. 11; miloserdza gospodnowa
 na weky piacz bōdō, ps. 88. dzala panowa. ps. 117; ymaiō.
 cze prawa sereza, ps. 7, 10, 36; widzesh dobra bosza, ps-
 26; wolna vst mogych wdzōczna wczyn, ps. 118, 105; poznal-
 ges wszytka posledna y stara, ps. 138. lyata wekuia w mi-
 sli iesm ymal, ps. 76; myloserdza bosza, ps. 106; odpusci
 wszelyka dopuszczena, ps. 24; rozproszena, yzrahelska sbe-
 rze, ps. 146; z końcówką „e” przymiotniki rodzaju nijakiego
 molwil tesz ieste. ps. 40; prawe weselōcz serca, ps. 18. mol-
 wi zle. ps. 100. — Feminina. roboty lydskee osedly sō, ps.
 104; riby morzke (pobil ies) iesz przechodzō stdze morzke
 ps. 8. slotke bral ies karme, ps. 54; zetrzesz lodze tharske,
 ps. 47; welike rzeczy molwōcy, ps. 11; w wisoke iesz ies
 vezinil welicosei, ps. 70; molwi gospodnowi molwi czsne, ps.
 11; zawory szelazne, ps. 106; w weśze bosze, ps. 83, na lō-
 dzwe twoye nymocyneysze, ps. 44; gori zsadle, ps. 67;
 w dusze zamōczaiōcze me. ps. 26. Hanusz str. 446.

Formy przypadku IV. liczby mn. powstały ze zlania
 się form rzeczownych z formami zaimka je-je-ja. Z pierwot-
 nej formy rodzaju męskiego i żeńskiego dobry-je, tanie-je.
 powstały przez ściągnięcie formy dobre, tanie, a z formy
 rodzaju nijakiego dobra-ja, taniaja powstaje forma dobra,
 tania. Formy te spotykamy w psalterzu Floryańskim i in-
 nych zabytkach jeszcze w stanie pierwotnym, nieściągniętym
 jak: welikee rzeczy, (ps. 105, 22) zwyrzōta lesnaa (ps. 103,
 21), zupełnie podobnie jak w przyp. I. l. mn. Ponieważ for-
 my na „e” i „a” zakończone powstały jেকেśmy to widzieli
 z dwóch samogłosek, przeto były one uważane jako długie
 i ścieśnione, a jako takie były pierwsze formy w późniejszych
 wiekach kreskowane. Staropolskie formy na „e” w ro-
 dzaju męskim i żeńskim odpowiadają starosławiańskim for-
 mom na „ę” masc. ДОБРЪІА (ДОБРЫ+ІА) ТОУЖДА-
 ІА, fem. ДОБРЫ+ІА, ТОУЖДАІА, zaś staropolskie
 formy na „a” w rodzaju nijakim odpowiadają starosławiań-

skim formom, zakończonym również na „a“, n. p. ДОБРАІА (ДОБРА+ІА), o temacie miękkim: ТОУЖДАІА, litewskim masc. gerus-ius, fem. geras-es. Miklosich Gram, III. pag. 56.

Przypadek VI. l. mn. miał w języku staropolskim na wszystkie trzy rodzaje zakończenie „ymi“ lub „imi“. Dla uzupełnienia podajemy tu przykłady tak przymiotników jakoteż i zaimków, które tworzą — jak widzieliśmy — drugą składową część form przymiotnikowych n. p. nad sinmi ludzkimi, ps. 65; bogoslawyl... wszem małym s welkymy, ps. 113. z bogatimi, ps. 9; starzy se mlodzymy, ps. 148; medzy martwimi; ps. 87; s prawimi, ps. 68; nad syny synowymy, ps. 102; se zlimi, ps. 25; s grzesznimi, ps. 27. medzi newinowatimi, ps. 25; medzi newinnimi, ps. 72; medzy sylnymy Flor. Moy; s wybranymy, ps. 140; nad boyłeczymy sebe, ps. 102; s czynoczimi lichotł, ps. 27; se slonoszłeczymy ps. 25. s przebywayłeczymy, ps. 119; se stłpaioczimi, ps. 87; Feminina: strzali swe goraiocymy vczinil, ps. 7. nade wszemy lichotami twoimy, ps. 102, 3; se slzami mogimi, ps. 6; 6.

Ponieważ zaimek i-ja-je brzmiał w tym przypadku na wszystkie trzy rodzaje „imi“ jakieży to właśnie i u innych zaimków widzieli, przeto też i przymiotnik nie może mieć tutaj innego zakończenia jak tylko „imi“ we wszystkich trzech rodzajach. Zaimek „imi“ spływa tutaj z rzeczownikami formami w rodzaju męskim i nijakim na „y“ lub „i“ zakończonymi w długie „ymi“ lub „imi“ n. p. dobry-imi=dobry-imi, tani-imi=tanimi; w rodzaju zaś żeńskim przyczepia się forma zaimka do czystego źródłosłowu n. p. dobr-imi=dobrymi, tań-imi=tanimi, właściwie zamiast pierwotnych form dobrimi, tanimi. Widzimy więc, że formy na „ymi“ lub „imi“ bez różnicy rodzajów sa tutaj jedynie właściwymi organicznymi i najstarszemi formami. Otóż jeżeli reforma Kopyńskiego co do rozróżniania form przymiotnikowych i zaim. na rodzaje w przypadku VI. i VII. liczby poj. nie była konieczna szczęśliwa, to zastosowanie téj zasady tutaj jest nawet bezpodstawne. Formy bowiem na emi zakończone sprzeciwiają się stanowczo organicznemu rozwojowi form przymiotnikowych i nie dadzą się wyjaśnić na podstawie teoryi po-

wyższej, przyjętej we wszystkich narzeczach słowiańskich i przez wszystkich gramatyków. Widzimy więc, że pomysły i reformy Kopczyńskiego w ogóle jako sztucznie utworzone nie zgadzają się ani z duchem języka, który żąda tutaj różnicowania przypadku VI. l. poj. od przyp. VII., ani też z wymową, która nie rozróżnia w tych przypadkach rodzaju męskiego od nijakiego, ani też z gramatyką porównawczą wykazującą tutaj we wszystkich narzeczach słowiańskich w przyp. VI. liczby poj. i mn. „ym“ lub „im“ i „ymi“ lub „imi“ tak na rodzaj męski jako też i nijaki. Słuszne więc są nawoływania niektórych uczonych jak Przyborowskiego i Smitha (Gram. p. 61) aby dla przyp. VI. liczby poj. i mn. zatrzymać wszędzie zakończenie „ym, im“ i „ymi, imi“, zaś dla przyp. VII. liczby poj. wprowadzić na powrót niepotrzebnie wyparte zakończenie „óm“ tak dla rodzaju męskiego jakoteż i nijakiego. Również i ks. Fr. Malinowski radzi według praw zdrowej logiki porzucić bezwarunkowo nowsze formy gramatyczne narzucone językowi naszemu przez X. Kopczyńskiego a odróżniające rodzaj męski od nijakiego, skoro te w obec umiejętności językowej są oczywistą niedorzecznością i powrocie do starych umiejętnie uzasadnionych. Kryt. porów. jęz. pols. ks. Malinowski, str. 422.

Przypadek VII. liczby mn. kończył się jak i obecnie bez różnicy rodzajów na „ych“ lub „ich“ n. p. w rodzaju męskim: any chodzył gęsm w welykych, ps. 130; w podolczeh zlotich, ps. 44, w swótich swogich, ps. 67; w trzemych domowych, ps. 133; w stanoch prawych, ps. 117; we ssódczech psalmowich, ps. 70. we dnoch starich, ps. 43; w swatlich, ps. 15; w obloczech powetrznych, ps. 17; w rókawech szelasznych, ps. 149; w mogóczich, ps. 89; w synch boszich, ps. 88; we zło czynóczich, ps. 36; o nasczygayóczych mye, ps. 118, 81; we zvonkach dobrze wzóczych, ps. 150; w rodzaju nijakim: w pismech ludzkich, ps. 86; we zlych, ps. 106; w takych, Flor Isai séc. W rodzaju żeńskim: w wargach lsciwich, ps. 16; na wodach welikich, ps. 28; w krowach ludzkieb, ps. 67; na rzekach babilönskych, ps. 136; w gorach swótich, ps. 86; na drogach panowych, ps. 137; w szczas-

kach m'oszwych, ps. 146; w wodach sylnych, Flor. Moy; w tr'obach gi'oczich, ps. 97;

Formy te powstały zupełnie tak samo jak formy przypadka II. l. mn.

Nawet tutaj odpowiada zakończenie „ych, ich“ temuż samemu zakończeniu w języku starosławiańskim n. p. masc. neutr. ДОБРЬИХЪ (ДОБРЪХЪ+ИХЪ), fem. również ДОБРЬИХЪ (ДОБРАХЪ+ИХЪ) o temacie miękkim ТОУЖДИИХЪ, litewskim masc. gerus-iuse fem. geros-iose. — Miklisich Gram. III. p. 56. Schleicher Formenlehre pag. 277.

Według deklinacji przymiotnikowej (złożonej) odmieniają się zaimki, yaki, taky, ktori, kaszdy, wszeliki, gyny i ktoricoli w psalterzu Floryańskim znachodzące się.

Steiner Alojzy

c. k. profesor gimn.

Grono profesorskie

przy końcu roku szkolnego 1889.

1. **Kurowski Mateusz**, Dyrektor, Zastępca Prezesa Rady szk. okręg., członek Towarz. nauczycieli szkół wyższych i Bursy w Brzeżanach; uczył matematyki w V. kl. 4 godziny tygodniowo.

Profesorowie:

2. **ks. Soniewicki Michał**. (w VIII. randze), zawiadowca biblioteki dla biednych uczniów; uczył rel. obrz. gr. kat. I.—VIII. i języka ruskiego w kl. II. 19 godź. tyg.
3. **Dutkiewicz Piotr**, zawiadowca gabinetu historii naturalnej, uczył hist. nat. w I. ab, II. III., V., VI.; matemat. w III., VI. 18 godź. tyg.
4. **Spitzer Roman**, uczył geogr. w I. ab, hist. III., V., VII., VIII., języka pol. w VI. klasie, 18 godź. tygodniowo.
5. **Flach Ignacy**, uczył jęz. niem. w V., VI., VII. i VIII. klasie, 16 tygodniowo.
6. **Steiner Alojzy**, gosp. I. a. kl., uczył łaciny w I. A., jęz. pols. w V., VII. i VIII. klasie 17, godź. tyg.
7. **Dr. Garlicki Tomasz**. gosp. VIII. kl., zawiadowca biblioteki nauczycielskiej, uczył łaciny i greki w VIII., języka polskiego w IV., propedeutyki fl. w VII. i VIII. klasie, 17 godź. tygodniowo.

8. **Nasalski Julian**, gosp. VI. kl., uczył łaciny i greki w VI. jęz. rus. w I., IV. i w VIII. klasie, 20 godz. tygodniowo.
9. **Niebieszczanski Andrzej**, g. VII. kl., członek Rady miasta uczył łaciny w I. b i w VII, greki w VII. klasie, 17 g. tyg.
10. ks. **Józefowicz Feliks**. uczył rel. obrz. łac. w kl. I.—VIII., 16 godzin tygodniowo.
11. **Gliński Tomasz**, uczył geogr. i hist. w II., IV., VI. i VII. kl., jęz. pols. w I. b. kl., 18 godzin tygodniowo.
12. **Paszczyński Adam**, gosp. V. kl., uczył łaciny i greki w V. kl.; jęz. pols. i niem. w III. kl., 18 godz. tygodn.

Nauczyciele :

13. **Baczyński Mikołaj**, gosp. III. kl., uczył łaciny i greki w III., jęz. rus. w III., V., VI. i VII. kl., 23 godz. tyg.
14. **Sanat Bazyli**, uczył mat. w I. ab., II., VI., VII., fizyki w IV. i VII. klasie, 21 godzin tygodniowo.

Zastępcy Nauczycieli:

15. **Wasilkowski Władysław**, (exam.), gosp. I. b. kl., uczył języka niemiec. w I. ab., matem. w VIII., fizyki w VIII. klasie, 17 godzin tygodniowo.
16. **Furmankiewicz Alexander**, gosp. II. kl. uczył jęz. łac., pols. i niem. w kl. II., 16 godzin tygodniowo.
17. **Guzdek Jan**, gosp. IV. kl., uczył w niej jęz. łac., greck., i niem., jęz. pol. w I. a. kl., 17 godzin tygodniowo.

Historii krajowej w III. kl. uczył prof. Spitzer, 1 godzinę tygodniowo, w IV., VI. i VII. kl. czył prof. Gliński 3 godziny tygodniowo.

Religii moż. w klasach I.—VIII. uczył pomocniczy naucz. Hersch Salater, 8 godzin tygodniowo.

Kaligrafii w I. a. i b. klasie uczył prof. Flach, 2 godziny tygodniowo.

Gimnastyki uczył zast. naucz. Wasilkowski, 6 godz. tygodn.
Śpiewu uczył muzyk Burgiet Marcin, 4 godziny tygodniowo.

Zmiany w gronie profesorskiem.

1. **Paszczynski Adam**, naucz., przeniesiony do tutejszego Gimnazjum na własną prośbę z Jarosławia, rozp. wys. c. k. Ministerjum Oświaty z d. 21. lip. 1888. l. 10440.
 2. **Sanat Bazyli**, mianowany rozp. wys. c. k. Minist. Ośw. z dnia 21. lipca 1889. l. 4084. nauczycielem tutejszego Gimnazjum, przybył tu z Drohobycza i objął z początkiem r. szk. urządowanie.
 3. **Schnobrich Edward**, zast. naucz., przeniesiony rozp. wys. c. k. Rady szkol. kraj. z dnia 26. sierpnia 1888. l. 586. pr. do Przemyśla.
 4. **Novak Antoni**, zast. naucz., przeniesiony rozp. wys. c. k. Rady szkol. kraj. z dnia 5. września 1888, l. 581. pr. do Drohobycza.
 5. **Gliński Tomasz**, otrzymał rozp. wys. c. k. Rady szkol. kraj. z dnia 8. października 1888 l. 14562. zatwierdzenie w nauczycielstwie i tytuł c. kr. Profesora.
 6. ks. **Soniewicki Michał** otrzymał rozp. wys. c. kr. Rady szkol. kraj. rozp. z dnia 17. grudnia 1888 l. 18607. czwarty pięcioletni dodatek służbowy.
 7. ks. **Jozefowicz Feliks** otrzymał rozp. wys. c. k. Rady szkol. kr. z dnia 18. września 1888 l. 12546. zatwierdzenie w nauczycielstwie i tytuł c. kr. Profesora.
 8. **Niebieszczanski Andrzej** otrzymał rozp. wys. c. k. Rady szkol. kraj. z dnia 16. września 1888. l. 13075. pierwszy pięcioletni dodatek.
 9. **Steiner Alojzy** otrzymał rozp. wys. c. kr. Rady szkoln. kraj. z dnia 4. września 1888 l. 13074. drugi pięcioletni dodatek.
-

Plan lekcyjny

na rok szkolny 1889.

I. Klasa.

Religia: I. kurs: O wierze, nadziei i miłości.

II. kurs: O św. Sakramentach i o chrześcijańskiej sprawiedliwości, podług rz. kat. katechizmu dr. A. Szustera przeł. A. Zieliński, wyd. 3. Uczniowie gr. kat. obrządku uczyli się podług katechizmu A. Torońskiego, 2 godziny tygodniowo.

Łacina: Nauka o formach regularnych imienia i słowa, najważniejsze przyimki i spójniki: constr. acc. c. inf.; wszystko to ćwiczone tłumaczeniem przykł. z łac. na polski język i odwrotnie; memorowanie słówek i paradigmatów. Od listopada co 8 dni półgodzinna kompozycja, w 2. półroczu czasem zadanie domowe. Książki: a) Gramatyka Samolewicza, wyd. 4.; b) Zadania do tłumaczenia ułożone przez Samolewicza cz. I. wyd. 4. — 8 godzin tygodniowo.

Język polski: Gramat. 1 godz. Nauka o zdaniu pojedynczym, najważniejsze zasady głosowni w połączeniu z ortografią, formy imienia do liczebników; czytanie 1½ godziny, wedle przepisanych wypisów T. I. wyd. 4.; ćwiczenia w opowiadaniu i deklamacji; ort. ćwic. ½ godziny. Zadanie co 14 dni, dom. lub szk. Książka: gramatyka dr. A. Małeckiego. — 3 godz. tygodn.

Język ruski: a) Gramatyka dr. Osadcy, b) Czytanka Romańczuka tom I. wyd. 3., zresztą jak język polski. — 3 godziny tygodniowo.

Język niemiecki: Czasowniki mocne i słabe w praes. i impf., deklinacje, głównie dekl. mocna rzeczowników, tudzież rodzaj rzeczowników, przymiotniki. Szyk słów w zdaniach głównych i podrzędnych; 7 odmian czasowników mocnych; odm. czasów zwanych przeszło terażniejszymi, tudzież czasowniki bringen, denken, dünken, thun i t. d. Co 15 dni zad. dom. lub ext. W 2. półr. co dwa tygodnie ćwiczenia ortogr. Książki: Gramatyka Molina wyd. 2. i wypisy Molina wyd. 2. Ostatni w tygodniu należycie w szkole opracowany polski ustęp

przekładali uczniowie w niedzielę piśmiennie na język niemiecki. — 6 godź. tygodn.

Geografia: Ogólne pojęcia i wiadomości wstępne z kosmografii i geografii matematycznej; geogr. topiczna i fizyczna wszystkich części ziemi; najważniejsze wiadomości z geografii politycznej, przegląd polityczny Europy. 3 godź. tyg. Książka: Benoni-Tatomir, wyd. 4. Atlas Kozen-Gustawicz.

Matematyka: Arytmetyka i Geometrya na przemianę. Cztery działania w oznaczonych i nieoznaczonych liczbach, oraz dziesiętne ułamki i pospolite. Geometrya: linie, kąty, konstrukcyja trójkątów z uzmysłowieniem tychże własności. Jedno zadanie szkolne na miesiąc. — 3 godziny tygod. — Książki: a) Arytmetyka Zajączkowskiego, b) Geom. Jamrógiewicza.

Historya naturalna: Zoologia: Zwierzęta ssące, owady, raki, pająki, robaki, mieczaki i gwiazdy morskie — wedle książki Nowickiego, wyd. 5. Zwierzyniec obrazkowy Nowickiego; — 2 godziny tygodniowo.

II. Klasa.

Religia: Dla uczniów obrz. łac. historia biblijna star. przy mierza podług książki ks. T. Dąbrowskiego, dla uczniów obrz. gr. kat. podług Tyca cz. I. B. J. — 2 godź. tyg.

Lacina: powtórzenie i uzupełnienie nauki o formach regularnych i nie regularnych tak imienia, jak i słowa. Ze składni tyle, ile do lektury w kl. jest niezbędne; ćwiczenie w constr. acc, e inf., abl. abs., nieco z nauki używania przypadków, tłumaczenie tudzież memorowanie paradygmatów i słówek. W 2. plr. właściwa preparacya. Zadania: co 10 dni kompozycya półgodzinna, raz w miesiącu zadanie domowe. Książki: Gramatyka jak w I. klasie, ćwiczenia Samolewicza cz. 2., wyd. 3. 8 godź. tygodn.

Język polski: Gramatyka 1 godź. Nauka o zdaniu złożonym w połączeniu z nauką o interpunkcyi; nauka o głosowni i formach z I. klasy powtarza i uzupełnia się. Nieco z konjugacyi. Czytanie 1½ godz.; ortografia ¼ godź. Książki: Gramatyka jak w kl. I. Wypisy T. II. wyd. 5. Zadania jak w I. kl. — 3 godź. tygodn.

Język ruski: Jak język polski. Czytanka Romańczuka t. II. wyd. II.

Język niemiecki: Powtórzenie przedmiotu wziętego z I. kl. z większą dokładnością i szczegółami; czasy złożone

i tryby, forma bierna, używanie „haben und sein“ do tworzenia czasów przeszłych, używanie słówka „zu“ w wyrazie bezokolicznym, czasowniki zwrotne i zaimkowe, liczebniki i zaimki. — Zadania i tłumaczenie jednego polskiego ustępu, jak w I. kl. Książki: Gram. Schöbera wyd. 4. i wypisy Rebena wyd. 4. — 5 godz. tyg.

Historya i Geografia: Starożytna historya aż do r. 476. po Chr. w połączeniu z geografią starożytna — 2 godz. tyg. Geografia: I. plr. ciąg dalszy geografii matemat., Azya i Afryka, oro- i hydrografia Europy: II. p-łr. — Szczegółowa geografia połud. zachod. Europy — 2 godz. tyg. Książki: Welter-Sawczyński wyd. 5. Baranowski-Dziedzicki wyd. 3. Atlas Kiperta.

Matematyka: I. plr. Powtórzenie ułamków i skrócone mnożenie i dzielenie, stosunki, proporcye i zastosowanie tychże. II. plr. Miary, wagi, monety, rachunek procentowy; z geometryi przystawanie trójkątów; czworokąt i wieloboki; oznaczenie powierzchni, zmiana i podział figur geom., koło. Zadania jak w I. kl. Książki: Arytmetyka Zajączkowskiego. — Geometrya jak w I. kl. — 3 godziny tygodniowo.

Historya naturalna: Zoologia: ptaki, płazy i ryby. Botanika: Książki: a) Zoologia jak w I. kl. b) Botanika Hückla, wyd. 3. Tablice ścienne Schreibera; — 2 godziny tygodniowo.

III. Klasa.

Religia: Historya bibl. nowego przymierza według ks. T. Dąbrowskiego dla ucz. obrz. łac. — według Tyca B. J. cz. II. dla uczniów obrz. gr. kat. — 2 godz. tygodn.

Łacina: Gramat. 3 godz. w trzech po sobie następujących dniach. Składnia zgody i rządu; nauka o przypadkach, konstrukcyja partic. gerundium, supinum. — Czytanie 3 godz. Cornelius Nepos: Miltiades, Themistocles, Aristides, Lysander, Hannibal, Pelopidas, Phokion, Cato, około 70 rozdz. Preparacya. Trzy półgodzinne kompozycye, w 4. tygodniu zadanie. Książki: Gramat. jak w kl. II. Wypisy łacińskie Próchnickiego. Nepos wyd. Próchnickiego — 6 godz. tygodniowo.

Greka: Nauka o formach regularnych do verba na μ , o akcentach, zasady głosowni wéwiczone, jak przy języku łacińskim; memorowanie słówek i paradigmatów. Od połowy listopada co 14 dni zadanie domowe i kompozycya na przemianę. Książki: a) Gramatykn Curtius

Samolewicz wyd. 3; b) Przykłady Szenkla-Samolewicza wyd. 4. — 5 godz. tygodn.

Język polski: Gram. 1 godz. Dokładna nauka o formach słowa, cała składnia z wykluczeniem składni szyku. — Czytanie 2 godz. Zadanie co 14 dni domowe i szkolne na przemianę. Książki: a) Gram. jak wyżej. b) Wypisy t. III. wyd. 4. — 3 godz. tygodn

Język ruski: Gramat. jak wyżej. Czytanka Partyckiego — 3 godz. tygodniowo.

Język niemiecki: 2 godz. powtórzenie i uzupełnienie przedmiotu branego w kl. II.; słowa złożone rozdzielne i nierozdzielne, przysłówki, przyimki i spójniki. — 2 godz. czytanie. Tłumaczenie piśmienne ostatniego ustępu jak w I. kl. Zadania: co 14 dni extemporale, lub domowe. Książki: Gramat. jak w II. kl., wypisy Hamerskiego wyd. 3, — 4 godz. tygodniowo.

Historia i Geografia: na przemianę: a) Historia średnio-wieczna biograficznie opowiadana w związku z historią krajów monarchii austriackiej, rekapitulacja dat; b) Geografia matematyczna ze względu na rzeczywiste i pozorne ruchy; geografia specjalna reszty części Europy t. j. północnej i wschodniej — z wyjątkiem monarchii austr. Geografia Ameryki i Australii. Książki: Historia Welter-Sawczyński t. II. wyd. 3. Atlas: jak w I. kl. Geografia jak w II. kl. — 3 godz. tygodniowo.

Matematyka: Godziny rozdzielone jak w I. kl. a) Arytmetyka: Cztery działania w literach, nawiasy, potęgowanie, pierwiastki kwadratowe i sześciennie; b) Geometria; podobieństwo figur prostoliniowych; nauka o kole. Konstrukcja i opisanie paraboli, elipsy i hiperboli. Książki: a) Arytmetyka Mocnik-Grzybowski, b) Geometria jak w I. kl. — 3 godz. tygodn.

Historia naturalna: W I. pñ. Mineralogia podług Łomnickiego, w II. pñ. fizyka podług Rodeckiego. Ogólne własności ciał, nauka o ciepłe i najważniejsze zasady chemii. — 2 godz. tygodniowo.

IV. Klasa.

Religia: Liturgika podług Jachimowskiego dla uczniów obrz. rz. kat. według A. Torońskiego dla uczniów obrz. gr. kat. — 2 godz. tygodn.

Lacina: Gram. w dwóch po sobie następujących godzinach. Nauka o czasach i trybach, part. i sup.; o właściwościach w używaniu imion. Przykłady Jerzykowskiego

oddż. 2. Przeczytano Caesar de bell. gall. lib. I., II., III. ed Hoffmann. Od maja dwie godziny czytanie Cezara, dwie Owidego. Preparacya. Zadanie dom. w każdym 4. tygodniu, co dwa tygodnie całogodź. kompoz., Gramatyka Samolewicza. — Ovidius wyd. Sedlmajer. Cezar Prammera. — 6 godź. tygodniowo.

Greka: Przy powt. form i reguł z kl. III. najważniejsze z fleksyi nieregularnej: verba na *μ*; ze składni najważniejsze zasady przy sposobności ćwiczeń z przykładów Schenkla-Samolew. Memorowanie słówek i paradygmatów. Preparacya. Tłumaczenie z polskiego pisali uczniowie w tekach. Zadania co 14 dni na przemianę szk. lub dom. Książki jak w III. kl. — 4 godź. tygodn.

Język polski: Gram. podług Małeckiego 1 godź. Składnia szyku gruntownie przećwiczona i powtórzenie w ogóle gramatyki, o ile było by potrzebnem; w II. półroczu wierszowanie, styl w listach i stosunkach życia praktycznego. używany przy sposobności odpowiednich zadań piśmiennych. Czytanie 2 godź. z Wyp. t. IV. Zadania jak w kl. III.

Język ruski: Jak język polski. Książki: Wypisy Partyckiego t. IV., gram. jak w kl. III.

Język niemiecki: Gramatyki 2 godziny. — Powtórzenie przedmiotu branego w III. kl. Składnia zgody i rządu Czytanie 2 godź. Zadania jak w III. kl. piśmienne tłumaczenia jak w I. kl. Książki: Gramat. jak w III. kl. Wypisy Hamerskiego wyd. 2. — 4 godź. tygodn

Historya i Geografia: W I. plr. nowsza historia do roku 1789.; w 2. plr. Rys geograficzno-historyczny i statystyczny Monarchii austryacko-węgierskiej. Książka a) Welter-Sawczyński t. 3. wyd. 4. — II: półrocze b) Topografia Szaraniewicza wyd. 3. — 4 godź. tygodn.

Matematyka: Rozdzielenie jak w kl. I. a) Arytmetyka: Zrównania 1. stopnia z jedną i więcej nieznanymi, Złożone stosunki i proporcye, reguła trzech, łańcuchowa, procent, składany. b) Stereometrya. Książki: Mocnik-Krawczykiewicz, Moc.-Sternal. — 3 g dź. tyg.

Fizyka: Równowaga i ruch ciał, hydro- i aerostatyka, akustyka, magnetyzm, elektryczność, optyka, wreszcie główne zasady z astronomii i geografii fizycznej. — Książka: Fizyka Rodeckiego. — 3 godź. tygodn.

V. Klasa.

- Religia:** Apologetyka i ogólna dogmatyka według Martina-Jachimowskiego, dla uczniów obrz. gr. katol. Wapler-Pelesz. -- 2 godz. tygodn.
- Łacina:** 1. płr. Czytanie Liv. (Zingerle) I. XXII. 2. płr, Owidy przez trzy tygodnie, w czwartym Liwiusz. z przemian: Cztery wieki, Deucalion, Philemon Niobe, Daedalus et Icarus; Faeton, Tristia: IV. 4. 55. V. 8. Elibro amorum III. 9. Ex Ponto I. 28. Poprzedziła nauka o prozodyi. — Preparacya. Gram. ćwic. styl. 1 godz. z ćwicz. Trzask. dla gmin. wyż. cz. I. Gramatyka Samolewicza, partya o przypadkach, Ovidius Sedlmajera. Co miesiąc jedno zadanie domowe i kompoz. — 6 godz. tyg.
- Greka:** Czytano z Xen. Chrest. Szenkla wyd. Borzemskiego Anab. do bitwy pod Kunaxa. Charakterystyka Cyrusa. Cyropedia do pierwszego polowania Cyrusa. W 2. płr.; Homera Iliady I. i III. ks. według Hocheggera. — Preparacya, 1 godz. z gramatyki Curt. o formach, o arykule, przypadkach, zakończenie składni w 1. półroczu; przy Homerze formy jońskie. Co miesiąc zadanie domowe lub szkolne na przemianę. — 5 godz. tyg.
- Język polski:** Czytanie 2 godz., gram. 1 godz. Etymologia podług gramatyki prof. A. Małeckiego; objaśnienie i porównanie form staro-sławiańskiego języka z dzisiejszym polskim. Wypisy Mecherzyńskiego część pierwsza wyd. 2. Szkolne czasy Dęboroga, Syrokomli; Wiesław Brodzińskiego. wyd. Mrówki; zadanie co 3 tygodn. — 3 godz. tygodn.
- Język ruski:** Gram. 1 godz. nauka o formach języków staro-sławiańskiego i staro-ruskiego, ich etymologia i składnia na podstawie głośowni i nauki o formach języka staro-sławiańskiego wedle Miklosicha. — czytanie 2 godz. Książka: Chrest. Ogonowskiego. Strast. wczesr Ustyanowicza. Zadanie co 3 tygodn. — 3 godz tyg.
- Język niemiecki:** Czytanie z wypisów Jandaurka cz. I. wyd. 2., ustępy zastosowane do przygotowania uczniów Zadanie co 2 tygodnie, przeważnie szkolne — 4 godz. tygodniowo.
- Historya i Geografia:** Starożytna, orientalna i rzymska historia do Augusta w połączeniu z geografją dotyczących państw. Wstęp, historia orientu (Azji i Afry-

ki) bywają ukończone we wrześniu, geografia i historia Grecyi do wędrówek doryckich, w 1. połowie października. — Książka: Gindeli t. I. wyd. 3. — 4 godz. tyg. — Atlas Schuberta.

Matematyka: Algebra 2 godz. System liczbowy; 4 działania algebr.; własności i podzielność liczb, nauka o ułamkach wyczerpująco aż do potęgowania; zrównania I. stopnia. — Geom. 2 godz. aż do stereometrii. Książki: Algebra: Mocnik-Bodyński wedle XV. wyd. Geometrya Mocnika w tłum. pols. dr. Staneckiego — 4 godz. tyg.

Historia naturalna: 1. płr. Mineralogia w połączeniu z geologią i geognozą; w płr. 2. Botanika w połączeniu z fizyologią i geografją, roślin, szczególnie w pobliżu rosnących. Książki: wedle Łomnickiego uczono w 1. płr. mineralogii; dla botaniki używano botaniki Rostańskiego. — 2 godz. tygodn.

VI. Klasa.

Religia: Szczegółowa dogmatyka. Książki dla obydwu obrządków jak w kl. V. — 2 godz. tygodn.

Latina: 1. płr. czytanie Sall. Catil. — 2. płr. Cic. in Cat. I. (Halm). Z Wirgilego Georg. Laudes vitae rust., ecl. I. Z Eneidy ks. III. i IV. wedle Hofmanna. Caes bellum civ. lib. I. (Hofm.) Preparacya. 1 godz. gram. styl. ówicz. wedle Trzask., jak w kl. V. Z gramatyki Samolewicza nauka o czasach, trybach i o formie listów łącz. Zadania jak w V. kl. — 6 godz. tygodniowo.

Greka: 1 płr.: Czytanie Homera Iliady (Hohegger) ks. 6., 7., 8., 9. — 2 płr. Herodot V. VII. (Wilhelm) Xenofon, ustępy z Cyropedyi. — Preparacya 1 godz. gram. Curt. o przyimkach, czasach i trybach. Zadania jak w kl. V. — 5 godz. tygodn.

Język polski: Czytanie z wypisów Mecherzyńskiego tom I. Jan Bielecki i Ojciec zadźmionych, Mohort, wydanie Mrówki lub luxenburgskie. Zadanie co 3 tygodn. jedno 3 godz. tygodn.

Język ruski: Czytanie w 1. płr. z Chrestomatyi, przy czem język czytanych ustępów z dzisiejszym językiem ruskim porównywano. W 2 płr. Czytanka Barwińskiego cz. I. cała. Igor. Natałka Połtawka. Zadania jak w kl. V. — 3 godz. tyg.

Język niemiecki: Czytanie z Jandaurka dla VI. kl. Zadania jak w k. V. — 4 godz. tygodn.

Historia i Geografia: 1. płr. Dzieje Rzymian do upadku

zach. rzym. Państwa. 2 płr.: Wieki średnie; gruntowne wyłożenie historyi papiestwa i cesarstwa. Geografia jak w kl. V. Książki: Gindeli tom 2. Atlas Schuberta. — 3 godz. tyd.

Matematyka: Godziny rozdzielone jak w kl. I. Algebra: potęgi, pierwiastki, logarytmy, równ. 2. rzędu z jedną niewiad. Geometrya: w 1 płr. stereometrya; 2 płr. trygonometrya. Książki jak w kl. V.; logarytmy Wierzbickiego. Zadania w I. kl. — 3 godz. tyg.

Historya naturalna: Zoologia w połączeniu z palentologią i geograficznem szerzeniem się zwierząt. Książka: Nowicki wyd. 4. — 2 godz. tyg.

VII. Klasa.

Religia: a) Etyka katolicka wedle Soleckiego dla uczniów obrz. łac.; b) Etyka katol. wedle dzieła: Wappler-Piurko, dla ucz. obrz. gr. kat. — 2 godz. tyg.

Lacina: Czytanie: Aeneis (Hoffmann), ks. VII. VIII. Cic. Pro Milone, Laelius. (Tempsky) Preparacya. Jedna godzina na gram. i stylistyczne ćwiczenia podług Próchnickiego. Z gram. Samolewicza: nauka o inf.; or. obl; gerund; supinum, part. Zadania jak w V. kl. Niekiedy dawano wolne wypracowania na podstawie czytanych ustępów. — 5 godzin tygodniowo.

Greka: 1 płr. Demostenes: 1., 2., 3. Olint., 3. Filip. *περὶ τῶν ἐν Λεσβοῦνσι*, — wedle Paulego; w 2. płr. Odyss. (Pauli) 16., 17., 18., 19. i 20.; jedna godzina Demostenes. — Preparacya. Gramat. — (partic. inf. partykuły) zadania jak w V. kl. — 4 godz. tygodn.

Język polski: Czytanie z wypisów Mecherzyńskiego t. II. z odpowiednemi wszechstronnemi objaśnieniami, w szczególności: Życiorysy i ważniejsze ustępy pisarzy okresu romantycznego. Marya Malczewskiego. Konrad Walenrod Mickiewicza. Lilla Weneda Słowackiego. Zadania co miesiąc 1, przeważnie domowe — 3 godz. tygod.

Język ruski: Czytanie z czytanki Barwińskiego cz. II. cała Marusia Kwitki. Zadania jak wyżej. 3. g. tyg.

Język niemiecki: Wypisy Eggera II. cz. 7. wyd. Hermann und Dorothea, Minna v. Barnhelm wedle Graesera. Zadanie co 3 tyg dom. — 4 godz. tygodn.

Historya i Geografia: I. Historya nowoczesna do Ludwika XVI. II Zakończenie do 1815. r. Geografia jak w kl. V. Wykład wedle Gindelego Markiewicza t. III., wyd. 2. — 3 godz. tygod.

- Matematyka:** rozdzielenie jak w I. kl. Zrównania kwadratowe z dwiema niewiadomymi i wyższe; — Diofanta; progresy, kombinacye, twierdzenie binomialne, rachunek procentowy. Geometrya, Powtórzenie trygonometrii, analityczna geometrya w płaszczyźnie. Książki naukowe jak w kl. V. — 3. godz. tygodn.
- Fizyka:** I. Ogólne własności ciał, mechanika, hydrostatyka i aerostatyka; II. ciepło i chemia wedle Soleckiego i Freunda — 3 godziny tygodniowo.
- Propedeutyka filozofii:** Logika według Kremera. — 2 g. tygodniowo.

VIII. Klasa.

- Religia:** Historia kościoła katolickiego wedle Robitscha — Jachimowskiego. — Dla obrz. gr. Wapler-Stefanowicz. W 2 godz. tygodniowo.
- Lacina:** Horac. (Grisar) — I. carmin lib. I. 1. 3. 4. 10. 12. 14. 20. 22. 29. 37. II. 3. 7. 14. 17. 18. III. 2. 5. 23. 30. IV. 4. 7. 9. 15. Carmen saec. — Sat. I. 2. 8. II. Epod. I. 1. 7. — Epist. I. 1. — II. Tac. (Müller) Ann. III. 1—19., IV. Germ. 1—27. — Jedną godzinę gram. styl. ćwicz. z Próchnickiego z użyciem gram. Samolew. Zadania jak w kl. V. — 5. godz. tygodn.
- Greka:** I. Platon, Apologia, Lysis, Charmides (Ed. Herm.) Sofokles, Electra (Ed. Schubert) Z końcem 2. półroczu dalszy ciąg Odysei. Z gramatyki Curtiusa w jednej godzinie tygodniowo; dokończenie nauki o partykułach i powtórzenie ogólne. Zadania jak w V. kl. — 5. godz. tygodn.
- Język polski:** Czytanie z wypisów Mecherzyńskiego t. II. Życiorysy i wzory pisarzy okresu romantycznego (Mickiewicz — Magnuszewski); Pan Tadeusz; Marya Stuart Słowackiego. — 3 godz. tygodn.
- Język ruski:** Czytanie z czytanki Barwińskiego cz. III. cała. Jaropełk Światosławowicz Ustyanowicza. Zadania jak w kl. VII. — 3 godz. tygodn.
- Język niemiecki:** Wypisy Eggera, Maria Stuart (Graeser). Zadania jak w kl. VII — 4 godz. tygodn.
- Historya i Geografia:** I Historia Monarchii austr. węg., oraz statystyka. W II. plr. powtórzenie greckiej i rzymskiej historyi. Książki: Tomek Markiewicz. Statystyka austryacka Szaraniewicza wyd. 3. — 3 godz. tygodn.
- Matematyka:** Ćwiczenia w rozwiązywaniu matematycznych

zadań i zwięzłe powtórzenie matematyki — 2 godziny tygodniowo.

Fizyka : I. Magnetyzm, elektryczność, falowanie; II. akustyka, optyka, główne zasady astronomii i meteorologii. Książka jak w kl. VII. — 3 godz. tygodn.

Propedentyka filozofii : Psychologia empiryczna wedle Crügera-Sawczyńskiego. — 2 godziny tygodniowo.

KRONIKA

Zapisy, examina wstępne i poprawcze odbyły się w zwykłym czasie t. j. w dniach 29., 30. i 31. sierpnia, 1., 2. i 3. września, w którym to ostatnim dniu odprawili równocześnie księża katecheci w kościele i w cerkwi uroczyste wstępne nabożeństwo; na końcu tegoż hymn ludu odśpiewała młodzież. Od 4. września regularna nauka.

Do examinów wstępnych do pierwszej klasy zgłosiło się w terminie lipcowym 29, we wrześniowym 49, razem 78 uczniów, między tymi 19 prywatystów. Uznano za przygotowanych 51 uczniów publicznych i 15 prywatystów, reprobowano 8 publicznych i 4 prywatystów. Z przyjętych uczęszczało do szkół ludowych w Brzeżanach 40, w Podhajcach 5, w Rohatynie 4, w Przemyślu 1, w Sokalu 1.

Opuściło zakład w ciągu roku 17 ze szkoły ludowej brzeżańskiej, 1 z podhajeckiej, 1 z rohatyńskiej. Powtarzać pierwszą klasę będzie 9, którzy do szkoły ludowej w Brzeżanach uczęszczali, po jednym z tych, którzy uczęszczali w Podhajcach i w Przemyślu. Z 40 uczniów brzeżańskiej szkoły przejdzie do wyższej klasy 14; z podhajeckiej 3, z rohatyńskiej 4 i 1 ze sokalskiej.

Do wyższych klas zdawało examina wstępne 10, nie przyjęto 4 uczniów.

Dnie imienin Najjaśniejszego Pana i Najjaśniejszej Pani, również i uroczystość czterdziestoletniego wstąpienia na Tron Jego Ces. i Król. Apostolskiej Mości Cesarza Franciszka Józefa I., uczyła młodzież gimnazjalna w kościele i w cerkwi nabożeństwem, odśpiewaniem Te Deum i hymnu ludu.— Lecz i w smutnych nabożeństwach brała udział młodzież. I tak: W głębokim smutku i ze szczerem żalem modliła się ona po strasznym ciosie, jakim ręką Opatrzności dotknęła Rodzinę Najmiłościwszego naszego Cesarza i Króla przez śmierć Jego Ces. i Król. Wysokości, Następcy Tronu, Rudolfa.

Odbyły się również żałobne nabożeństwa za duszę ś.p. Najjaśniejszego Cesarza Ferdynanda i Najjaśniejszej Cesarzowej Maryi Anny.

Trzy razy w ciągu roku przystępowali uczniowie do św. Sakramentów Pokuty i Ołtarza; brali udział w procesjach Jordanu i Bożego Ciała i przyczynili się tak śpiewem, muzyką, jak i ubieraniem ołtarza przy gmachu szkolnym, do uświetnienia i podniesienia uroczystości. — Izraelici miewali w sobotę po południu exortę i udawali się pod przewodnictwem swego nauczyciela religii na nabożeństwo do synagogi

Wieczorki ku uczczeniu Mickiewicza i Szewczeni ki odbyły się pięknie i uroczyście w gmachu szkolnym, a cała młodzież brała żywy w nich udział, wspierając się wspólnie przy wykonywaniu programu. Pierwszy wieczorek zagał profesor p. Alojzy Steiner, drugi p. profesor Mikołaj Baczynski. Całe prawie grono profesorskie było na nich obecne i dało szczerzy wyraz uznania młodzieży, która swoich wieszców tak czcić i uwielbiać umie.

Piśmienny examin dojrzałości odbył się w dniach 3. do 6. czerwca, ustny pod przewodnictwem c. kr. Inspektora szkół średnich, Wgo Jana Lewickiego, w dniach 17. do 22. czerwca.

Z końcem czerwca i w pierwszych dniach lipca odbyły się examina postępowe, a rok szkolny 1889. zakończono 13. lipca uroczystem nabożeństwem i hymnem ludu.

Bursa im. Jakubowicza utrzymywała 25 uczniów, z których dwóch mają postęp celujący, reszta stopień pierwszy. Prezesem Bursy jest Wielmożny Pan **Franciszek Wolfarth** właściciel dóbr Kurzany, prawdziwy jej dobrodziej, prefektem wieloletnim zast. naucz., p. **Władysław Wasilkowski**. Znacznymi datkami wspierają Bursę Świete Rady powiatowe: Brzeżańska, Podhajecka, Przemyślańska i Rohatyńska. C. k. Dyrekcya gimnazjalna i Zarząd Bursy musi na tem miejscu złożyć szczerze podziękowanie Wielmożnemu Panu **Dr. Leonowi Madeyskiemu**, adwokatowi krajowemu, Wielmożnemu Panu **Ferdynandowi Szydłowskiemu**, notaryuszowi, którzy

z uznania godną życzliwością i z zupełną bezinteresomnością doprowadzili do skutku podjęcie przez ś. p. Fundatora Bursy, **Józefa Jakubowicza**, zapisanego funduszu, zostającego obecnie pod opieką i zarządem W. p. Ferdynanda Szydłowskiego, — nareszcie Wielmożnemu Panu Doktorowi **Albertowi Zaudererowi** za zupełnie bezinteresowne leczenie uczniów zakładu. — Dochód wynosił 2132 złr. w. a.

W Bursie ruskiej mieszkało pod dozorem prefekta n. gimn., p. **Bazylego Sanata** 20 uczniów, z których jeden otrzymał stopień celujący, ośmnastu stopień pierwszy. Przewodniczył Bursie ks. profesor **Soniewicki Michał**. Świetne Rady powiatowe przyczyniły się i w tym roku znacznymi datkami do utrzymania zakładu, a cały dochód wynosił 2712 złr. w. a.

Zarząd c. kr. pływalni wojskowej nadesłał 10 biletów wstępu do pływalni dla uczniów gimnazjalnych na przeciąg czasu kąpielowego za co c. kr. Dyrekcja szczerze dziękuje.

Z grona młodzieży zabrała w tym roku śmierć nieubłagana dwie ofiary: Ferenza Ludwika i Prociuka Józefa, obu z czwartej klasy, cierpiących od dłuższego czasu na chorobę piersi. Niech im ziemia będzie lekka!

Rozporządzenia Władz szkolnych.

1. Rozp. z dnia 19. września 1888. l. 8733. podaje wskazówki do utrzymania lokalności szkol. w zdrowym stanie.

2. Rozp. z dnia 16. listopada 1888 l. 11851. zabrania uczniom podczas wycieczek wakacyjnych prosić o wsparcie mieszkańców kraju.

3. Rozp. z dnia 2. grudnia 1888. l. 18571. nie zezwala osobom, mającym prawo mieszkania w gmachu szkolnym, na odwynajmywanie części pomieszkania obcym partiom.

4. Rozp. z dnia 12. marca b. r. l. 3634. poleca namocy istniejących przepisów, aby każdy nauczyciel przed wstąpieniem w związki małżeńskie uwiadomił o tym zamiarze przełożoną władzę.

5. Rozp. z dnia 31. marca b. r. l. 5509. poleca, aby w święta odbywały się regularnie dla młodzieży exorty i nabożeństwa.

6. Rozp. z dnia 6. maja b. r. l. 412. pr. zaleca, aby nauczyciele liczniej przystępywali do Towarzystwa nauczycieli szkół wyższych.

7. Rozp. z dnia 24. maja b. r. l. 8107. poleca, aby externiści wnosili na trzy miesiące przed ukończeniem roku szk. podania o przypuszczenie do matury.

8. Rozp. z dnia 27. maja b. r. l. 3210. zatwierdza wys. c. k. Namiestnictwo akt fundacyjny dla stypendyum im. „Kopernika“, które to stypendium utworzył dla uczniów brzeżańskiego Gimnazjum Dyrektor Mateusz Kurowski.

9. Rozp. z dnia 31. maja b. r. l. 9263. zezwala tercyanom w wyjątkowych tylko wypadkach trzymać uczniów na kwaterze.

10. Rozp. z dnia 7. czerwca b. r. l. 9162. zawiadamia, że następujące uroczyste dni wolne są dla młodzieży od exorty i wspólnego nabożeństwa: 1) Nowy Rok; 2) Jordan; 3) Wielkanoc; 4) Zielone Świąta; 5) Boże Ciało; 6) Boże Narodzenie.

11. Rozp. z dnia 7. czerwca b. r. l. 8106. poleca, aby examina odbywały się w terminach ustawą przepisanych, mianowicie: examina prywatne i wstępne do pierwszej klasy, — (termin pierwszy,) — tylko przed wakacyami, examina zaś poprawcze, wstępne do pierwszej klasy, — (termin drugi), — i wstępne do klas wyższych, tylko po wakacyach.

12. Rozp. z dnia 30. czerwca b. r. l. 10843. poleca, aby żałobne nabożeństwo za duszę Najj. Ces. Ferdynanda i Najj. Ces. Maryi Anny odbywało się osobno dla Gimnazjum. Rano nie ma być nauki szkolnej.

Książki dozwolone

będź to do użytku szkolnego, bądź dla biblioteki.

1. Samolewicz, Zwięzła gramatyka jęz. łac. dla klasy I. i II. Rozp. 12. czerwca 1889 l. 9665.
2. W. Kłak, Korneliusa Neposa Żywoty sławnych mężów, 24. grudnia 1888 l. 19361.
3. Zipper, Cesarz i Król Franciszek Józef I., 28. wrz. 1888 l. 14105.
4. Hymn ludowy z ilustracyami, 13. październ. 1888 l. 731. pr.
5. Wypisy polskie tom IV., wyd. 2., 11. listopada 1888 l. 17467.
6. Czterdzieści lat panowania Cesarza Franciszka Józefa I., 24. list. 1888 l. 1822.
7. Lewicki, Zarys historii polskiej, wyd. 2., 24. grud. 1888 l. 19482.
8. Ziemia, a) Psychologia; b) Młodość Mickiewicza, 21. stycz. b. r. l. 20465.
9. Normalien für Gymnasien und Realschulen. Część druga, 2. marca b. r. l. 3262.
10. Zajączkowski. Arytmetyka dla 1. i 2. kl., wyd. 2. 16. kwietnia b. r. l. 6405.
11. Wypisy polskie tom III., wyd. 5., 7. maja b. r. l. 6405.
12. Tempsky-Wotke, Demost. Or. sel. 10. maja b. r. l. 12234.
13. Kummer. Deutsche Gramatik. 2. Aufl., 10. maja b. r. l. 7461.
14. Graeser, a) Lessing, Abhandlungen über die Fabel b) Schiller Wallenstein; c) Göthe, Egmont; d) Coelius; e) Regulus, Voss Luise, 10. maja b. r. l. 2543.
15. Ogonowski, Gramatyka jęz. rusk., 10. maja b. r. l. 7696.

16. Fidorer, Chrestomatia z pism Xenofonta 14. maja b. r. l. 8160.
 17. Mayer, Geographie der öst. ung. Monarchie. 31. maja b. r. l. 8802.
 18. Scheindler, Homeri Il. Epitome. 28. maja b. r. l. 8901.
 19. Platonis Laches, Tempsky-Kral. 11. czerwca b. r. l. 19792.
 20. Ilamerskiego wypisy dla klasy V., wyd. 3. 11. czerwca b. r. l. 9776.
 21. Germann-Petelenz, Ćwiczenia niem. dla II. klasy 11. lipca b. r. l. 11630.
 22. Stahlberger, Deutsche Sprach- und Sprechlehre. 11. lipca b. r. l. 10443.
 23. Zajączkowski, Arytmetyka i algebra dla III. i IV. kl. 7. lipca 1888 l. 9343.
-

Tematy do wypracowań piśmiennych.

I. W języku polskim.

W klasie V.

1. Poranek na wsi. (Obraz przyrody). 2. Opis pożaru na wsi. (szkolne). 3. Jak poznaje Halina swoją wieś rodzinną?—(na podstawie Wiesława Brodzińskiego). 4. Opis piramid na podstawie obrazu, zawieszzonego w sali klasy V. 5. Rozwinąć myśli, zawarte we wstępie Pieśni o ziemi naszej. (szkolne). 6. Opis kolosu rodyjskiego na podstawie obrazu, zawieszzonego w sali klasy V. 7. Opis właściwej Polski na podstawie Pieśni o Ziemi naszej W. Pola. 8. Bitwa pod Grunwaldem (szkolne). 9. Bitwa pod Kunaksą (opis na podstawie ustępu z Anabazy Ksenofonta). 10. Jakich pomocników ma człowiek w królestwie zwierząt? 11. Jaki widok przedstawia się oczom naszym ze Storożysk? 12. Opis i znaczenie zegara w życiu człowieka. (szkolne).

W klasie VI.

1. Koń, wielbłąd i ren—(porównanie). 2. Pogląd na okres scholastyczny literatury polskiej. 3. Nasza jesień (opisanie i porównanie z innymi porami roku). 4. Mikołaj Rej z Nagłowic — (jego żywot, pierwszorzędne pisma i znaczenie w literaturze polskiej). 5. Życie miejskie a wiejskie (porównanie). 6. Treść Jana Bieleckiego. 7. Jakie czyny zjednały Bolesławowi I. przydomek Chrobrego? 8. Treść ostatniego tremu Jana Kochanowskiego. 9. Boże Narodzenie i Wielkanoc (porównanie). — 10. Waleta Włoszczonowska Kaspra Miaskowskiego. 11. Przegląd dziejów Austrii od założenia Marchii Austriackiej przez Karola Wielkiego około roku 800. do dynastii Habsburgów (1282). 12. Bitwa na boryszkowskiej grobli (na podstawie Mohorta Wincentego Pola).

W klasie VII.

1. Wyjaśnić, że majątek jest środkiem do urzeczywistnienia wielu chwalebnych zamiarów. 2. Środki komunikacyjne dzisiejsze a dawniejsze (szkolne). 3. Litawor w Grażynie

Mickiewicza, a Wojewoda w Maryi Malezewskiego. 4) Dla czego tak wielu ludzi jest ze swego stanu niezadowolonych? 5. Jakie myśli i uczucia nasuwają się człowiekowi w przedniu Nowego Roku (szkolne). 6. Jaki obraz cywilizacji skreślił A. Mickiewicz w Grażynie? 7. Dla czego A. Mickiewicz porównuje pieśń gminną z arką przymierza? (szkolne). 8. Jakie korzyści odnosimy z nauki obcych języków? 9. Charakterystyka Ślaza na podstawie Lilli Wenedy, tragedji Jul. Słowackiego. (szkolne). 10. Dodatnie i ujemne strony wojny.

W klasie VIII.

1. Wpływ muzyki i poezji na życie człowieka? 2. Charakterystyka samoluba. (szkolne). 3. Wyjaśnić myśl zdania „*τὸ σήμερον μέλει μοι, τὸ δ' αὔριον τίς οἶδεν;*” (Chria). 4. Wykazać, przez co Europa ma przewagę nad innymi częściami świata? 5) Rozwinać myśl zdania: „*festina lente*”. 6. Pamięć i jej znaczenie. 7. Opis uczt u Nazydyena na podstawie satyry Horacego (szkolne). 8. Jaką rolę odgrywa książd Robak w Panu Tadeuszu, Adama Mickiewicza? 9. Proces Pizona w sprawie otrucia Germanika na podstawie Tacyty.

II. W języku ruskim.

W klasie V.

1. Описать найпримѣннѣйшій день изъ послѣднихъ празннхъ школьныхъ. 2. Пожитокъ дерева въ домашнхъ гадѣствѣхъ. 3. Подати головнѣ точки перваго договору Руси зъ Греками (szkolny). 4. Поранокъ осѣнный (опись). 5. Якіи пожитокъ маемъ зѣ звѣрять домовыхъ? 6. Якіи заслуги Володимира Великаго поднеситъ Иларіонъ въ „Похвалѣ касану Владимиру?” (szkolny). 7. Характеристика Кира Молодшаго — пѣселя Кеснофонта. 8. Пожитокъ металѣвъ. 9. Пояснити поетичнн образы въ „Словѣ въ новую недѣлю” Кирила Туровскаго (szkolny). 10. Якіи заслуги положивъ Ярославъ Мудрый около Руси? 11. Опись Иорданьскои рѣки — пѣселя Паломника Данила Мниха (szkolny). 12. Весна и молодѣть (порѣванье.) 13. Дѣяльность Святослава Игоревича — за Несторомъ (semestralny).

W klasie VI.

1. Якъ описує дѣтописецъ походъ Игора Святославича на Половцѣ 2. 2. 2. Житє въ образѣ поръ року.

3. Выказати звязъ поєдинчихъ частій 2-го роздѣлу изъ Слова о полку Угоревѣмъ (szkolny). 4. Важнѣсть птицъ въ природѣ. 5. Змѣны въ законодавствѣ римскѣмъ по-робленіи черезъ Августа. 6. Якъ описує лѣтописецъ Су-праєльска битву пѣдъ Оушою? (szkolny). 7. Якій впливъ має море на жителѣвъ побережныхъ? 8. Користи зъ подорожн иѣшон. 9. Якъ описує Самовидецъ „Чорну Раду?“ (szkolny). 10. Значенє панованя Оттона I. для Нѣмеччины. 11. Выказати звязъ уступу зѣ Слова о полку Угоревѣмъ и. з. „Плачь Ярославны“ зъ цѣлою поемою (szkolny). 12. Тревала праця провадити до цѣли (повѣстка). 13. Выказати свойства думы на думѣ „про козака Байду“ (semetralny).

W klasie VII.

1. Що побуджає насъ до основнои науки матерно-го языка? 2. Чи походы цѣсарѣвъ римскихъ до Италиі принесли Нѣмцямъ хосенъ? 3. Характеристика Паталки и Петра въ оперѣ Котляревскаго „Паталка-Полтавка“ (szkolny). 4. Поясненя приповѣдки : „Кто рано встает, тому Богъ дає.“ 5. Выказати и пояснити головну мысль уккрыту въ повѣсти Квѣтки „Перекопицолє“ (szkolny). — 6. Хѣдъ мыслей въ епизоду мовы Цицерона за Милономъ. 7. О потребѣ и рѣжныхъ родахъ працѣ. 8. Характеристика бандуриста— иѣсля М. Пашкевича 9. Значѣнє М. Пашкевича въ литературѣ руской. 10. „Въ порожниинахъ буває найсильнѣйшій водгомонъ.“ 11. Хѣдъ мыслей въ „Засиѣвѣ“ Шевченка (semestralny).

W klasie VIII.

1. Для чого надъ великими рѣками лежить такъ много мѣсть? 2. Сонъ и єго психологичне выясненє 3. Заслуги Леонольда I. для Австриі. 4. Характеристика головнои особы въ повѣсти Марка Вовчка „Институтка“ 5. Чому Римляне не змогли пѣдбити Германѣвъ? 6. О скѣлько може надѣя бути такожь жереломъ нещастя для чоловѣка? 7. Значенє панованя Олега для Руси на пѣдставѣ Исторіи Украины Кулиша. 8. Значенє покою Анталькидаса. 9. Порѣвнати влясти и кругъ дѣланя тыхже въ Афинахъ и Спартѣ (zadanie naturalne).

III. W języku niemieckim.

W klasie V.

1. Uibertragung aus dem Polnischen. 2. Aus dem Leben Kaiser Josef II. Erzählung. 3. Inhaltsangabe des Gedichtes: „Der Mohr und der Weisse“ von Lichtwer. 4. Die Argonautenfahrt. 5. Inhaltsangabe des Gedichtes: „Belsazar von Heine. 6. Der Verrath des Orontes. Nach Xenophons Anabasis. 7. Böse Gesellschaften verderben gute Sitten. Erklärung des Sprichwortes und Darlegung durch ein Beispiel. 8. Kaiser Maximilian auf der Martinswand. Auf Grundlage des Schulunterrichtes. 9. Der Kampf der Horatier und Curatier, nach Livius. 10. Aus dem Leben Kaiser Rudolf I. Erzählung. 11. Erzherzog Karl und Erzherzogin Sophie als Taufpathen. Erzählung. 12. Wozu man das Papier gebraucht? 13. Die Tagesordnung eines fleissigen Schülers. 14. Welche Dienste leistet dem Landmanne das Wasser? 15. Die Einrichtung meines elternlichen Wohnhauses. 16. Die Erziehung in Sparta. Auf Grundlage der Schullectüre. 17. Die vier Zeitalter — nach Ovid. 18. Mein heimatlicher Ort. 19. Steiner Tropfen höhlt den Stein. Erklärung d. Spr. durch ein Beispiel. 20. Kaiser Josef II. gerechte Strenge. Erzählung.

W klasie VI.

1. Vergleichung des menschlichen Lebens mit einem Flusse. 2. Warum wurde Siegfried erschlagen? 3. Warum dauerte der erste punische Krieg 23 Jahre? 4. Der Reiter am Bodensee von G. Schwab. Inhaltsangabe. 5. Einfluss der punischen Kriege auf Rom. 6. Regierung des Tiberius. 7. Vorzüge der Gebirgsgegenden vor denen des flachen Landes. 8. Beschreibung des Jahrmarktes einer kleineren Stadt Galiciens. 9. Kenntnisse sind der beste Reichthum. 10. Der Postillon, von Lenau. Inhaltsangabe. 11. Theodorich, der Grosse. 12. Des Sängers Fluch von Uhland. Inhaltsangabe. 13. Chlodwigs Regierung. 14. Aenderung der Staatsverfassung unter Constantin, dem Grossen. Nach dem geschichtlichen Schulunterrichte. 15. Der erste Kr azzug — dtto. 16. Geschichte einer Schulbank. 17. Tanne und Eiche. 18. Wodurch wurde den Römern nach der Schlacht bei Cannae die Fortsetzung des Krieges ermöglicht? 19. Wert des Turnens. — 20. Blumenrache von Freiligrath. Inhaltsangabe.

W klasie VII.

1. Ursachen und Folgen der Entdeckung des Seeweges nach Ostindien. 2. Der goldene Mittelstand. 3. Ursachen

und Verlauf der Kriege zwischen Franz I. und Karl V. — 4. Welche Gründe veranlassten Karl V. die österreichischen Erbländer seinem Bruder Ferdinand abzutreten? 5. Durch welche Beweggründe trachtet Demosthenes die Athener zu bewegen, dass sie Hilfstruppen nach Olynth schicken? — 6. Müsiggang ist aller Laster Anfang. 7. Was gewann die Menschheit durch Schiffarth und Handel? 8. Die Unruhen in Ungarn nach der Schlacht bei Mohacs (1526—1538) — 9. Einfluss der Wälder auf die Cultur der Länder. 10. Regierung Rudolf II. 11. Inwiefern änderte Göthe den geschichtlichen Stoff in Hermann und Dorothea und warum? 12. Sparen ist ein grosser Zoll. 13. Der österreichische Erbfolgekrieg. 14. Culturhistorische Bedeutung des Rheins. — 15. Charakter des Vaters in Hermann und Dorothea.

W klasie VIII.

1. Bedeutung der Marken in allgemeinen, und der Ostmark im besonderen. 2. Was that Rudolf der I. um Ordnung im deutschen Reiche herzustellen? 3. Ursachen der Schwächung der Königsmacht in Deutschland. 4. Epaminondas und Gustav Adolf. 5. Bedeutung der ersten zwei Aufzüge in Maria Stuart für die Entwicklung der Handlung. 6. Wallensteins Leben und Thaten. 7. Reformen Maria Theresias. 8. Ist der Vorwurf begründet, dass Schiller zum Nachtheile der Elisabeth für die schottische Maria Partei ergriffen habe? 9. Der Krieg Österreichs mit Frankreich im J. 1809. 10. Wie erklärt Andreas Hofer dem Vicekönig Eugen die Liebe des tirolischen Volkes für das öster. Herrscherhaus? Nach „Trauerspiel in Tirol.“

Tematy maturalne.

1. Cic. Brutus s. de claris oratoribus cap. XCI. od słów: „Erat eo tempore -- do: et corpori mediocris habitus accesserat“.

2. Przełożyć na język łaciński z wypisów polskich tom 2. dla niższego gimnazyum, Lwów 1874. str. 122. z ustępu: Życie i śmierć Sokratesa, od słów: „Nauka Sokratesa — do: bogom za odwrócenie ich gniewu“.

3. Przełożyć na język polski: Hom. Od. ed. Pauly, lib. XVI. od 185: Τὸν δ' ἤμειβετ' ἐπειτα... do 219.: „ὡς ἄρα τοὶ γ' ἐλειόν ἐπ' ὀρόνσι δάκρυον εἶβον“.

4. Z języka polskiego: Zasługi klasztorów w wiekach średnich około oświaty i literatury.

5. Z języka niemieckiego: Welche Folgen hatte der Umstand, dass Karl VI. ohne männliche Nachkommen starb.

6. W języku ruskim: Порѳвнати власти и кругъ дѣлания тыхже въ Атеняхъ и Спартѣ.

7. Z matematyki:

$$\begin{array}{l} \text{a) } \sqrt[3]{X} + \sqrt[3]{y} = a \\ \quad X + y = b \end{array}$$

Po rozwiązaniu podstawić $a = 2$, $b = 8$.

- b) Umierając zostawia ojciec 14-letniemu synowi 3000 złr. procentujące się po 5%. Po ile może opiekun z początkiem każdego roku na wychowanie chłopca z kasy pobierać, jeżeli kwota ma wystarczyć chłopcu do ukończenia 24. roku życia?
- c) Dwa światła o 40 dm od siebie odległe, oświetlają przedmiot ustawiony w pewnej odległości na ich kierunku z jednakowem natężeniem. Jaka jest odległość światła, jeżeli jedno jest dwa razy silniejsze od drugiego.
- d) Jakiem równaniem przedstawi się koło opisane na trójkącie którego boki dane są:

$$2y = x + 4, y + x = 2, y = 2x - 1?$$

Zbiory naukowe.

I. Biblioteka.

A. Biblioteka nauczycielska liczy z końcem b. r. szk. dzieł 2876 w 4922 tomach.

Znaczniejsze dzieła w ubiegłym roku zakupione, są : Schwippel, Jahrbuch des höheren Unterrichtswesens.— Hübl, Normalienindex für Mittelschulen. — Jurenka, Schulwörterbuch zu Ovid. Nas. carm. — Strzemcha, Geschichte der deutschen Nationalliteratur. — Bergh. Griechische Literatur-Geschichte. — Müller, Lehrbuch der griechischen Bühnen-Alterthümer. — Oesterreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild. (Ciąg dalszy). — Stroher die Ernaehrung des Menschen. — Glatzbrock-Schlosser, Einführung in das physikalische Practicum. — Weinhold, Vorschule der Experimental-Physik. — Düntzer: a) Lessings Mina von Barnhelm b) Göthe, Lyrische Gedichte. c) Uhlands Balladen und Romanzen. — Dunker, Abhandlungen aus der griech. Geschichte. Assmann-Majer, Geschichte des Mittelalters— Wohlschlaeger, Die Zeitreihe der Papste.

Kraszewski, Poezye. — Liard Logika. — Zarański, Pierwiastki dziejów ojczystych. — Małecki, Gramatyka historyczno-porównawcza języka polskiego. — Murra j-Werner, Zasady psychologii. — Chmielowski, Adam Mickiewicz. — Spasowicz-Bem, dzieje literatury polskiej. — Pilat, Pamiętnik towarzystwa literackiego im. A. Mickiewicza. — Buliński, Historia kościoła polskiego. — Zdziechowski, Messyjańści i słowianofile. — Szaraniewicz, Monografii do historii łałyckoi Rusy.— Hławajski, Jistorya welykoho Kniażestwa litowskoho. — Ogonowski, Studien auf dem Gebiete der ruth. Sprache. Stallbaum, Platonis Parmenides. — Schmid, Platonis Parmenides. — Wagner, Platons Sophist.

B. Biblioteka uczniów ma 451 dzieł i otrzymała w ubiegłym roku : Smolle, Czterdzieści lat panowania Cesarza Franciszka Józefa. — Zipper, Siedm cudów świata.— Satki, O wodzie. — Zorian. Z krzyżackich bojów. — Ziemba, Młodość Mickiewicza. — Germann, Mitologia dla młodzieży. — Zipper, Cesarz i Król Franciszek Józef I. — Parasiewicz, Obrazki z potopu. — Kalinka, Żywot św. Józefata Koncewicza. — Tatomir, Apostołowie słowiańscy. — Paryłaka:

Maria Malczewskiego, Jana Kochanowskiego Treny, Słowackiego, Ojciec zadżumionych. — Nieritz, Die Türken vor Wien, 1683. — Oesterreichisch-ungarische Monarchie in Wort u. Bild. — Kolberg, Nach Ecuador. — Paulitschke, Die Sudanlaender. — Graesera wydania autorów niemieckich tomików 22.

W darze otrzymała biblioteka: Od wysokiego c. kr. Min. Ośw. ostatnie roczniki wiedeńskiej Akademii Umiejętności. — Od wysokiego Wydziału krajowego: Wiadomości statystyczne i Akta grodzkie. — O1 wydawców książek szk. dziełka rozmaitej treści

Czasopisma: Ateneum. — Muzeum. — Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych (Dar wysokiego c. k. Namiestnictwa). — Gazeta lwowska. — Przewodnik bibliograficzny. — Verordnungsblatt des k. k. Min. für Cultus und Unterricht. Zeitschrift für österreichische Gymnasien. — Zeitschrift für österr. Realschulen. — Zeitschrift für populaere Astronomie. Zeitschrift für math. naturw. Unterricht

2. Gabinet fizyki

Kątomierz wielki. — Model wagi. — Przyrząd klinowy. — Cztery drewniane figury dla praw środka ciężkości. — Kurek Babineta. — Model tłoku maszyny parowej. — Eolipila. Fallownica Macha. — Metalowy maximum — minimum termometer. Akumulator Volkmara. — Jednostka galwanicznego oporu. Kommutator Rumkorfa. — Galwanometer pionowy.

Pieniężne stosunki szkoły.

Datki na zbiory od 408 uczniów	408 złr. — ct.
Taxy wpisowe od 119 nowych uczniów	249 złr. 90 ct.
Taxy za duplikaty świadectw	22 złr. — ct.
Pozostała z zeszłego roku gotówka	57 złr. 50 ct.

Była więc na zbiorv naukowe kwota 737 złr. 40 ct.

Na bibliotekę wydano	406 złr. 81 ct.
Na gabinety	272 złr. 82 ct.
Razem	679 złr. 63 ct.

Oplata szkolna wynosiła 5535 złr. w. v., — więc o 720 złr. więcej, jak w roku szkol. 1888.

Dwunastu uczniów pobrało stypendia w kwocie 1759 złr. —

Kasa biednych uczniów otrzymała na książki od Szanownego Zarządu dóbr brzeżańskich po śmierci JW. hr. Stan. Potockiego kwotę	100 złr. — ct.
Puszka miała	67 złr. 54 ct.
Razem	167 złr. 54 ct.
Wydano	138 złr. 54 ct.
Zostaje	29 złr. w. a.

Fundacya im. Kopernika.

W lutym r. 1887. przedłożył podpisany Dyrektor wys. c. kr. Prezydium Rady szk. kraj! akt fundacyjny i 500 złr. w. a. w papierach Banku krajowego, oraz 80 złr. w. a. gotówką w tym celu, aby na wieczne czasy istniała fundacya im. Kopernika, z którejby biedny uczeń brzeżańskiego Gimnazjum po ukończeniu tutaj szkół w ośmiu latach, po zdaniu egzaminu dojrzałości w pierwszym terminie, — szczególnie śpiewak, — mógł otrzymać jednorazową zapomogę, na razie tylko 20 złr. w. a. wynoszącą, a nie mogącą nigdy przenosić 50 złr. w. a. Z czasem może być więcej takich zapomóg. Fundusz wyżej wymieniony, zebrany z odczytów, lub w inny sposób, przwjęło Wys. c. kr. Namiestnictwo rozp. z dnia 27. maja b. r. l. 32105. pod swoją opiekę i fundacya tego roku weszła w życie. Na czas życia zastrzegł sobie podpisany Dyrektor nadawanie tego stypendium; potem będą do tego mieli prawo dyrektorowie brzeżańskiego Gimnazjum.

Do tej uwagi czuł się podpisany Dyrektor z tego względu spowodowany, że wdawniejszych rocznych sprawozdaniach o powiększaniu się kapitału zdawał publicznie sprawę.

Klasyfikacya uczniów

przy końcu roku szkolnego 1889.

Klasa I. A.

Stopień celujący :	10. Lautschny Kazimierz
1. Hajdukiewicz Michał.	11. Majdany Jan
Stopień pierwszy :	12. Malawski Włodzimierz
2. Burstyn Leibisch	13. Malinowski Jędrzej
3. Czechowicz Kazimierz	14. Nawrocki Andrzej
4. Dydyk Stefan (mł.)	15. Nutek Hersch
5. Galik Władysław	16. Płoszczak Kajetan
6. Gottwald Leopold Józef	17. Sawczyński Michał
7. Janowicz Hipolit	18. Surowiecki Józef
8. Juński Czesław	19. Turkiewicz Michał
9. Juński Stefan	20. Wojtasiewicz Władysław
	21. Wrzak Michał.

Klasa I. B.

Stopień celujący :	10. Kuliczkowski Michał
1. Born Artur	11. Kulmatycki Stanisław
2. Widawski Kazimierz.	12. Maleńki Bazyli
Stopień pierwszy :	13. Maślak Stefan
3. Buczek Jan	14. Mikulski Antoni
4. Chomyk Włodzimierz	15. Morgen Dawid
5. Eckert Ludwik	16. Orlewicz Emil
6. Herwy Edward	17. Padlewski Skorupka Miecz.
7. Jarymowicz Michał	18. Strachanowski Jan
8. Korduba Włodzimierz	19. Trampler Adalbert
9. Krynicki Włodzimierz.	20. Turkiewicz Stanisław
	21. Zadorecki Cyryl.

Klasa II.

Stopień celujący :	3. Teitelbaum Paweł
1. Chorąży Michał	4. Witlin Salamon
2. Tańczakowski Jarosław	5. Żukrowski Antoni.

Stopień pierwszy :

6. Bittner Mikołaj
7. Bobrowski Ludwik
8. Caparowicz Michał
9. Chimiakowski Jakób
10. Choma Paweł
11. Czartołomny Piotr
12. Czechowicz Mieczysław
13. Dochoł Oktaw
14. Dydyk Stefan, (starszy)
15. Falk Chaim (prywat.)
16. Ferenc Włodzimierz
17. Fok Kazimierz
18. Funkelstein Zimmel
19. Girzejewski Franciszek
20. Greczkowski Onezyn
21. Günsberg Elias
22. Hlebowicki Tytus
23. Jaworski Tadeusz
24. Jorkasch Józef

25. Kolarzowski Leon
26. Kolmer Walery
27. Kopeinuch Stefan
28. Kuczma Józef
29. Kuryłowicz Kazimierz
30. Kwieciński Roman
31. Malawski Karol
32. Mozer Emil
33. Ogonowski Jan
34. Oth Zenon
35. Radecki Michał
36. Rattner Jakób
37. Saphier Szymon
38. Strowski Tadeusz
39. Tańczakowski Włodzimierz
40. Tereszczuk Adalbert
41. Topolnicki Jan
42. Trusiewicz Zygmunt
43. Trzcziński Marcei
44. Turkiewicz Longin
45. Waniura Bronisław.

Klasa III.

Stopień celujący :

1. Kuszniery Stefan
2. Niebieszczański Mieczysław
3. Pniewski Benedykt
4. Turzański Aleksander
5. Wesołowski Eustachy.

Stopień pierwszy :

6. Abend Schmeril
7. Appel Berisch
8. Baranowski Józef
9. Bermann Henryk
10. Bilski Mieczysław
11. Boos Seweryn
12. Czachurski Adam
13. Czełusciński Józef Bolesław
14. Falber Feibisch
15. Flach Gustaw
16. Gersten Zender
17. Goldschlag Kassiel

18. Jankowski Józef
19. Jędrzejowicz Zdzisław
20. Jonas Jossel
21. Korytko Miron
22. Kwieciński Jan
23. Lichtgarn Dawid
24. Madejski Maryan
25. Mark Dawid
26. Monciebowicz Bogdan
27. Monias Abraham
28. Mucykowski Bazyli
29. Nowakowski Stanisław
30. Ostrowski Witold
31. Pohrilles Chaim
32. Rzemieniecki Jakób
33. Schenker Saul
34. Streisand Chaskiel
35. Szczurowski Zenon
36. Tyczyński Stanisław
37. Wagner Józef
38. Zadorecki Maryan.

Klasa IV.

Stopień celujący :

1. Butz Karol
2. Holzer Maurycy
3. Nagaj Zygmunt
4. Scholz Józef
5. Seroiczkowski Aleksander.

Stopień pierwszy :

6. Adwentowski Bolesław
7. Farb Feibisch
8. Grochowski Zygmunt
9. Kocan Stanisław
10. Kopciuch Bazyli

11. Korzyński Michał
12. Kuszniierz Bazyli
13. Leinwand Salamon
14. Lielienfeld Maurycy
15. Löbel Leibisch
16. Maresch Feliks
17. Świderski Leon

18. Szadkowski Piotr
19. Szczurowski Mikołaj
20. Tarnawiecki Julian
21. Ujejski Juliusz
22. Zaleski Jan
23. Zaliwski Stanisław (prywat.)
24. Zawadzki Ludwik.

Klasa V.

Stopień celujący :

1. Baczyński Teodozy
2. Bergmann Juda
3. Bobowski Stefan
4. Piurko Michał.

Stopień pierwszy :

5. Bartków Eustachy
6. Bcjanowski Włodzimierz
7. Borzęcki Jan
8. Duma Cypryan
9. Dyki Julian
10. Flach Henryk
11. Fried Aleksander

12. Gurguła Włodzimierz
13. Illebowicki Klemens
14. Komarnicki Celestyn
15. Omeis Józef
16. Ostachowicz Karol
17. Pajkusz Teodor
18. Romach Mikołaj
19. Schenker Maurycy
20. Słoniewski Wiktor
21. Smółka Włodzimierz
22. Strilczyk Andrzej
23. Szostkiewicz Karol
24. Tarnawski Wiktor
25. Wakalski Józef.

Klasa VI.

Stopień celujący :

1. Herwy Emil
2. Janiszewski Jan
3. Zaremba Emil.

Stopień pierwszy :

4. Bardach Natan Ignacy
5. Biliński Jan
6. Dubanowicz Józef
7. Dżułyński Mieczysław
8. Gurguła Jarosław
9. Gutkowski Aleksander
10. Illebowicki S. fron
11. Irzykowski Alfred
12. Jaryczewski Sylwester
13. Jędrzejowicz Tomisław
14. Kłodnicki Feliks
15. Kohlberger Stanisław
16. Korduba Mieczysław

17. Korytko Eugeniusz
18. Korzeniowski Henryk
19. Kulmatycki Jan
20. Leszczyński Miron
21. Łepki Bogdan
22. Majewski Mieczysław
23. Makohoński Eustachy
24. Marków Jacek
25. Mohrbach Mojżesz
26. Paprocki Michał
27. Pisecki Alexander
28. Rauch Itzig
29. Rodzynekiewicz Zdzisław
30. Sosnowski Bazyli
31. Spitzer Bolesław
32. Süsler Mechel
33. Swerhun Filip
34. Szymański Mieczysław
35. Wolfarth Zdzisław
36. Zajączkowski Tytus.

Klasa VII.

Stopień celujący :

1. Dyki Józef.

Stopień pierwszy :

2. Berezański Bazyli

3. Bilecki Edward
4. Buchelt Zygmunt
5. Czechowicz Władysław
6. Dulewski Zygmunt
7. Dworski Eugeni

8. Eber Efraim	21. Mayer Alfred
9. Feller Aron	22. Muszkiewicz Szymon
10. Flisiński Michał	23. Muzyka Karol
11. Gottlieb Maryan	24. Perlmutter Karol
12. Hapij Mikołaj	25. Pisecki Jan
13. Hilbricht Aleksander	26. Schenker Izaak
14. Iwaściczko Eugenii	27. Stern Józef
15. Karwowski Stanisław	28. Stetkiewicz Mikołaj
16. Kinal Andrzej	29. Telichowski Włodzimierz
17. Kolmer Juliusz	30. Tyszkowski Maryan
18. Kwieciński Maryan	31. Wirski Ludwik
19. Maniewski Konrad	32. Ziółkowski Mieczysław.
20. Maślak Jan	

Examin dojrzałości.

Do egzaminu dojrzałości zgłosiło się uczniów publicznych 22, externistów 6, razem 28.

Chlubne świadectwo otrzymał

1. Dyki Włodzimierz.

Za dojrzałych uznani:

2. Gelber Schama
3. Goldstaub Salamon
4. Huk Prokop
5. Kiernicki Jan
6. Kowenicki Waleryan
7. Kuryłowicz Julian
8. Landau Józef
9. Lewicki Bazyli
10. Łotocki Korneli
11. Orzelski Ludwik

12. Pawłowski Michał
13. Pilecki Zygmunt
14. Rutkowski Jan
15. Salpeter Michał
16. Schenker Adolf
17. Soniewicki Włodzimierz
18. Szydłowski Ludwik
19. Weidmann Efraim
20. Załucki Bazyli
21. Zarzycki Włodzimierz.

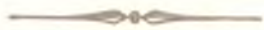
Externiści.

22. Reich Chaim
23. Serafiński Kazimierz.

Na rok reprobowano z publicznych uczniów jednego, z externistów trzech, jednego bez terminu.

Z powyższych 23 abiturientów udaje się na teologię 7, na prawo 11, na medycynę 4, na filozofię 1.

W roku szkolnym 1883. zapisano do pierwszej klasy 64 uczniów; z tych zdawało obecnie egzamin dojrzałości tylko 9 i wszyscy zdali egzamin pomyślnie.

Wypadek klasyfikacji z końcem roku szkol. 1889.

W klasie	W ciągu r. szkol. było uczniów	Na końcu 2. ptry. było uczniów	Na końcu drugiego półrocza otrzymało klasę				Wedle wyznac. było uczniów publ. i prywat.			Wedle narod. było uczniów publ. i prywat.			Na nabowiązkowe przedmioty uczęszczało					Mieszkało w bursie			
			celnącą	I.	poprawkę	II.	III.	nieklasyf.	rym kat.	grec. kat.	możeszow.	Polaków	Rusynów	Niemców	Język ruski	śpiew	rysunki	kaligrafia	gimnastyka	hist. kraj.	Jaku- bowi- ruskiej cza
I. a.	50	32	1	15	6	—	—	16	13	3	19	13	—	14	25	—	26	29	—	—	3
I. b.	46	33	2	17	2	5	—	22	8	3	25	8	—	9	24	—	23	24	—	—	3
II.	54	50 ¹	5	34	8	1	—	28	15	7	33 ¹	15	2	15	31	—	37	34	—	—	4
III.	49	41 ³	5	29	4	2 ²	—	17 ²	10	14	29 ²	9	3	12	15	—	—	23	39	—	4
IV.	44	32 ³	5	13	5 ¹	7	—	18 ²	9	5	23 ²	9	0	9	9	—	—	17	19	—	—
V.	46	33 ³	4	16	6	5 ¹	—	9	19 ¹	5	14 ¹	19 ¹	—	18	11	—	—	13	—	—	4
VI.	47	45	3	24	15	2	—	23	17	5	27	17	1	17	19	—	—	10	30	—	1
VII.	45	39 ¹	1	20	11	7 ¹	—	21	11 ¹	7	28	11 ¹	—	11	17	—	—	12	18	—	2
VIII.	27	27	3	20	3	—	—	9	8	10	19	8	—	8	8	—	—	6	—	—	2
Razem	408	332 ¹⁰	29	189 ¹	61 ¹	37 ²	18 ²	163 ²	110	59 ²	217 ²	109 ²	6 ²	113	159	—	86	168	106	25	20
								332 ¹⁰			332 ¹⁰						632			45	

Z powyżej klasyfikowanych uczniów miało:

Po lat	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	
W klasie I. a.	12	2	8	7	2	1	—	—	—	—	—	—	—	32
" I. b.	13	7	8	4	1	—	—	—	—	—	—	—	—	33
" II.	—	19	15	8	4	4	1	—	—	—	—	—	—	51
" III.	—	—	12	8	8	11	4	1	—	—	—	—	—	44
" IV.	—	—	—	10	6	10	7	2	—	—	—	—	—	35
" V.	—	—	—	—	11	9	0	1	2	1	1	—	—	35
" VI.	—	—	—	—	—	5	16	14	3	4	2	—	1	45
" VII.	—	—	—	—	—	2	7	4	10	3	5	6	3	40
" VIII.	—	—	—	—	—	—	10	7	5	3	2	—	—	27
Razem	25	28	43	37	32	42	55	29	20	11	10	6	4	342

Wedle stanu było synów księży 48, właścicieli dóbr 13, nauczycieli 12, urzędników publicznych 50, urzędników prywatnych 57, lekarzy 6, adwokatów i notariuszów 5, dzierżawców 19, przemysłowców 75, wieśniaków 30, sług 18.

Ogłoszenie.

Examina poprawcze odbywają się nieodwołalnie dnia 1., 2. i 3. września, zapisy zaś uczniów 29., 30. i 31. sierpnia; późniejsze zgłoszenia się do zapisu mogą tylko z powodu ciężkiej słabości, lub jakiegoś bardzo niezwykłego wypadku być uwzględnione.

Uczniowie tutaj mieszkający mają zapisać się 29. sierpnia.

Uroczyste wstępne nabożeństwo odbędzie się na dniu 3. września. o $\frac{1}{2}$ do 9. rano.

Examina wstępne do 1. klasy rozpoczną się 1. września o godz. 9. rano, — w którym to celu uczniowie zaopatrzą się w przybory do pisania, — po południu zaś ustne. Uczniowie ze szkół ludowych przedłożą świadectwo z ostatniego półrocza z zawartą tamże uwagą, że uczeń zamierza wstąpić do szkoły średniej.

Z nauki religii uczeń tyle ma posiadać wiadomości, ile w ogóle szkoła ludowa udziela.

W języku polskim wymaga się biegłego czytania i pisania, znajomości głównych zasad nauki o formach, rozróżniania i analizy zdań, oraz ortografii.

Z rachunków 4 działania rachunkowe w całych liczbach i pewność w tabliczce mnożenia.

W języku niemieckim, ma uczeń umieć czytać, pisać, rozróżniać części mowy, odmieniać rzeczowniki, zaimki i czasowniki czynnie, a biernie przynajmniej w czasie teraźniejszym; nareszcie rozeznawać główne części pojedynczego zdania.

Z innych zakładów przybywający uczniowie przedłożą oprócz świadectwa szkolnego także metrykę; gdyby zaś przed zapisem dłuższy czas nie uczęszczali do szkół, wykażą się świadectwem pobytu przez gminę wystawionem, a przez c. kr. Starostwo potwierdzonem.

Wpisowe wynosi 2 złr. 10 ct.; datek na zbiory 1 złr.; szkolne, które w pierwszych sześciu tygodniach każdego półrocza ma być uiszczone, 15 złr.

W Brzeżanach 18. lipca 1889.

Mateusz Kurowski

Dyrektor c. kr. Gimnazjum,

Omyłki druku.

Str.	wiersz	zamiast	ma być
8.	24	ВЪДОБОИЖ	ВЪДОВОИЖ
8.	31	VI	VII.
15.	2	СОБОИЖ	СОБОИЖ
26.	13	ДТУХІА	ДОУХІА
26.	36	jój	jei
27.	26	juz	już
31.	35	І(Ю	ІЕЮ
35.	16	swój	twój
36.	1	39	49
37.	30	(x)πότερος	(x)πότερος
37.	31	opuszczono :	pełnego
39.	2	obelon	vbelon
39.	34	opuszczono	gospodnowo
40.	37	25	24
41.	28	ΠΣΟΤΙΒЖ	ПРОТИВЖ
42.	5	agelow	angelow
42.	9	opuszczono po wyrazie poj.:	jak I licz. pojed.
43.	28	lub niekreskowanie	
44.	6	za	
44.	12	stzrosł.	starosł.
48.	18	czola	croła
48.	32	czolestwa	crolestwa
51.	11	radnyǫczo	raduyǫczo
52.	4	a	a
52.	8	a	a
54.	18	ДОБРОИЖ + (ІЕ)ЖІ	+(ІЕ)ИЖ
55.	5	już	
57.	9	ostrzee	ostree

